

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

II. évfolyam – 2007. december

TORONYNAPLÓ

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, II. évfolyam; 2007. december

A TARTALOMBÓL

(Részletes tartalomjegyzék az utolsó lapon)

Sági Endre missziói lelkipásztor rendhagyó karácsonyi üzenetei (682)

Bíró Lajos festőművész 80 éves (690)

Újévi üdvözlőlapok (698)

Szabó Magda 90 éves korában elhunyt (723)

Elvarázsolt családok (745)

Toronynapló (762)

Kiadja: a szerző

4027 Debrecen, Fűredi út 67/B. fszt. 2.;

telefon: 20/ 965–2921; e-mail: ferko24@freemail.hu)

Nyomta: ONIX Nyomda Kft.; felelős vezető: Dr. Karancsi János.

Kötészet: Kapitális Kft.; tulajdonos: Kapusi József.

ISSN 1788–8034

A folyóirat árus forgalomba nem kerül. Megjelenik 600 példányban.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben

(Debrecenben és Hajdú-Bihar megye városaiban, a debreceni középiskolák könyvtáraiban; Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyes múzeumaiban).

Fellapozható a *Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban* (Erdélyi Mártánál, a Déri Múzeum Baráti Köre szervezőjénél), a *Holló László Emlékmúzeumban*, a *Déri Múzeumban*, a *DEOEC Közművelődési Titkárságán* (Cserép Zsuzsánál), a *Debreceni Művelődési Központban és egységeiben* (Belvárosi, Homokkerti, Újkerti, Józsi, Kismacsi Közösségi Ház, Debreceni Mű-Terem Galéria, Tímárház–Kézművesek Háza, Amerikai Kuckó), a *Medgyessy Teremben*, a *Holló László Galériában*, a *Misztika Galériában*, a *Havrics Galériában*, a *Koncz Művészeti Galéria Kft. Cívis Art képkeretezőjében*, a *Jászai Antik Klub és Antikváriumban*, a *Bihar Antikváriumban*, a *Csokonai Könyvesboltban*, a *Csokonai Házban*, a *Fókusz Könyvruházban*, a *Trombitás Sörözőben*, a Pulykakakas Üzlet- és Irodaház *Latinovits Kávézójában*, a *Korzó Kávézóban*, illetve egyes képzőművészeti események helyszínein.

Köszönet a folyóirat támogatóinak!

A Néző • Pont főtámogatója:

DR. KARANCSI JÁNOS és KOSZORÚS ERIKA

(Onix Nyomda Kft.)

KAPUSI JÓZSEF

(kötészet: Kapitális Kft.)

TÓTH GÁBOR – KARTONPACK RT.; **SIPOS LÁSZLÓ** – Pulykakakas Üzlet-
és Irodaház; **HORVÁTH LAJOS** – HBZ Kft. és HBZ Galéria

ÁDÁNY LÁSZLÓ – Csokonai Ház
ALMÁSI ISTVÁN – Lucullus Étterem
BERNÁTH LAJOS – Qualimed Kft.
BOROS JÓZSEF – Debrecen
CÍVIS HOTELS Zrt. – Debrecen
DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA
DEBRECENI KÖR DÁMA EGYESÜLET
DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
DÉRI MŰZEUM BARÁTI KÖR
ENDRÉSZ BOLDIZSÁR
– Jászai Antik Klub és Antikvárium
GERGELY ATTILA – Színforrás Kft.
LÁPOSI TERKA képzőművész
HAVRICCS MIKLÓS – Havrics Galéria
Özv. HOLLÓ LÁSZLÓNÉ MAKSA OLGA
HORVÁTH IBOLYA – festőművész
JLD. Kft. – Budakeszi
Dr. JUHA ENIKŐ művészettörténész
KISS ÁRPÁD – Vár Galéria

KONCZ SÁNDOR
– Debreceni Kortárs Művészeti
Közhasznú Alapítvány
KÖLCSEY FERENC REFORMÁTUS
TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLA
Tudományos és Művészeti Bizottsága
MAKSAI JÁNOS festőművész
MÁTÉ LÁSZLÓ kulturális menedzser
MAJOROS LÁSZLÓ – Misztika Galéria
PAPP GYULA ezredes
PÉTER GÁBOR – Péter Képerkeztetés
és Holló László Galéria
Dr. RAB FERENC ügyvéd
SER–MÜLLER Kft.
SÓVÁRI GABRIELLA
Korzó Kávézó és Édesség
SZÉKELY TIBORNÉ – Debrecen
Dr. SZÓKE KÁLMÁN – Berettyóújfalu
VOJTINA BÁBSZÍNHÁZ – Debrecen

továbbá: dr. Barta Erzsébet, Bresnyánszky Lászlóné, E. Lakatos Aranka
(szobrászművész), Erdélyi Márta, Girasek János, Holló Ila (festőművész),
Jaszovics Gizella, Józsnáné Bíró Mária, Kármán József, Korompai Balázs (muzeológus),
dr. Kovács Anna, dr. Major Józsefné, Márián Katalin, dr. Márton Gyula, Mester József,
Nagyné Kiss Katalin, Nagy Zoltán, Nagy Zoltánné, Németh Rudolf,
Németh Rudolfné, Pál Csaba, dr. Ráthonyi György, Ritók Lajos (grafikusművész),
Rózsa János, R. Poncz Mária, dr. Rózsa Jánosné, Szabó Sándorné, Tóth Lászlóné,
Vántsa Zoltán (költő), Virág Sándor

*László Ákos: Madonna-tanulmány
(vegyes technika)*

HOLLÓ LÁSZLÓ BIBLIAI KÉPEI

Holló László: Szent család (olaj, 1923)

Holló László az 1920-as évek elejétől szinte programszerűen foglalkozott nemcsak a mitológiai, hanem a vallási, bibliai témájú művek festésével is. A Belvederében rendezett 1923-as kiállításán kritikusai kiemelték bibliai kompozícióinak elmélyült művészi lá-

tását, mesterségbeli készségét és festői kultúráját – számos reflexió utalt a *Krisztus feltámadása*, a *Menekülés Egyiptomba* című képeire –, s bár néhányan felemlegették például Greco hatását, Lyka Károly az „eminentester festői tehetség” mellett Holló ama

erővel telt stílusáról beszélt, melynek köszönhetően már az első kiállításon is nyilvánvaló, hogy messze elválik a kortárs festői mezőnytől.

„Fölvetődik a kérdés, hogy Holló életében pillanatnyi kitérőket és lényegtelen mozzanatokot jelentenek-e ezek a képek, vagy pedig szervesen beépülnek a művész életművébe?”

Holló László: menekülés Egyiptomba (olaj – 1922)

(A kérdést Kocsis Elemér református püspök fogalmazta meg a Theológiai Szemle 1967. évi 1–2. számában megjelent tanulmányában – az írás 2002-ben önálló kis könyv formájában is megjelent, számos grafi-

kai illusztrációval kísérve a lapokat. A szerző talán azért érezte jogosnak a kérdés felvetését, mert Holló témái közül az 1930-as évektől kezdődően lassan elmaradtak a mitológiai és a bibliai ihletésűek egyaránt. Csak a *Bűnbánó Magdolna* témája és motívuma tért vissza később is, több alkalommal, mintegy a profanizált, pa-

raszti környezetbe állított allegóriaként. S az 1931-ben készült *Angelust* is a szakralizált emberség, a paraszti sors méltósága teszi biblikusan emelkedetté. Majd az 1937–38-as Szent István sorozatán figyelhetők meg a sírbatétel kompozíciós reflexei; van egy *Levétel a keresztről* 1939-ből; s a Krisztus-téma visszatért 1968-ban, a kétalakos *Pieta* című akvarellen.)

Az említett tanulmányban Kocsis Elemér biztosnak vélte, hogy Holló László „a vallási témában nem az egyházi, hanem az egyetemes emberi problémákat keresi és ábrázolja. Ilyen értelemben számára a Biblia

témái hozzátartoznak a humánus és a humanitás sok ezer éves történetéhez. Az élet és a halál, a bűn és a bűnhődés, az igaz és ártatlan szenvedése, a bűnbánat és győzelem a kísértés és a gonosz felett, a szeretet és az irgalmasság hitvallása az erőszakkal és a brutalitással szemben, olyan témák, amelyekben Jézus és az emberiség humanistái sok tekintetben megegyeztek.

A vallási téma létjogosultsága abban van, hogy valaki a művészet eszközeivel a hitvallás és az áhítat fokán tudja-e hirdetni a krisztusi emberséget, az irgalmas szamaritánus emberiségét, vagy ahogy Barth Károly újabban leírta, az 'Isten emberségét'. Úgy gondoljuk, hogy ez Holló László művészetében, minden külön program nélkül is, maradék nélkül sikerült. Így a művész vallási-bibliai tárgyú képei is szervesen beépülnek életművébe. Az emberi élet és sors problémáinak és mélységeinek páratlanul megkapó és a hiteles élmény erejével ható ábrázolások ezek.”

A bibliai és mitológiai témák iránti érdeklődésnek azonban kifejezetten festői okai is lehettek, hiszen a jelene-tek ábrázolása megkövetelte a művésztől, hogy többalakos kompozíciókban is számot adjon tudásáról. A bibliai témák segítségével továbbá azt is be tudta bizonyítani, hogy jóval mélyebbre képes látni az illusztratív felszínnél, és túllép az előképeken. Mert bár ha az általa valóban az egyik példaképnek tekintett El Greco képszerkeztúrájából kölcsönöz is bizonyos elemeket (például *Krisztus feltámadása*), vagy a *Menekülésnek* is voltak 17. századi előzményei (Elsheimer), alakjai már a hollóiség előre töréséről számolnak be, tehát az érzelmi feltá-

rulkozás iránti hajlamról, illetve az alföldi realizmusba oltott, a profán misztérium látomásával átítatott, sajátosan Hollóra jellemző expresszív kifejezésről.

Ez érzelmi-indulati expresszivitás Holló Lászlónál már a vallási témák megjelenítésében is személyesen morális töltést kapott – később ez a jegy a szociográfiai gyökerű festményeken lett még erősebb –, ugyanakkor a bibliai témát Holló egyéni és közösségi allegóriává emelte. Bíró Katalin például a *Menekülést* elemezve hívta fel arra a figyelmet, hogy a korabeli vallásos hasonlatokkal összevetve, „azok esztétikai-ideológiai formában is megfogalmazott, agitatív jellegű, társadalmi-politikai elkötelezettségű és szublimált képi megjelenítést kialakító etikusságával szemben Holló az egyén morális értékeire helyezte a hangsúlyt”.

A személyes vallomást ráadásul az is erősítette, hogy Krisztus-arcaiban Holló egy fajta önportrét is festett, jól felfedezhető a karakterek rokonsága. (Miként egyébként Szent István ábrázolásainál is gyakran az önarcképpelleg dominált, vagy a fent említett 1968-as *Pieta*-akvarellen ugyancsak a művész vonásai láthatók, az anyagyermek viszonyt az idős művész és fiatal feleség kapcsolatának ábrázolásához választva keretként. Sz. Kürti Katalin ide vonatkozó megfogalmazásával: „fiatal, Olga-szépségű anya tartja ölében megfáradt, szakállas, Holló-arcú fiát”).

Ars poétikus töltést is kapott több bibliai motívuma, hiszen a művész maga is próféciákat teljesít be, közbenjár Istennél az emberekért, miközben a művészet megváltó hivatását is üzeni.

Holló László:
Sírbatétel
(olaj – 1929)

A *Menekülés*ben szintén kifejeződött az emberi (és művészi) hivatástudat, a közösségi agitáló jelleg helyett pedig egy személyesebb indítással. Ezt az üzenetet erősítette fel az utat megvilágító lámpás szimbóluma, hiszen nemcsak a fiatal József keresi és mutatja az utat, de a fiatal Holló is, az útmutatásban pedig a bibliai erkölcs a mértékadó.

S amennyiben fent a bibliai motívum társadalomba helyezéséről beszéltem, ide kell idézni az 1929-es *Sírbatétel* s a tíz évvel későbbi, 1939-es *Levétel a keresztről* című festményeket. Előbbi alkotásán a Krisztus lábát tartó asszony ugyanazokat az arcvonásokat mutatja, mint az egy évvel korábbi, tiszadadi *Vízfordó nő*, illetve az ugyanebben az évben festett *Beteg gyermek* csúnya arcú asszonya vagy a két évvel későbbi *Kérszszedők* egyik alakja.

S úgy tűnik, mintha a többi nőalak szintén az expresszív paraszti életképek világából költözött volna át az újszövetségi jelenetbe. (A *Levétel a keresztről* női arcaiban pedig az 1932-es krematóriumi freskó – és freskótervek – karakterei és szituációs elemei köszönnek vissza.)

Kijelenthető tehát (a példák legáltalábbis megengedik a feltételezést), hogy Holló László az ótestamentumi és újszövetségi jelenetek ábrázolásában egyrészt a katolikus neveletésből fakadó élménykörhöz nyúlt vissza, de a vallási tárgyú művek illeszkedtek a korszak magyar festészetébe, eltávolodva a reprezentatív vallásos művészettől. Többnyire került a transzcendens elemek alkalmazását, a képek szereplőit mindennapi embereként jelenítette meg. Holló a vallási témákban is társadalmi érzékenységeről adott számot.

KARÁCSONY PODOLINBAN

Holló Lászlót az első világháborúban a haretéri szolgálat alól felmentették, de rajztanárként a hátországba vezényelték. 1915-ben először egy szegedi állást ajánlott neki a minisztérium, de ő a felvidéki Podolint választotta – „mert ott olyan festői a táj”. Egy évet töltött itt, aztán az erdélyi Resicabányára kérte az áthelyezését. A podolini év tulajdonképpen fehér folt Holló életében, visszaemlékezéseiben sem beszélt róla, és nincs magyarázata annak, miért „menekült” onnan, miközben maga vágyott oda. Egyetlen fennmaradt, ezt az időszakot idéző festménye (*Karácsony Podolinban*) a tanúja csupán ennek az évnek, a Holló életéről írt regényemben (*Szent Antal megkísértése*) viszont nem lehetett kihagyni ezt az életpizódót sem, így az írói fantázia működött, amikor – Krúdy *Podolini kísértet* című regényére utalva – megírtam a *Podolini kísértés* című regényfejezetet. Kitaláltam Prihoda Anna „reinkarnációját”, feltételezve a kaland lehetőségét, s mivel Holló életében semmi nem utalt a hűtlenségre, nem volt indokolt, hogy a festő engedjen is a csábításnak. Egy rövid idézetet közlök a képhez az említett regényből.

Holló László: *Karácsony Podolinban*

„Karácsony előtt érkezett a férjéhez az asszony, napokig ki sem mozdultak. Biztosan sok a pótolni valójuk, kacsintottak össze a szomszédok sejtelmesen.

(...) Nem sokat beszélgettek, inkább csak Anna számolt be az otthon történetekről. Arról, hogy nehezen tudja összeszedni magát, jó lenne, ha mellette lenne László, meg arról, hogy Ernő teljes búskomorságba esett, neki is gyenge az idegzete, az egyik pillanatban magába roskadva hallgat, azt hinné az ember, hogy soha nem fog megszólalni már, aztán kiabál, szidja a háborút, meg a világot.

Megkérdezte azt is Anna, hogy nem maradhatna-e ott Podolinban. Holló nem válaszolt. Töltött maguknak egy pohár bort s megjegyezte, hogy másnap majd folytatja a képet.

Sokan irigykedtek az asszonyra, de nem sejtették, hogy a festő talán éppen azért jött el ilyen messzire az otthonától, mert bár szerette a feleségét, a közelség kissé nyomasztotta néha. Fiatal házas volt, de nem érezte otthon magát a házban.

(...) Nem tudták, nem sejtették, hogy Holló László tulajdonképpen erősödni érkezett Podolinba.

KALÁCSOK

Andics Árpád
fotóművész felvételei

Kalácsba sütve képeket,
a Jelenés Arcú Időt.
„Én ezért fényképezek.”

***

Egy virág illatáért
lányok mosolyáért
fiú virtusáért
szerelem-ágért

viharfelhőkért
tavaszi szélért
villámokért
egy csepp
szívverésért
szerelem-
égért.

(...)

festett
szivárvánnyal
festett mézga-mázzal
megesett dobogással
kese harangozással
meglesett hóval
gyöngyagylóval
ellesett öleléssel
elesett gátfutóval
leesett falevéllal
feleselt fa az éggel

(Andics Árpád fotóművész barátomat kértem, hogy ebbe a karácsonyi számba adjon nekem egy csokrot fotográfiáiból. Korábban tőle kaptam a legtöbb képi segítséget, s szeretnék köszönetet mondani neki – egyébként is nagyra becsülöm művészetét. Olyan fotókat szeretnék, mondtam, melyekben nem az alkalmazott helyzet vagy a dokumentum-érték dominál, hanem alkotói szemlélete autonóm módon érvényesül.)

Egyszerre három CD-vel lepett meg, s ott találtam a képmappák között ezt a karácsonyhoz illőt, a kalácsokat. Kézrel írt sorokat küldött hozzám, lírai kísértőt, mely beépült itt a fenti töredékekbe is, ars poétikát.

„Minden fénykép kalács-kovács” – írta –, s mert egyszer sül ki minden kalács, s hogy illanó a „pillanat-varázs”, virágokká fényképezi azt.

Köszönjük, Arpád – köszönöm, de bemutatok még néhány felvételedet!)

A nyáron Moldáviában jártál, Cacicában, „magyar szentmisén”.

Egész sorozatot küldtél – én ezt a nyári betlehemet választottam, ezt a faragott-festett profán oltárt. Valódi „postaláda” ez, s „igazi utcavilágítás”.

Üzenet, mellyel naponként kopogtatnak az angyalok, hogy Megszületett, s a jászol pislákoló fénye – bár

sokszor láthatatlan – nem huny ki az időben, ha nem huny ki a szívben.

Két ablak a világra, s eszembe jut a „délbábos nyelvészet” szimbolizmusának nagyszerűsége, hogy a világ, a mindenség, és a fény, a világosság: ugyanaz. S hogy akkor és ott van rá a legnagyobb szükség, amikor és ahol a sötétség uralkodik – földrajzi térben és szívek virtuális gyötrelmeiben. A moldáviai magyarok szentmisét tartottak augusztusban, az emberiség profán tort ül karácsonykor. Amikor a Megváltó megszületik, mi azt sugá-rozzuk, hogy bennünk valami meghal – nyomot hagyott az átkeresztelés: a szeretet ünnepe pontosan a lényegét vesztí el újrászabott kereteiben.

Kacsikában ott áll a betlehem, s ha benézünk ablakán, világosság gyűl...

VAJON HOGYAN MŰKÖDIK A SZÍV?

Lehet-e szép az elmúlás? Vajon mi a közös egy összezsugorodott levélben és az emberi bőrben? Melyik az erősebb: a gyökér vagy az ég-e? Láttad-e már nyers könnyeit a fának? Szoktak-e imádkozni a virágok, mielőtt meghalnak? Hogyan nőhet fel az ember? Hogyan lehet oly lelkes-láthatatlan, mint a levegő? (Azt üzenték, támaszkodjunk a levegőre bátran...) Miért szép egy harmatsepp mellé búvó katicabogár? Ki van az összekulcsolt ujjak katedrálisában? És ki lopta el a fák dobogó szívét? Szeretnél odaköltözni a megkérgesedett hiányba? Milyen boldogságot választasz magadnak? Te választod meg a boldogságodat?

Fotók: Andics Árpád

„NEM FELOLDÓDIK, HANEM FELOLDOZ”

Sági Endre, a debreceni, Füredi úti Református Templom és Gyülekezeti Ház missziói lelkipásztorának karácsonyi üzeneteiből

„Ti magatok is mint élő kövek épüljetek fel lelki házzá...”

Ezzel a szent biztatással kezdődött 2006. februárjában – s ennek szellemében folyik azóta is – a gyülekezet-szervezési munka a Füredi út és a Nádor utca sarkán álló épületben. Debrecen legújabb református temploma és gyülekezeti háza mindazokat várja, akik a testi-lelki-szellemi felfrissülés közösségi élményére vágyanak. Igényesen kialakított belső térnek felső szintjén, a gyermekfoglalkoztató helyiségekkel kibővített, karzatos templomtérben istentiszteletek, koncertek, előadások, kiállítások tartására, rendezésére van lehetőség – az alagsor különböző méretű termei pedig tanfolyamoknak, foglalkozásoknak vagy kötetlen beszélgetéseknek, teadélutánoknak és játéktevékenységeknek adnak otthont. A most szerveződő közösség az Új Apostoli Egyháztól megvásárolt épületet szeretné az elcsendesedés hajlékává, a valódi találkozások sátrává és a mennyei derű fészekévé tenni minden korosztály számára, a Mindenható Isten segítségét kérve” – bocsátja előre Sági Endre lelkipásztor, aki a templomépület birtokba vétele óta

missziói lelkésze a formálódó gyülekezetnek.

Sági Endre egyébként korábban, 1989–90-ben Gyulán kezdte szolgálatát segédlelkészként, 1990–91-ben Erlangenben folytatott ösztöndíjas tanulmányokat. 1991–93 között Biharugra–Körösnagyharsányban beosztott, 1993 és 2000 között pedig Orosházán volt megválasztott lelkész. A Füredi úti szolgálat megkezdése előtt hat éven keresztül a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában szabadidő-szervezőként dolgozott.

A rendszeres hitéleti alkalmakon túl egyéb közösségformáló és szabadidős programok is erősítik a templomi funkció mellett a gyülekezeti ház jelleget. Vasárnaponként 10 órakor kezdődik az istentisztelet, hétfő délelőttönként van nyitva a zenekuckó (zenés foglalkozás 1–3 éves gyerekek

számára), s páratlan heteken 17 órától tartják az irodalombarátok klubját, ugyancsak délután öt órától van életmód-tanácsadás. Kedd és csütörtök este alakjavító torna, szerdán bibliakör az ajánlat, csütörtökönként tartanak gyülekezeti angol nyelvtanfolyamot, este hét órától pedig Biblia- és hitismereti tanfolyamot felnőtteknek. Megalakult a saját énekkar, tagjai péntekenként próbálnak, szombat délelőtt gyerekeknek van hitoktatás, ezt követően 10 órától pedig játék-délelőttöt, havonta egyszer játszóházat szerveznek. De nyitva van a templom hétfőtől péntekig minden nap délután 3 és 5 óra között, Sági Endre ekkor (illetve szombaton 10 órától délig) tartja a lelkesítő fogadóórákat, ilyenkor lehet megtekinteni a templomot, egyéni csendességet tarthatnak, akik ezt igénylik, az alagsorban pedig teremsportokat lehet űzni.

Sági Endre beszámol arról is, hogy a közösség tagjai milyen szolgálatokat végeznek. Itt sorolja az istentiszteletre érkezők fogadását, az istentiszteleten bibliai szakasz, ima, vers vagy hitélmény időnkénti felolvasását, elmondását, a perselypénz-számolást, feladatok vállalását a játék-délelőttön, a rászorulóknak meglátogatását, a templom és a templomkert rendben tartását, a szeretetvendégségek előkészítését, a gyermekfelügyeletet a gyülekezeti táborban, szállásadást a gyülekezeti vendégeknek, az úrasztal díszítését, a gyülekezeti honlap szerkesztését, fénymásolást vagy az angoltanfolyam megtartását.

Sági Endrét arra kértem, hogy idézze vissza a közösség első születésnapján, 2007. március 4-én elmondottakat, amit ő örömmel meg is tett, elektronikus levélben küldve el a

játékos, de komoly üzenetű leltárt (az e-mailt egyébként is rendszeresen használja a lelkipásztor, hogy emlékeztesse a tagokat a gyülekezeti alkalmakra).

Visszatekintés a közösség első születésnapján

„**Egy a fő** (mini-leltár, melyben egytől egyig nem sorolunk fel mindent). Egyszer egy ember, első az egyenlők között, gondolt egyet és azt mondta: itt van e sarkon egy ház, miért ne lehetne belőle egyház, olyan református-féle. Ezért kiszemelt egy egyént, hogy egyengesse itt az Úrnak útját.

Persze, nem volt egyöntetű az öröm, egyesek úgy vélték, hogy a megbízott egyed túlzottan egyénieskedő, egyedül marad, majd az egyikéből egy se lesz, legfeljebb egy hátrahagyott sport- vagy kultúregylet. No mindegy. A lényeg, hogy elkezdődött valami. Bár az egyház szavunk nem az egy-ből fakad, az egy lélektől átítított 1+1+1, ha a Hiszekegy vérévé válik, mint az egyszerű, ilyen eggyé dagad.

Az első évben a révbe jutott vámszedő, Máté evangéliuma és egy pohárnoknyi Nehémiás segített közelebb az egy Isten titkaihoz. Emellett –

mivel az épület nem egyfunkciós – volt itt még egy szoknya, egy nadrág, egy kis torna, egy kis tánc, egy kis agyag, egy kis vers, egy kis angol, very well, egy kis zene, egy kis film és egy kis humor.

Körülvettek minket bronz- és terrakottafejek (szoborkiállítás), csipkelődöttünk is egy keveset (csipkekiállítás), szalmabéléssel pótoltuk a meleget (szalmakiállítás), az elkopástól pedig a tűzzománc óvott meg (tűzzománc-kiállítás).

Juha Richárd szobrászművész terrakotta Bocskai-portréja (mely jelenleg a Református Kollégiumban látható), először a Füredi úti Református Templomban volt kiállítva

Nyáron termett nálunk, igaz csak egy, de igen érett számóca (Eperjes Károly), minden évszakban koncerteztek az egy húron pendülők (zeneiskolai vonósnövendékek), és immár van egy karunk (énekkar), mely nem fél.

Hogyan tovább? Egyenesen a cél felé! Egyformaság, egyoldalúság, egyhangúság, egyénieskedés nem! Egyszerűség, egyenletesség, egyetemeség, egység igen! Mit is mondott a három testápoló, Athos, Porthos és Domestos a radartanyán? Egy mindenkiért, mindenki egyért! Mi is ezt valljuk: egy mindenkiért, mindenki egyért! Az egy Istenért, mert egyedül övé mindenért a dicsőség! Így szeretnénk egyről a kettőre jutni. Isten éltesse mindannyiunkat!”

Aztán arra kértem, karácsony közeledtén, hogy ossza meg aktuális – de öröktől fakadó, így örök érvényű – gondolatait.

Karácsonyi gondolatok

1. „Saját gyermekünknek vagy gyermekkori énünknek tekintett, általunk gyakran életfogytiglan cumira, csörgőre, tejbepapira ítélt; marcipánba, mákos bejglibe, töltött káposztába csomagolt, lejézuskázott Jézus Krisztus! Meddig viseled még jászolbölcsős, „csendeséjes” parasztromantikánkat és infantilizáló karácsonyozásainkat? Ne engedd, hogy az ünnepen és azt követően agyunk és szívünk bölcsődet tekintse koporsódnak is, de engedd, hogy gögicsélésed és Hegyi Beszéded egyaránt Atyádra, a mi Atyánkra emlékeztessen bennünket, akinek életedet-életünket, halálotat-halálunkat, feltámadásodat-feltámadásunkat köszönhetjük! Segíts felnőni Hozzád, vagyis légy felnőtté bennünk, Emberfiává, hogy istengyermekségre jussunk általad. Így legyen!

2. „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit láttunk szemünkkel, amit megfigyeltünk, amit kezünkkel megtapintottunk, azt hirdetjük az élet igéjéről” – olvassuk János apostol első levelének első versében. Az élő hit öt alkotóelemét sorolja fel az író: kíváncsiság, rácsodálkozás, elmélyült vizsgálódás, meggyőződés és meggyőzés. Mindegyikben hat valamilyen erő. A kíváncsiságban a hajtóerő, a rácsodálkozásban a vonzerő, az elmélyült vizsgálódásban a nyugodt erő, a meggyőződésben a tartóerő, a meggyőzésben pedig az előző négy erő együttese: a megnyerő. Legyen karácsonyunk az erőgyűjtés lakalma!

3. Az ácskapocs összefog (üzenet rétrósan): A betlehemi istállóban nemek (Mária és férfiak), generációk (csecsemő, fiatal szülők, középkorú pásztorok, idős bölcsek) és társadalmi rétegek (József, az ács – munkás, a pásztorok – parasztok, a napkeleti bölcsek – értelmiségiek) találkoztak egymással Jézus közelében. „Isten szíven megpihelve forrjon szívünk egybe hát!” Ajándékozuk meg egymást egymással!

Sági Endre missziós lelkipásztor az ünnepről általában úgy beszél, mint olyan alkalomról, amely „Istentől, Istennel és Istenért van, s a visszatekintő emlékezés, illetve az előrenézés és cél felé mozdulás egy időben történő, kiemelt közösségi aktusa. Ha bármelyik tényezőt figyelmen kívül hagyjuk, torz ünnepekkel csaljuk magunkat, mozdulatlanságba és kábulatba béklyózza erőnket”.

Amikor arról faggatom, hogy mit gondolt arról: Jézusnak ma egyre több vetélytársa van az emberek életében,

s azt kérdezem, hogy mi fenyegeti leginkább most a lelki egészségünket, mi fordíthat el a hittől, ismét egyértelmű – a mondandó súlyát a szavak játékaival csak még tovább fokozó – a válasza:

– Ahogyan az Ő korában, úgy ma is a képmutatás veszélyezteteti leginkább az egészséges hitéletet. Az, amikor a Jézus nevét viselő és Rá hivatkozó közösség valamilyen okból lemond küldetéséről. Ezért újra és újra tudatosítanunk kell, hogy az egyház, a gyülekezet nem a maguk és Isten elől menekülők, s közben másokat kíméletlenül üldözők mániája (paranoiás), hanem az üdvösségre vágyók és hívók szűkebb, de nem beszűkült pátriája (metanoiás). Nem független, hanem szabad; nem talpat nyal, hanem lábat mos. Nem jelzőket aggat magára, hanem jellé válik. Nem tarthatatlanul ízléstelen show-műsorokat csinál, hanem só, amely tartósan izesít. Nem csupán intézmény, hanem esemény is; nem emberi vállalkozás, hanem isteni kezdeményezés. Nem a tömege adja a súlyát, hanem Istenhez való hűsége. Nem deformálódik, hanem reformálódik. Nem erőszakos, hanem erőteljes. Nem moralizál, hanem mobilizál; nem csatlós, hanem hírnök. Nem tökéletes, hanem fejlődésben lévő; nem kisajátítható, hanem egyetemes. És nem feloldódik, hanem feloldoz.

Az istentiszteleteken Sági Endre a szójátékos, asszociatív továbbgondolkodtatás mellett gyakran szokott idézeteket is használni mondandója, az üzenet tolmácsolásának megvilágításához. Önkéntelenül is adódik a kérdés, hogy a Biblia és a szövegmagyarázatok mellett milyen olvasmányokat forgat szívesen.

– Több könyvet szoktam egyszerre olvasni: verseket, színházzal és filmmel kapcsolatos elemző írásokat, a magyar valóság mélyét kutató tanulmányokat, valamint igényes humort tartalmazó műveket. Kedvenc szerzőim közé tartozik például Sík Sándor, József Attila, Weöres Sándor, Reményik Sándor, Ingmar Bergman, Czákó Gábor s ugyanúgy Hamvas Béla vagy Hankiss Elemér, mint Antony de Mello.

A lelkipásztor többet is adott, mint kértem, néhány rövid elmélkedést fűzött a válaszokhoz.

A Szentlélek tüze nem szalmaláng

*(Olvasandó: Apostolok Cselekedetei
2. rész 42-47. vers)*

A templom miért lenne kórterem vagy ravatalozó, amikor szülőszoba is lehet? A teremtő, termékeny Léleknek köszönhetően megszülető keresztyén egyház életjeleket mutat, szívhangokat hallat, LÉLEKzik és LÉLEKzeteti környezetét. Piros pünkösdi napját a piros betűs hétköznapi követik, hiszen az ősgyülekezet lélekszám és erő tekintetében egyaránt szépen növekszik. Mitől élő gyülekezet? Attól, hogy túllépve a vasárnapi keresztyénség és hétköznapi pogányság meghasonlott állapotán az istentiszteletet életformává teszi; attól, hogy egyidőben tanulócsoporthoz, asztaltársasághoz, imaegyesülethez, csodacsapat, vagyonszövetséghez, örömklubhoz és tiszteletkörhöz; vagyis attól, hogy nem górcső alá kerül a Lélekáramlás természetesen újjáéledésében, mely az égből indulva a zsebekhez jut, a "sebesen zúgó szélnek zendülésétől" a zsebesen zúgó szélnek zendüléséig. Így legyen ez itt is és SZÉLes e világban!

Arci helyzet

*(Olvasandó: Apostolok Cselekedetei
6. rész 15. vers és 7. rész 54-60. vers)*

Aki Istvánhoz hasonlóan (arcrokonságba kerülve vele) a legjobb kozmetikumot, a belülről szépítő Szentlelket használja, angyalarcúvá válik, ráadásként pedig megtapasztalja e mennyei kenet áldott mellékhatását, a látástisztulást. Képes lesz messze, a mennybe látni a legriasztóbb körülmények között is. Istentávolban élve elarctalanodunk (pofákat vágunk, pofázunk, bevezetjük a pofavízit(díjat), belső kiüresedésünket külső sminkkel próbáljuk leplezni. Ezzel együtt a kóros rövidlátás tünetei is jelentkeznek: a csillagok fénye helyett csupán botosinálta sztárok, hazug politikusok, és féktelenül mohó pénzemberek szemfényvesztése jut el látóterünkig. De ugye nem ez az arc lesz a végső, és ugye eljön még a belátásnak az ideje is, hogy valóban jók legyenek a kilátásaink! „Összeszorítom ajkam, ha nehéz a kín, mert tudom, tied az én harcom. És győztes távolokba néz könnyekkel szépült, orcád-fényű arcom.” (Tóth Árpád)

Mélyen tisztelt...

(Olvasandó: 130. zsoltár)

A jajgatás, káromkodás, egymásra kiabálás könnyen jön belőlünk a nehéz helyzetekben, de így csak még mélyebbre kerülünk. Itt azonban a "mély vízből" égbekiáltó ima formájában a lélek mélysége tör felszínre. A zsolttáros felkiáltó jellé válik környezetében azáltal, hogy nem bújjik a kollektív bűnösség tudata mögé, hanem „a bűnösök között első vagyok én” lelkiüle-

tével és a felszabadító bocsánatot feszülten várva fordul a Magassághoz. Hogy mi vár ránk: pokoli mélység vagy „haza a magasban”, az attól

függ, hogy kire vagy mire várunk! Várom az Urat, várjuk az Urat mély tisztelettel!

Sági Endre

„Hóemberi üzenete”

Hahó, itt fagyok!
Tetőtől talpig víz vagyok.
Építő szándék hozott létre,
havatott kezek, köszönet érte.
Lábas alatt főhet fejem,
szenesedett mindkét szemem,
de még mindig *nem sült ki*,
hogy a répám hány orrhossznyi.
Tiszta hideg vagyok s komoly,
hisz arcomra ráfagyott a mosoly.
A hó végén a létminimum alá süllyedek,
s akkor ismét *hulla hóember* leszek.

Fagyrajáró

(*avagy a lelki jégkorszak ismertetőjegyei*)

---

fagyos szentek
hidegvér
anglomán lavina
pingvineszter
vérengző fakutyák
a fagy visszanyal
jégcsapos, még egy sörkorcsolyát, de más is lecsúszik
léhűtők ládászámra
fagyasztói társadalom
megvesz az Isten hidege
Sándor, József, Benedek zsákszámra hozzák a meleget
az örömlányok lassan az Északi-sarkot is beveszik
fagypontra alá süllyed az önmérséklet
és mindez csak a jéghegy csúcsa

Jótékonyági aukció az IMMÁNUEL Otthonért

Ötödik alkalommal rendezi meg Papp Gyula ezredes és Barabás Zoltán december 12-én a Klub Barabás Étteremben azt a jótékonyági műtárgyaukciót, melynek bevételéből az IMMÁNUEL Otthont támogatják.

(A hajléktalan családok javára szervezett tavalyi árverésből befolyt összeg egy fedél nélküli család gondjait enyhítette.)

Mint a Mecénás-díjjal kitüntetett Papp Gyula, a rendezvény ötletgazdája és főszervezője elmondta, az idén a halmozottan sérült gyermekek és fiatalok megsegítését tűzték ki célként – és sajnos, válogathattak is a nappali ellátást adó intézmények között. A mostani kedvezményezett az IMMÁNUEL Otthon lett, melyet a Nagytemplomi Református Egyházközség hozott létre 1991-ben.

Papp Gyulával még a képgyűjtés időszakában találkoztam. Elmondta, hogy ma már nemcsak a művészek ajánlanak fel festményeket – köztük Deim Pált, Burai Istvánt, Gall Gábort, Gonda Zoltánt, Gyórfi Lajost, Hornyik Zoltánt, Józsa Jánost, Komizár Jánost, László Ákost, Makai Imrét, Palotai Erzsébetet és Subicz Istvánt említette –, hanem a galériások és a gyűjtők is bekapcsolódnak aukciós adományaikkal. Köztük a fővárosi Nagyházi Csaba neve mellett Juhász Tamás, Koncz Sándor, Péter Gábor és Villás János neve hangzott el.

Az IMMÁNUEL Otthonban a keresztény értékrend szellemében ma már több mint 60 súlyosan sérült gyermek egyenre szabott fejlesztő iskolai felkészítését és mozgásterápiáját végzik. A befolyt összegből olyan berendezést vásárolhatnak (erről a szakemberek döntenek majd), mely a gyermekek életminőségének javítását szolgálja.

Az Immánuel Otthon Pacsirta utcai épülete eredetileg általános iskola volt, mely 1989-ben került vissza a Református Egyház birtokába. Gyóri Zsófia intézményvezető tájékoztatójában fontosnak tartja megjegyezni, hogy bár az otthon, profilját tekintve, a halmozottan sérült gyermekekkel foglalkozik, kapui mégis nyitva állnak azok előtt a gyerekek előtt is, akik más intézményekből „kiszelektálódtak”. A kezdeti 25 fős létszám a 15 év alatt 60-ra duzzadt, a 4 munkatárs helyén ma 30-an végzik a munkát.

Az otthon közoktatási és egészségügyi feladatokat egyaránt ellátó nappali szociális intézmény, a gyermekek

sérültségük fokához mért, képességeiknek megfelelő gyógypedagógiai oktatásban és/vagy fejlesztő felkészítésben részesülnek. A gyógypedagógusok és pedagógusok munkáját asszisztensek és szociális munkások segítik. Győri Zsófia Angela Schwindt szavait idézi: „Miközben megpróbálunk mindent megtanítani gyermekeinknek az életről, gyermekeink megtanítják nekünk, hogy miről is szól az élet.”

Foglalkoznak a tanköteles koron túli fiatalokkal is, az egyéni lehetőségeket szem előtt tartva, munkajellegű tevékenységeket kínálnak, és kreatív foglalkozásokat tartanak számukra.

„Otthonunkban, melynek ellátási területe egész Hajdú-Bihar megye, a gyermekek, fiatalok értelmi, érzelmi, lelki támogatása mellett a mozgásfejlesztés is fontos szerepet játszik. A gyógytornászok, konduktorok, gyógymasszőrök együtt dolgoznak, a terapeuták munkája egymásra épül. A mozgásterápiák eredményeként megtapasztalt sikerek hozzájárulnak a pozitív önértékelés kialakulásához és a környező világ jobb megismeréséhez – nyilatkozta az intézményvezető. – A napi terápiás, oktatási és gondozási feladatokon túl fontos helye van a szülőkkel való kapcsolattartás különböző formáinak, például a szülőcsoport foglalkozásoknak, a szülői bibliaóráknak, a közös ünneptartásnak, családi nyaralásnak és családlátogatásnak is. Kiemelt alkalmak a közös egyházi ünnepek és hittanórák mellett a gyermek- és szülőkeresztsegek, illetve ilyen a konfirmáció, melyekre az otthon közösen készít fel.

Az iskolai csoportokban a gyermekek magántanulók, a csoportok így heterogén összetételűek. Az iskolás gyermekeknél a mozgássérülés és a

tanulásban való, illetve értelmi akadályozottság együttes jelenléte pszicho-szociális következményként különböző szintű és mértékű kommunikációs zavarokhoz is vezet, ezért különleges és speciális pedagógiai foglalkozásokat kell számukra tartani.

„Minden osztályfokon kiemelt jelentősége van az önálló életre nevelésnek, még azoknál a tanulóknál is, akik egész életüket átívelő segítség, ellátásra szorulnak. Az önkiszolgálásban náluk is igyekszünk elérni a lehető legmagasabb fokot, hiszen minden gyerekeknek joga van ahhoz, hogy kiteljesítse lehetőségei maximumát, s joga van az örömhöz.”

S a választott névre épül az egész munka – az Immánuel azt jelenti: Velünk az Isten.

Debrecen Nagytemplomi Református
Egyházközség Immánuel Otthona
4029 Debrecen, Pacsirta u. 51.
info@immanuelotthon.hu
www.immanuelotthon.hu

Az Immánuel Alapítvány
számlaszáma:
11609005-03650900-09000000

MIT ITT HAGYOTT...

(Bíró Lajos Boglyák a hóban című képéhez)

Mit itt hagyott a nyárról a fáradt gazdakéz,
s hogy hó alatt a csöndmag jövőbe, múltba néz,
boglyák emléke majdan új csírát növeszt,
s botjával kutatja útját a bölcs öreg,

ki lehetne gazda, mégsem ő maradt az úr,
de övé a föld, a rög, az ég s a mély azúr.
Övé a szél s a messzi kert a fák alatt,
s ha botja is csak, nála mindenség maradt.

Boglyák a hóban ígérnek május-éneket,
szuszognak lassan, s őriznek szép ígéretet.
Már hallják: a rigó hajnalban hogy dalol,
s hervadt száruk villan a bunda hó alól.

Ismernek kaszaélt s léptét a zsenge lánynak,
a rostok életét, de vad halált is látnak.
Boglyák a hóban: megannyi boldog ember –
megbékéltek már a borzas istenekkel.

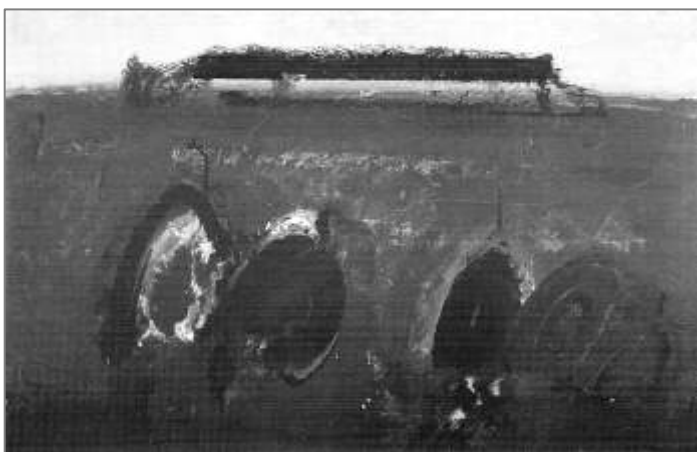
*A 60 éves Medgyessy
Kör kiállításán a DMK
Belvárosi Galériájában
Tar Károlyné igazgató
köszöntötte a decem-
berben 80 éves Bíró
Lajos festőművészt.
(Bíró Lajos mellett
Kapcsa János ül, áll-
nak az egykori tanít-
ványok, mai mesterek:
Bogdándy György,
D. Király Sándor, Fát-
tyol Zoltán, Subicz
István, Lukács Gábor)*

„ÉRZŐ ÉS SORSÁT KUTATÓ EMBER”

Bíró Lajos festőművész 80 éves

„Látvány és anyag. Ez a kettős kötöttség a festői tevékenység specifikuma. A látvány érzékettségét kell transzponálni az anyagon keresztül a kép érzékettsége felé. A festő nem mondhat le a látvány megjelenítéséről, mert ilyen tevékenységének jellege, de nem mondhat le az alkalmazott anyag azon lehetőségeiről sem, amelyek önmagukban is képesek, ha odafigyelünk (s a festő olyan, aki odafigyel), konkrét ízeket, hangulatokat létrehozni, amelyek sokszor többek, mint egy látvány önmagában. A festő számára a festés bonyolult kompozíciós feladatok megoldása. Egy képteret kell felépíteni, plasztikus képelemekkel, amely képelemeknek az alapvető eszköze a forma. A rózsának, tulipánnak, egy fának vagy egy emberi fejnek megvan a maga sajátos formavilága. Ám a látvány, a valóság képi elemzése a festő számára talán soha nem fejezhető be, ezért kielégítetlen az ember, és e kielégítetlenség adja, hogy minden alkalommal, ha elkezdek festeni, úgy érzem, mint ha most kezdenék hozzá először...”

*Bíró Lajos:
Boglyák
(olaj)*

Bíró Lajos festőművész vallomásából olvasom e sorokat 1991-ből. Görömbei András irodalomtörténész még korábban, már vagy 25 éve, Bíró Lajos portrékiállításáról írta azt, hogy megdöbben „a belső tájak gazdagságán”, a művész hangulati, lelki, gondolati érzékenységén. „A portrékon a mi világunkat láttam esetszerűséggel, reménykedéseivel, hatalmas belső om-lásaival és feszültségeivel, külső figyelmezettségével. Sőt: megalkuvásával és kiszolgáltatottságaival, mégis emberi tartásban. Olyan korképet adott a portrékban Bíró Lajos, amelyik vállalás és ítélet egyszerre. Sokáig tűnődtem ott az arcokon: lélek és kor találkozásain.” Az emberi fej formavilágában tehát formát kapott a lélek és a szellem is. Képei nemcsak a „látvány plasztikai lényegére utaló sum-mázott jelzések”, de összegzések és vallomások is: „elemző kíváncsiság és tűnődő megértés lenyomatai”.

Bíró Lajos 1927-ben született Bergradócon, s a szatmári Kisarban nevelkedett. Alapvető élményeket jelentett a család, a falu világa, a munka tisztelete, a tiszai táj látványélménye. Meghatározó volt a debreceni Református Kollégium és az 1941-től megnyílt marosvásárhelyi hadapród-iskola. A Kollégiumban ismerte meg rajztanáráként Félegyházi Lászlót. A háború után a Református Kollégiumban fejezte be a középiskolát, majd beiratkozott az 1948-ban átmenetileg a debreceni egyetem épületében meginduló pedagógiai főiskolára, ahol a magyar és történelem mellé a rajz szakot is felvette, de már az egeri Líceumban szerzett diplomát. Mestere Adler Miklós volt, de erősen hatott rá Szőnyi István művészete.

Az Egerben induló pályát a forradalmi események szakították meg: Bíró Lajost a főiskolások az újjászerveződő MEFESZ tanárelnökének vá-

lasztották, majd a városi forradalmi tanács elnökhelyettese, később elnöke lett. 1957 januárjában tartóztatták le, és négy év börtönre ítélték. 1959 áprilisában amnesztiával szabadult. Nyírábrányba került, elkezdett rendszeresen festeni, itt fedezte fel a kevés motívumú témavilág művészi lehetőségeit. A motívumszegény látvány arra készítette, hogy a lényegyet ragadja meg. Bár alföldiként jellemezték, inkább hatott rá az alföldi festők emberi és művészi példája, mint az alföldi festészet stílusa. „Útmutatást adott számomra például Holló azáltal, hogy ki tudta alakítani a saját hangját a magyar festészetben. De a stílusa nem hatott rám. Holló Lászlótól, csakúgy, mint Félegyházi Lászlótól, a megjelenítés képi egységének megvalósítását, az eszközök összefogottságát, a hangsúlyok tudatos megteremtését próbáltam megtanulni.”

Első debreceni önálló kiállítását a Medgyessy Teremben rendezte 1961 tavaszán. Kádár Zoltán a képek gazdag líraiságát, kifinomult kolorizmusát, a leheletfinom atmoszférikus hatásokat és a művészi látásmód egységét emelte ki. „Hogy a stílus milyen lesz, azt annak idején nem tudtam – mondja Bíró Lajos. – Egy darabig dzsungelben éreztem magam, amelyben utat kell vágni. Ez azonban nem kísérlet volt. Engem a modernista törekvések, a kész stílusok hidegen hagytak – ami nem jelenti azt, hogy ne szeretném vagy ne ismerném el a huszadik századi művészeti törekvéseket –, én magamat kerestem.” Törekvéseinek tisztázásában segített a tokaji művésztelep. Két évig a püspökladányi képzőművészeti körben tanított, majd 26 éven át a Medgyessy Köröt vezette Debrecenben. Eredmé-

nyeire felfigyeltek, s Tokajban, 1961-től tizenkét nyáron át festett, rajznárokkal, képzőművészeti körvezetőkkel együtt. „Mi akkor úgy fogalmaztunk, mindent lehet csinálni, csak szocreált nem.” Több kritikus úgy vélte a hatvanas években, hogy Bíró Lajos megtalálta „az alföldi pikúra mai hangvételét”. Bényei József egyik őszi tárlatról szóló kritikája a „szokatlanul heves véleményütközések”, a „zavaros, nyugtalanító gondolatiság” jegyében született. „A kispolgári elidegenedés a társadalomtól és az embertől általában, de különösen a szocialista valóságtól – különben érdekesen és sajátosan megfogalmazott – kivetítődésben többek között Bíró Lajos, Tilles Béla, Bényei Árpád, Velényi Rudolf, Horváth Imre egyes képein is egyértelműen jelentkezik. Ez az elidegenedés szorosan kapcsolódik a tárlat másik problémájához, a kísérletezéshez.” Példaként említette Bíró Lajost, aki „hosszú évek óta kísérletezik, mert az a szilárd szemléleti alap, amely a szintézis alapfeltétele, hiányzik műveiből”.

Hosszan lehetne sorolni a reflexiókat, melyek azt mutatják, hogyan sodródhatott Bíró Lajos művészi teljesítménye és személyisége a változások centrumába. Művészetének eme időszakát Debrecenben az 1966-os Medgyessy Teremben rendezett egyéni kiállítása zárta, s két évvel később a budapesti Csók István Galériában az eredmé-

nyeket összegezte. Erről már olyan vélemények láttak napvilágot, melyek szerint legjellemzőbb festői jegye a művészi megfogalmazás módjának drámaisága. Magyar Vilmos ezt írta: „Nem elbeszél, hanem egyetlen drámai pillanattá sűríti mindazt, amit közölni akar. Nem állóképek Bíró Lajos alkotásai, hanem egy nagy összefüggő, folyamatos, sodró lendületű valóság részletei. Ennek ellenére klasszikus zártságúak, tömören komponáltak.” Az első budapesti kiállítást rendező D. Fehér Zsuzsa szintén a jelentés letisztulására hívta fel a figyelmet, miközben a képek a belső mozgás erejét is fokozzák.

Bíró Lajos: Éva és Kati (akvarell)

Bíró Lajos művészete az 1970-es évek elejére tehát révbe érkezett. A szélesebb elismertséghez azonban nagyban hozzájárult művészetpedagógiai tevékenysége. „Mindig szerettem tanítani – vallotta. – Nálam a pedagógia iránti vonzalom talán családi fertőzés, habár édesapám mindig azt mondta, csak tanító ne legyek. (...) A körben való munkálkodás gazdagítja a látásmódot, s praktikus szinten is haszna van: alakul az ízlés, a képzőművészeti nyelvezet. S fontosak a nevelési célok: hogy az emberek rádöbentsük, mekkora felelősségvállalás valamit, bármit lerajzolni.”

A körben több mint húsz éven át dolgozott együtt Félegyházi Lászlóval, majd felnőtt a tanítványok sora: Kapcsa János, Szabó László, Bodó Károly, Bogdándy György, Török Anikó, Fátyol Zoltán, Palotai Erzsébet. Tanárként dolgozott itt Fekete Borbála, Horváth Imre, Horváth Imréné, Pálffy Dénes, Topor András, Subicz István, Lukács Gábor, Tamus István.

(A 60. születésnapját jubiláló Medgyessy Kör csoportkiállításáról a Néző ● Pont 8. kötetében számoltam be.)

„Olyan gárda bontogatta ott szárnyait, amelynek több tagja ma meghatározó személyisége Debrecen képzőművészetének – emlékezett vissza erre az időszakra Bíró Lajos. – Talán sikerült bebizonyítanom az évek során, hogy nem tűztem ki azt a bárgyú célt, hogy kineveljem saját epigonjaimat...” Bogdándy György festőművész például ezt nyilatkozta: „Szigorú, de célratörő tanárnak tartom. Tőle tanultam meg a rajzolás, festés lényegét, a képszerkesztést, a komponálást. Ő tanított meg látni.”

Festészetének második nagyobb korszakát ismét egy fővárosi tárlat

jellemezte 1975-ben, melynek már egy fajta „programja” is volt a portré. Bereczky Loránd megnyitójában „a művész vállalásának etikai komolyságát” hangsúlyozta. „Az expresszív eszközökkel festett foltokkal és a foltok közötti dinamikus feszültséggel túl-emelkedik azon, hogy égő szemű alakjai csak konkrét élmény rögzítéseként egyszintű közlések legyenek.” Portréin nem is a drámai feszültség, hanem „a bensőséges líra, a gyengéd humor, a leleplező ironia” dominál. De a falusi ihletésű képek is „szinte katarzisz-révülettel ajándékozzák meg a szemlélőt.”

Számot kellett azonban adnia a mesterségről is. A Református Kollégium dísztermébe Félegyházi Lászlóval festette meg a magyar reformáció i kiemelkedő személyiségeinek, erdélyi fejedelmeknek, prédikátoroknak életnagyságú, egész- vagy háromnegyed alakos portréit. Követelmény volt a történelmi hitelesség. Bíró Lajos készítette el Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Bocskai István, Apafi Mihály, Méliusz Juhász Péter, Szenci Molnár Albert és Szegedi Kis István portréját. A sikert újabb arckép-megrendelések jelezték: Veres Pétert festette meg Balmazújvárosnak, Bocskai egészalakos portréját a Vármegyházára és félalakos képét egy általános iskolába, Thököly arcképét Hajdúszoboszlóra, Fehér Lajos portréját Szeghalomra.

Az 1980-as debreceni pasztellarc-kép tárlat nagy közönségsikert aratott, s elismerte a kritika is. Székelyhídi Ágoston így írt róla: „Páratlan sorozattal kerekednek arcképei. Bíró Lajos a befogadó város, Debrecen jeleseinek szenteli a csöndben gyarapodó, érlelődő sorozatot, voltaképp

azonban megfigyeléseit és ítéleteit tárgyiasítja benne. Ahány arc, annyi jellem, és ahány jellem, annyi változat az emberre, napjaink emberére, annyi tanúság az emberismeretről. Végül a sokféle ember és emberség megértéséről, sőt elfogadásáról."

Az 1980-as években sajátosan Bíró Lajos-i tájakat (tengereket) és csendéleteket mutatott be. A témaválasztás miatt azonban megfogalmazódott a kérdés, hogy vajon nem „az ízlés középosztályának” szólnak-e a művek. Hiányolták a gondolatiságot (például Éles Csaba), az úgynevezett desztillált vizuális értékek mögött viszont az érzések finom sugalla-

ta, ébredő gondolatok, meditációs, önismereti helyzetek rejtőztek. Miként Görömbei András írta: „Bíró Lajos képein a világgal és saját sorsával szembenező ember tépettség-érzése és szelíd méltóságtudata, világszeretete nyilatkozik meg. Nem az erő fitogtatása, de a létezés gazdagságának, szépségének az emberi tudása, tudatosítása. (...) Csendéletein és tengerein az öntudatlan természet és az érző, szüntelenül eszmélkedő, sorsát kutató ember egyszerre szólal meg.”

*Bíró Lajos:
Eszterke
(olajpasztell)*

Bíró Lajos festőművész, Debrecen Város Díszpolgára születésnapjára kiállítása december 7-től látható a Kölcsey Központban.

VÁRNI SZÉPEN

(Nórinak)

Lassan menni járdaparton,
mintha vízoldalt lépkedni.
Avarként nézni levélre,
s fűszálat csokorba szedni.

Oly lassan kell hazamenni,
ahogy sziklákat folyó mos.
S otthon, lopott áruhában,
azt képzelni, milyen jó most.

Hajnalt várva lefeküdni,
s feltámadni reggel hatkor.
Óráként fülelni, lassan:
éppen melyik madár hangol.

Göndör csendben kell keresni
minden kavicsban a tengert,
s olyan vadul, mint hogy az Úr
Káin-kezűn ölni is mert.

Megbocsátani kell tudni,
s kőtáblásan vézni törvényt.
Homokszemként lenni minden,
tudni, az égben mi történt.

Gyorsan kell a lángba nézni,
s válni lassan el a tűztől.
Olyan gyorsan, mint a harag
s mint fáradt parázs, ha füstől.

Lassan kell a lányt szeretni,
s szüntelen hallgatni bőrét.
Így lesz hűvös semmi-éjből
negyven fokos láznyai hőség.

Bújni kell lassan rügyekbe,
s látni asszony-arcot holdban.
Százhetvenet verni szívnek,
s csókolni kell, fecske-gyorsan.

Csókolni kell, olyan lassan,
mint a vízbe hajlik a nád.
S mint hegedű húrja rezdül,
úgy csókolna vissza a szád.

Lassan lépkedek vadak közt,
s gyorsan gondolok a percre,
mikor bátortalan szánknak
egymást óvni lenne mersze;

óvni hajnal udvarán is,
űzni hajnalig csodáját;
űzni mélybe – kútvíz gyöngyét –
s őrizni: mint kanna kávéját.

Téged lassan kell szeretni –
én gyorsan megszerettelek.
Félek boldogságlopástól,
s hogy büntetnek majd torz telek.

Várni negyvenezer percig,
gyorsan kell remélni s halkan.
Szóba állni egy koldussal,
hogy a kék madarat halljam.

Kenyér után lassan nyúlni
s mohón, mint ki gyermek voltam.
Kergetni mindent, mi ámít;
élni morzsán s vágta-gyorsan.

Várni, ahogy kondul harang,
hallgatni a homlokodat.
Imádkozni: lassú erdő,
s röppen roppant virág-fogat.

Lábnyomodba lépni hóban –
lassan kell álmodni lépted.
Gyorsan meghalni egy kicsit,
s várni szépen, hogy felébredj.

(1999)

EGY „ARISZTOKRATIKUS” SZENVEDÉLY

Az exlibris-gyűjtés és készítés – Menyhárt József (6.)

ÚJÉVI ÜDVÖZLŐLAPOK

Annak, aki figyelemmel követi e sorozat cikkeit, feltűnhet, hogy az októberi folyóiratszámában a Gáborjáni Szabó Kálmán fametsző tevékenységéről szóló írás élen nem szerepelt a sorozatcím. Ugyanakkor szerves része a G. Szabót bemutató tanulmány az exlibriskészítésről indított ciklusnak is (az említett írásban részletesebben foglalkoztam a művész könyvjegyeivel), ez magyarázza, hogy Józsa János könyvjegykészítő portréját követően az alábbi írás a 6-os sorozatszámozást kapta.

Az exlibris – mint hosszabban taglaltam ezt a bevezető tanulmányban – könyvjegyvet jelent, megkülönböztető jelzése a könyv tulajdonosának, melyet művésszel készíttet el, s mintegy a tulajdonos és a grafikus „közös aláírása”.

Számos változatát és technikai kivitelezését ismerjük, a klasszikus exlib-

ris értelmezését kiterjesztve, ide sorolhatók például az „in memoriam” típusú emléklapok vagy az intézmények számára készített könyvjegyek, s átmenetet képeznek az alkalmi grafika felé az újévi üdvözetek.

Ez utóbbi típus, bár látszólag távol áll a klasszikus exlibristől, mégis közeli rokonságot mutat vele abban a tekintetben, hogy személyre szóló, kifejezi a küldő (a tulajdonos) karakterét, s mindezzel az üdvözlés egyedi megkülönböztetését szolgálja; illetve alkalmi, konkrét időhöz kötött jellegénél fogva, az adott kor történelmi hangulatáról is tanúskodik.

Menyhárt József 1941-es újévi üdvözlését Réthy István rendelte meg

Az újévi üdvözlő metszetek (az exlibrishez hasonlóan) egyrészt megrendelésre készülnek, s miként a művészek rendszerint saját könyvjegyeiket is megtervezik (olykor több változatban is), úgy újévi jókívánásaikat alkalmi grafikákon továbbítják, mely egyben ajándék is a küldőtől. A saját célra készített üdvözlőlapok azonban

gyakoribbak, mint a könyvjegyek (bár a mostani grafikus közéggeneráció képviselője, Vincze László évente elkészíti saját exlibrisét is, nemcsak az újévi PF-lapokat).

Alkalmához kapcsolódó jellegénél fogva az üdvözlő nyomat erősebben magán viseli az epikus jegyeket, illetve nagyobb szerepet ad a humornak, az ironikus vagy groteszk ábrázolásnak – még ha az epikus (tartalmi) és a lírai (hangulati) elemek mellett a drámai (szellemi) asszociációkat sem nélkülözheti.

Könnyebbnek tűnhet, ám újévi üdvözlőt talán mégis nehezebb készíteni, mint exlibrist, s éppen a fentebb soroltak miatt. Szól a művészről, a megrendelőről, arról, akinek küldik, s művészi kalendáriumlapként tanúsodik a korról. A jókívánság idealizálásra késztet, a humoros tartalom karikírozásra, a szimbolikus vagy allegorikus üzenet a stilizálásra, a korábrázolás pedig (még ha az hangulati is csak) dramatizálásra. Mindezeket túl az alkotónak arra is kell törekednie, hogy felmutassa benne saját grafikai művészetének jellemzőit.

Jost Ferenc és családja kívánt boldog újévet 1943-ban – Menyhárt József kisgrafikai tolmácsolásában

Összetett, kordokumentáló és alkalmazotti célja ellenére is autonóm művészi jellegüknél fogva ezért érdekesek például **Menyhárt József** II. világháborús újévi üdvözlőit, felerősítve rajtuk a drámai szimbolizmus hangjait. A pusztítás és a halál ellenében a jókívánság a békéért szól, s meg kellett küzdeni a szimbólumkli-

sék egyszerű felkínálkozásával, úgy, hogy azokat alkalmazza a művész, de magával a kompozícióval teszi újszerűvé az ábrázolást, sőt az ábrázoláson túl a kifejezésre is törekszik.

S ha már Menyhárt Józsefet hoztam itt példaként, illő az ő exlibris művészetéről is megemlékezni a sorozatban. Az 1901–76 között élt festő- és grafikusművész számára azért is jelentett újabb kifejezési lehetőségeket az 1935-ben fellendült exlibris-művészet, mert a kisgrafika költői – „lány muzsika” – jellege a monográfi-

áját író Tóth Béla szerint jól harmonizált Menyhárt egyéniségével. Soó Rezső korabeli katalogizálása szerint a művész kisgrafikai oeuvre-je már 1936-ban a 80 lapszám fölé emelkedett, s csak a megelőző két esztendőből 24 rézkarc exlibrisét, 36 fa- és linómetszetét, 13 alkalmi grafikáját (főleg újévi üdvözlőket) sorolt fel.

Már a '30-as évek közepén megjelent az exlibris-alkotó tevékenységének szinte mindegyik sajátossága (a foglalkozásra vonatkozó tömör, gyakran szellemes megjelenítés, a legkedveltebb motívumok közé sorolt aktok, szaporodtak az orvos-exlibrisek, tisztult a vonalvezetése, lapjai harmonikusabbak és dekoratívabbak lettek, a szimbólumokat egyéni élményekkel igyekezett megtölteni).

Menyhárt több lapja szólt Réthy nevére 1936–37-ben – Réthy István 1937-ben mappát jelentetett meg 100 példányban első kisgrafikai metszeteiből. A publicitás és a közönségérdek-lődés újabb ösztönzést jelentett – az említett két év alatt további mintegy 70 kisgrafikát készített. Az 1940-es évek elejére elért eredményeket pedig ismét egy Réthy István által kiadott mappa összegezte, mely 36 könyvjeget és alkalmi grafikát tartalmazott, Soó Rezső bevezetőjével.

Ebben az aktok mellett magyaros és „turáni” motívumok is szerepeltek, ötletesség, gondolatiság, humor ötvöződött bennük, tovább mélyült a szimbólumjelentések sora, a tiszta és gyöngéd formák pedig valamilyen halk szavú költőiséget is sugalltak.

Menyhárt József 1974-es fametszetes újévi üdvözlője

*BÜÉK – 1966
Az alsó részen olvasható (itt most nem látható) Menyhárték neve*

(Tóth Béla szerint érdekesen tükrözi a történelmi változásokat a kisgrafikák számának alakulása: Míg a háború előtt és alatt évente 30–50 lap került ki műterméből, s 1944-re mintegy 300-at jegyzett, 1945–1959 között mindössze 35 exlibris és alkalmi lap készült. E munkáknak is mintegy a fele közéleti megrendelésre, kulturális és politikai alkalmakra született, s majd csak életének utolsó másfél évtizedében jelentek meg újra az egyéni megrendelők.)

Menyhárt József exlibrisei nemzetközi kiállításokon is szerepeltek: 1940 – Róma; 1946 – Nancy (itt „Diplome d'honneur” kitüntetésben részesült); 1962 – Párizs; 1964 – Poznan, Krakó; 1965 – Tarnow; 1966 – Hamburg;

1967 – Nizza; 1968 – Como. Magyarországon minden exlibris kiállításon láthatóak voltak lapjai.

Meg kell emlékezni a fametszetű könyvillusztrációkról – az első lapokat még 1936-ban készítette Gulyás Gábor Catullus-fordításaihoz, később ő és Várkonyi Károly metszette az Alföldi Nyomda alkalmi kiadványainak illusztrációit. Tevékenységének újabb vonulatát jelentették a Déri Múzeum munkatársaként az intézmény kiadványaihoz készített metszetek és rajzok.

1976 decemberében a Pedagógus Művelődési Ház rendezett emlékkiállítását Menyhárt exlibriseiből és alkalmi grafikáiból, 218 kiállított lappal követte végig kisgrafikai életművét.

Az újrólétező üdvözlés ugyanúgy szól a művész grafikai szemléletéről, miként alkalmazza a másutt is feltűnő, jellegzetes kompozíciós megoldásokat és a visszatérő motívumokat. **Józsa János** (*balra*) a hangszereket és az aktokat 1982-es szecessziós játékoságú jókívánságaihoz ugyanúgy odaillesztette, mintha lírai vallomást készített volna. **Vincze László** (*lent*) az 1995-ös üdvözlésbe stilizált képi játékával és szöveges kíséretével egyszerre fogalmazott meg társadalmi és jellem-bírálatot.

Várkonyi Károly
 újévi üdvözlő-
 lapjaiból
 (é. n. – Reisingerék;
 1935; 1938; 1941 –
 Várkonyiék)

Igen gazdag Várkonyi Károly exlibriskészítő életműve (bemutattam őt a folyóirat márciusi számában), s jelentősek az alkalmi lapok, köztük nagyszámú újévi üdvözlettel, karácsonyi és húsvéti lappal, családi eseményekre szóló üzenetekkel (továbbá számos emléklapot, oklevelet és diplomát is tervezett). Utánozhatatlan humora, a grafikában is megjelenő gondolatossága és ironiája kiválóan érvényesült, a kompozíciók tulajdonképpen a kíséző szöveg nélkül is érvényesek.

A pénzeszsák és a szerencsehozó újévi malac közhelyét sikerült azzal a helyzet- és jellemkarikatúrával művészi emelnie, hogy Szent Györgyként disznóháton küzdünk a pénzsárkánnyal; az 1938-as újévi szelencéért képek vagyunk a csillagokig kúszni – s ezen legjobban az anyalka lepődik meg; a háború esztendeiben pedig a boldog új év helyett pókháló benőtte kardot kívántak Várkonyiék, hogy a galamb virágkoszorúvá turbékolhassa fölőtte a békét.

A magam részéről sajnálom, hogy mára igen kevés újévi grafikával találkozom (kortárs exlibris is kevés születik), az egyedi, művészi illusztrációt használó jókívánások azonban továbbra is divatban vannak. A művészek gyakran saját képeslapot vagy üdvözlőkártyát küldenek barátaiknak és ismerőseiknek (illetve vásárlóiknak), s a kultúrával, művészetekkel kapcsolatban álló intézmények is egyedi lapot terveztetnek – sokszor kifejezetten erre az alkalomra készített illusztrációval.

Hogy csak néhány példát idézzek fel most, B. Mikli Ferenc bajai festőművész *Fekete Madonna* című linómetszetéből készítettett „szeretetteljes karácsonyt és boldog új esztendőt” kívánó képeslapot. (Madonnájában nemcsak a spanyolországi élmény és a keresztény üzenet jelenik meg, de a magyar, erdélyi élménykör is.)

B. Mikli Ferenc üdvözlőlappja

Máthé András jókívánása
(a karton hátoldalán szövegesen is)

A debreceni Máthé András fotóművész több kártyája is „forgalomban van” (mintegy egyedi névjegyként szintén szolgálva), az alkalomhoz illeszkedő fotográfiával vagy a rá éppúgy jellemző aktokkal (lírai torzóval) – a karton hátoldalán pedig van hely üdvözlő vagy üzenete megírására is.

Maksai János debreceni festőművésztől évek óta kapok karácsonyi és újévi üdvözlőt, festményeinek reprodukciói képeslapon és üdvözlőkártyán egyaránt megjelennek.

Maksai lapjainak rejtett feszültségét az alkalom és a kép hangulata közötti disszonancia teremti meg, a reprodukció ugyanis valamilyen szo-

morúságot (legalábbis némi nosztalgiát vagy melankóliát) fogalmaz meg, míg a művész kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog újévet kíván. Értelmezésében valamilyen hiánynak az allegóriája ez, a művész közszemlére tett, rejtett vallomása.

Maksai János festménye üdvözlőlapon

Szeretném bemutatni végül a Vojtina Bábszínház két karácsonyi-újévi üdvözlétét – a nem egyszer egyedi készítésű jókívánásaikhoz a kézműves munkára szánt idejüket is elküldik a címzettnek.

Ilyen például a gyermekrajzos, a 8 éves *Kiss Bogi* munkáját használó, karancseszi imádságot küldő lap – éppen az ezredfordulóról –, melynek belső üzenetét is kézzel ragasztották. A túloldalon Wass Albert karácsonyi verséből idéz a társulat, *Szabó Antónia Áldozati út* című 2004-es alkotá-

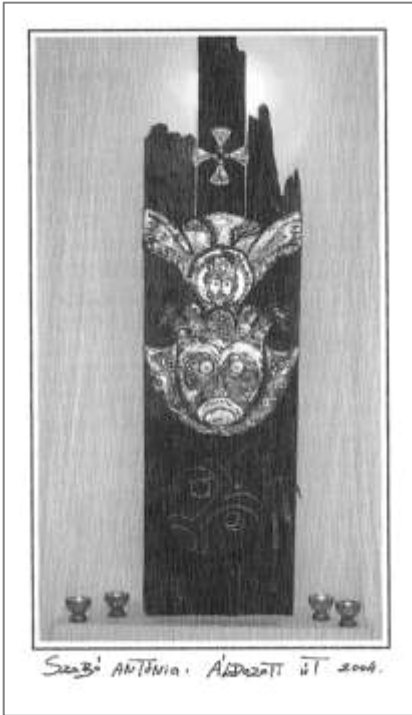
sát is felhasználva (az üzenet tehát 2005-re szól), ezeregy angyalt és a lelkek „felsúrolását” kívánva, hogy gyerekké válhassunk, hogy emberek maradhassunk...

„Ég szülte földet, / Föld szülte fát, / Ágfa szülte bimbaját, / Bimbaja szülte virágját, / Virágja szülte Szent Annát, / Szent Anna szülte Máriát, / Mária szülte Kis Jézust, / A Világ Megváltóját.”

(Karancseszi imádság)

A Vojtina Bábszínház jókívánása 2000-re – Kiss Bogi rajzával

*A Vojtina Bábszínház jókívánságai
2005-re – Szabó Antónia Áldozati út
című alkotásával*

ISTEN SZEKERÉN

Isten szekerén ültem,
mosdatlan szívvel, bűnben,
azt hittem, elhagyottan,
pedig csak fénye-fogytam.

Homlokom alkonyt fázott,
táncoltam hattútáncot.
Még egyszer megszülettem
– a szekér zörgött bennem.

ÜZENET A MESÉBŐL

A mesébe visszazálltak
a bársonyos szárnyak,
tollak alatt órizgetik
paraszát a nyárnak.

Hintenek rád szikra párát,
oltsd a homlokodra,
s hadd izzék a szíved tőle,
tedd az ablakodba.

Ne fuss el a sárkányodtól,
szelídítsd meg inkább.

Ne riasszon deres tenyér,
melegítsd fel inkább.

S jól vigyázz a királyokkal,
ne higgy koronának,

akik földi kincsre vágytak,
mindörökre várnak.

Csillag ült a vállaidra,
könnyű súly ez néked –

mint ahogy a gyertya lobban,
fényt remegve lépkedj.

S angyalok szavába röppensz:
csengő vagy az ágon.

Te leszel a legszebb mese
ezen a világon.

A METSZETEKTŐL A METSZETIG

Az utolsó interjú

– 10 éve halt meg Móré Mihály festő- és grafikusművész

„Hamarabb rajzoltam ’érthető’, mint ahogy értelmes szót ejtettem, s ez végigkísért egész életemben.”

1924-ben született, 1997-ben, 73 évesen halt meg Móré Mihály festő és grafikusművész.

Születésének 80. évfordulóján a Debreceni Mű-Terem Galéria emlékkiállítást rendezett munkáiból 2004-ben.

Halálának évében, 1997 tavaszán, a táncművészet világnapján még rendhagyó grafikai bemutatót tartott, korbomba ujjával rajzolva, nyakában az üvegfelületet megvilágító zseblámpával improvizált bravúrosan.

Az utolsó interjút én készítettem vele, amely a Hajdú-bihari Napló Vasárnap című kulturális és művészeti mellékletében 1998. június 28-án jelent meg (akkor még jelentek meg ilyen írások). Elővettem a tíz évvel ezelőtti, azóta már megsárgult lapot (minden pillanatban rá kell döbbsenni, milyen gyorsan múlik az idő), s arra gondoltam, ezzel a szinte már el is feledett utolsó beszélgetéssel emlékezhetek halálára és művészetére.

***

Móré Mihály éppen a *Vérszerződés* című, négy lapból álló sorozatához készít tanulmányokat. Ízlelgeti a tollvagy ceruzaheggyel a mozgásokat: a loét és az emberét. Megteremti a papíron a kapcsolatokat: a lovak, az emberek, a ló és lovasa között. Szándéka s vágya: körkörösé, egyetemessé tenni ezt a meghatározó jelenetet. Meglesni, végtelenné örökíteni azokat a pillanatokot, amikor találkozik a tekintet, találkozik a vér bennünk, az időben, az

emlékezetben – a múlttal. Amikor a sorsunkkal találkozunk.

Tanulmány a Vérszerződéshez
– Móré Mihály utolsó tollrajzaiból

A hetvenedik születésnapját (s az erre időzített reprezentatív grafikai kiállítás-sorozatot) követően alig lehetett hallani róla. De előtte sűrű volt a sorsa. 1954-ben került vissza Debrecenbe, a képzőművészeti diploma megszerzése után. Éppen harmincéves múlt akkor, közbejött a katonaság, a háború, a ma már élüket vesztett emberi szenvedések sora. Már abban az évben pá-

lyadíjat is nyert, amit Debrecen város nagydíja követett, később Ady- és Zrínyi-illusztrációs pályázatokon szerepelt sikerrel. Dolgozott kiállított, sokat publikált – és élt. (Ez utóbbit akár nagybetűvel is írhatnánk.)

Nem dolgozik? Elfáradt? Elfelejtette, hogy mit tud? – hangzottak utóbb a kérdések. Minderre ő maga válaszolt. Az elmúlt hónapokban négy önálló kiállítása is volt, ismét szerepelt a tavaszi tárlaton, s Debrecen városa Csokonai-díjjal ismerte el művészi munkásságát.

Móré Mihály Zrínyi-illusztrációi (linómetszet)

– *Melyik a legfontosabb év az életedben?* – kérdezem, tegező formában, hiszen Miska bácsit lehet bácsizni, de magázni aligha, s feltétlen a közvetlen megszólítást várja attól, akivel valamilyen alkotó, szellemi, baráti vagy asztaltársasági közösségbe került.

– Tulajdonképpen ilyen az 1996-os év, amikor majdnem-hogy befejeztem a pályafutásomat. Volt ugyanis egy súlyos műtétem, s ennek bizonyos nyomait még ma is magamon viselem, a szó szoros értelmében. Egyébként a művészi tevékenységemet illetően az

1963-as évet lehetne kiemelni. Ekkor csináltam először önálló kiállítást Debrecenben.

– *A Művészet című folyóiratban Fényes Kálmán méltatta ekkor munkádat. Kezded ügyében van az írás. Mikor olvastad utoljára ezt az első méltatást?*

– Nem is tudom pontosan. Most azért kerestem elő, mert dátumokat kellett pontosítanom egy művészettörténeti összeállításhoz.

– *A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Csokonai értelmiségi klubjában rendezett gyűjteményes tárlaton huszonnégy mű szerepelt, olaj, rézkarc, tusrajz és linómetszet technikákkal.*

Olvasom közben, s hangosan idézek az elemzésből: „Művészetének tárgya a valóság megelevenítése, az ember, az ember munkás életének szeretete, életöröme. Témái főként tiszántúli jellegűek (...) Fő helyre a művész Csokonai című olajfestménye került. Éppen mélyebb, drámai mondanivalója miatt (...) A nagy költő valószínűtlenül megnyúlt alakja, kissé szürrealista stílusban sötét alapból és háttérből látomászerűen tör a magasba (...) Aztán a *Libikókát* és a *Korcsolyázókat* már impresszionista irányzathoz hűen készítette Móré, mint volt Szőnyi-tanítvány.”

– Kiemeli még az írás a bravúros rajztechnikát, dicséri a linómetszetek érzékenységét. Korábban említetted, hogy valamiért még emlékezetes volt számodra ez a kiállítás...

– Igen, minden egyes darabom elkelt. Mondták is nekem akkor, hogy így kell ezt csinálni: ha belép az ember valahová, akkor gondoskodjon arról, hogy legyen meg az igazi belépője!

– Tudjuk, része ez is a mítoszodnak. Aprópó, vajon honnan eredhet a máig is élő Móré-mítosz: Talán az idézett bravúros rajztudás okán alakult ki?

– Én szinte sohasem festettem modell után. Pontosabban: főiskolás korom óta mellőzöm ezt, még akkor is, ha portrét kell festenem. Sokáig figyeltem s igyekeztem megismerni a portréalanyt. Szinte belém ivódott a képe, mintha az agyammal lefényképeztem volna. Mindazt, amit láttam, és azt is, amit megtudtam róla. E kettő együtt hozta létre bennem azt a képet, amit a portrén megrajzoltam végül.

– Úgy érzem, itt néhány szót az úgynevezett kocsmái portrékról is kellene ejteni...

– Ezekben az esetekben csak úgy bevillant valakinek a feje vagy a hangja, mert lehet, hogy éppen káromkodott egyet. Ellenállhatatlan kényszert éreztem arra, hogy lerajzoljam ezt a fejet – erre szokták azt mondani, hogy „fejvadász” az ember. S amilyen papírdarab éppen a környezetemben volt, egy fecni, egy számla, igyekeztem arra úgy leskiccelni az illetőt, hogy ne vegye észre. Szinte csak jegyzetek voltak ezek, hogy a karakterek még jobban megmaradjanak. Aztán hazamentem, s még akkor este vagy másnap megrajzoltam rendesen is a figurát.

– A szakmailag és a közönség előtt is sikeres művész nem épített maga köré sikerfalat, de nem is akart senki mártírja lenni, élénk baráti, közösségi életet is akart és tudottis élni...

– Ez is igaz. De közelítsünk inkább más oldalról. Ebben a... – hogy is mondtad? – ...mítoszban talán nagy szerepet játszottak a Napló-rajzok. A lehetőséget erre Barna Tibor, a Napló újságírója adta meg. Elmentem vele egy riportra – jó barátságban voltunk, középiskolás korunk óta ismertük egymást a Sarkadi Imrével neves hármásban –, amikor az utolsó debreceni konflis-kocsisról írt. Olyan jó feje volt az öreg kocsisnak, hogy szinte akarát-

lanul is lerajzoltam. Amikor meglátta ezt Tibor, azt mondta, hogy nem is kell fotó, menjen inkább az én rajzom a cikkhez. Aztán jött a kocsí a lóval. Tetszett a szerkesztőknek, a közönségnek is, úgyhogy ismét felkértek hasonlóra. Legközelebb éppen Mocsár Gábor keresett meg, majd pedig rendszeressé váltak ezek a rajzos illusztrációk. Később sorozatom volt a lapban: a vázlatkönyvből vett lapokat közölte az újság. Az emberek azt is látták, ami megjelent, és azt is, ahogyan készült. Nem állígtattam, hanem azonnal készen volt a rajz. Ebben a szakmai rutinom is segített, krokizni pedig jól megtanítottak bennünket a főiskolán.

– *Arra próbáltam volna utalni az imént, hogy olyan mulató művész hírében is álltál...*

– Éppen ezzel folytatom. Mindebből az lett, hogy megjelentek az úgynevezett fröccspénzek. A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején százötven forintot mindig kaptam egy rajzért. Akkor még kettő ötven volt egy sör vagy egy feles. Rendszeresen, hetente egyszer vagy kétszer megjelentem, s a kapott pénzből mindig el is mentünk iszogatni egy kicsit...

– *Ki volt számodra a legfontosabb név: mondjuk, egy mester neve, aki sokat segített a pályád alakulásában?*

– Ilyen név a Konecsni György, aki mesterem volt, de feltétlenül meg kell emlékezni Szőnyi Istvánról is, aki arra tanított meg, hogy felejtsem el a sablonokat, és azt csináljam, aki én magam vagyok. Első tanulmányunkkor kicsit Szőnyisre fogtam magam, s a társaim mondták is, hogy biztosan be akarok nála vágódni. A mester lassú szuszogással állt meg a kép előtt: „Egészen jó volna – mondta –, olyan, mint-ha a fiatal Szőnyi csinálta volna. De engem inkább az érdekelné, hogyan csinálná meg az ifjú Mórét ezt a

képet. Mert nincsen benne semmi a Mórét és a modell között létrejött kapcsolatból.” Megértettem: ahhoz, hogy jó legyen a kép, nekem meg is kellene ismernem a modelletem. Nos, én ezt nem felejtettem el, erre utaltam neked korábban, igyekszem a lehető legtöbbet megtudni az Emberről, aztán jöhet a rajz. Csak az érzéseivel, a bajaival, a vágyaival, a gondolataival együtt tudom őt képpé eleveníteni.

Mórét Mihály: Szeptemberi áhítat (tusrajz)

– *Milyennek látod a jövőt, hogy elmultál hetvenhárom éves?*

– Mindenféle gazdasági nehézségeink ellenére is az a cél, és ezt én is elfogadom, hogy Európához tartozzunk. Szeretnék százhusz évig élni, mert akkor még én is élvezhetném ennek az előnyeit. Úgy negyven vagy ötven év múlva, ha minden megy a maga útján, látványos fejlődést is

elérhetünk. Bár lehet, hogy egy negyedszázad is elég lesz, nem tudom. Azért vágyom erre, mert jó lenne már nyugodtan élvezni valamit. Hadiérett-ségit tettünk, háború volt, országot építettünk, jöttek az oroszok, aztán jött ötvenhat, ami megint jól betett nekünk. Aztán egy látszólagos nyugalom következett, azt érezhettük, hogy léptünk egyet. De ennek eredményeként hatalmas lett az áremelkedés. Ezt éppen a féldeciken át tudom lemérni. Már a Németh-kormány idején is egy húszast kellett kérnem egy féldecire...

– *A nehéz megélhetésért – és most mindegy, hogy az élet melyik részére áldoz többet az ember – sok művész nemcsak a rendszert, hanem a többi művészt is okolja, hiszen az egyre csökkenő elosztható pénz többfelé megy. A te területednél maradvra, mára elég sok lett a festő, és sokan vannak, akik annak tartják magukat. Nos, tényleg sok-e a művész?*

– Már akkor is sokallták magukat a festők, amikor én idekerültem. Pedig a század közepén jó egy tucatnyian voltunk csak, én voltam a legfiatalabb

alaptag. Létezett egy fajta bezárkózottság, kialakult egy fajta rend, valamilyen hierarchia. Mindenki tudta, hogy hol van a helye egy Hollónak, egy Fél-egyházinak vagy Veres Gézának. Mindenkinek megvolt a főállása, kivéve Holló Laci bácsit, ő önálló volt. Mára az alaptagok száma is a száz felé közelít: a tavaszi tárlaton több mint hetvenen vettünk részt. És akkor még nem is beszéltünk az amatőrökről. Soknak tartom tehát a művészek számát. Mert nézd, ha Németországot vagy Franciaországot veszem például, egy hatvanmillió populációt, ahhoz akkor úgy kétezer művész tartozik, s őket el tudja tartani az ország. Nálunk meg van négyezer művész. Egy tízmillió nép, hárommillió adófizető hogyan tudna ennyi embert eltartani? Szigorítani kellene a művészé válás kritériumait, nem hagyni felhígulni a szakmát. A felhígulás azt is jelenti, hogy összekeveredtek a dolgok. Esztétikája nem nagyon van már ennek az országnak, és ez azért tragikus, mert ezzel összefüggésben etikája sincsen.

*Tanulmány
a Vérszerző-
déshez –
Mórházy Mihály
utolsó
tollrajzaiból
1997-ből*

JÓZSA JÁNOS-DÍJ

In memoriam Gulyás György karnagy

Az alapítók – Józsa János Munkácsy- és Medgyessy-émlékplakettes, Holló László-, Káplár Miklós- és Boromisza Tibor-díjas festő- és grafikusművész, Józsa Jánosné Bíró Mária fagottművész-tanár – Gulyás Györgyné Mánya Évával együtt 2007. október 1-jén írták alá azt az alapító okiratot, mely a Gulyás György karnagy emlékére létrehozott díj céljairól és évenkénti odaítélésének módjáról rendelkezik.

A Józsa-díj alapításával a békéstarhosi „Szellem”, a Kodály Kórus alapító karnagya és a Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny alapítója, a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola igazgatója, a debreceni Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola megalapítója és első igazgatója, a magyar zeneművészet egyik megújítója életműve előtt tisztelegnek.

A díjat az a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karát elvégzett és diplomával rendelkező zeneművész kaphatja meg, aki „Gulyás György szellemi és művészi hitvallását méltóan tiszteli, aki Kodályi eszme szellemiségének továbbvitelét követi, ahol a szépség, az igazság, az emberség, tisztaság és magyarság az útmutató”.

A díj minden alkalommal Józsa János egy (200 ezer forint zsűrizett értékű) műalkotása és az ezzel járó oklevél, melyet az alapítást követően minden esztendőben egyszer, a zeneművészeti kar évzáró ünnepségén adnak át.

Az „In memoriam Gulyás György karnagy” Józsa János-díjról az alapítók (az adományozó művész Bíró Má-

riát a díj átadásának örökös felügyeletével bízta meg) és az özvegy mellett a kari dékán, valamint a zeneművészeti kar tanszékvezető tanáraiból alakult bizottság dönt.

Néprajzi és honismereti gyűjtőpályázat

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Déri Múzeum Baráti Köre ebben az évben is meghirdette a megyei önkéntes néprajzi és honismereti gyűjtőpályázatot. Pályázni lehetett – illetve még lehet 2008. január 10-ig – bármely néprajzi és helytörténeti téma eredeti ismeretanyagot tartalmazó, saját tapasztalat, helyszíni gyűjtés vagy levéltári kutatás alapján történő feldolgozásával.

A pályamunkák értékelése és a díjkiosztás 2008. január végén történik meg. Az ajánlott témakörök a következők voltak:

1. Az egyéni életút dokumentumai – írásos emlékek, naplók gyűjtése, feldolgozása.
2. Átalakuló debreceni utcák – a településképváltozása napjainkban, ennek dokumentálása (bármely más település is választható).
3. Régi fotográfiák, családi fényképalbumok gyűjtése, elemzése.
4. Történetek, elbeszélések a második világháború helyi eseményeiről, hadifogságról, internálásról, az 1956-os események helyi vetülete, a megtorlás évei. Személyes emlékek: a történelem közvetlen hatása a hétköznapokra, illetve az egyéni életút alakulására, a mindennapi élet túlélési technikái.
5. Emlékeim a múzeumból – a Déri Múzeum történetére vonatkozó képek, dokumentumok gyűjtése, a múzeumlátogatások élményének leírása.
6. Szabadon választott téma

A pályázattal kapcsolatban további információk kérhetők Koticsné Magyarai Márta muzeológustól (tel.: 52/417-577; e-mail: mmagyarai@freemail.hu).

Múzeumok őszi fesztiválja

A Debreceni Őszi Fesztivál rendezvényeihez három külön programmal is kapcsolódott a Déri Múzeum, illetve a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum.

Múzeumi Matiné Muzika. A Kodály-emlékév jegyében október 14-én a vasárnap délelőtti komolyzenei programok keretében Kodály Zoltán *Biciniümök* című művét Kozma András és Kozma Péter adták elő fuvalán, Kovács Béla *Kodály Hommage* című darabját Sutyák Judit szólaltatta meg klarinéton.

Kalandtúra Dérivél. Hétvégi interaktív, családi múzeumi túrán vehettek részt az érdeklődők október 20-án a Déri Múzeumban, mely során feladatlap segítségével követhették nyomon Déri Frigyes szinte egyedülálló művelődéstörténeti gyűjteményét, felismerve egyebek mellett azt is: miért fontos a régi tárgyak gyűjtése, feldolgozása és bemutatása.

Titkok a restaurátorok körül. A múzeumi restaurátorok műhelyének ajtóit október 26-án nyíltak meg a közönség előtt a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban. Az érdeklődők megismerkedhettek a kerámia, a fa, a textil, a fém és a festmény restaurálásának rejtelmivel, s munkájuk közben faggathatták a múzeum restaurátorait a tárgyak újra láthatóvá tett „lelkéről”.

A baráti kör terveiből

Elkészült a Déri Múzeum Baráti Körének jövő évi programtervezete, szemelgessünk most a színházi és műteremlátogatásokból (a teljes programot a februári számban közlöm).

A Színházi Világnap alkalmából márciusban Bertók Lajos színművészre emlékeznek; a színházi előadások közül *Az eladott menyasszony* (Szmetana), az *Úri muri* (Móricz) *A macskák szerdája* (Szabó Magda), és a *Mágnás Miska* (Szirmai–Bakonyi) produkciókat nézik meg. Március 8-án, Holló László születésnapján a baráti kör is koszorúz, s megtekinti az emlékmúzeum gyűjteményét; ellátogatnak a Művésztelepre, illetve Maksai János műtermébe.

Kövári Attila festőművész (képünkön) és **Angyal László** festőművész, a kiállítás kurátora október 5-én tartott rendhagyó tárlatvezetést a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban, az „Ezüst Négyszög” elnevezésű nemzetközi képzőművészeti triennálé magyarországi válogatását mutatva be

Fotó: Márián Katalin

„Eljátszott és el nem játszott szerepek”

Miske László és Kóti Árpád

A Déri Múzeum Baráti Körének tagjai – a múzeum és a Csokonai Színház közötti együttműködés keretében – október 19-én tekintették meg Miske László és Kóti Árpád színművészek „Eljátszott és el nem játszott szerepek” című előadását a stúdiószínházban.

Közös estjén a két művész nemcsak kacagató és elgondolkodtató színdarab-részleteket adott elő, de átélte a szerep-
almok világával való szembesülés emberi-művészi stációit is, a vágyakkal és az illúziókkal való leszámolás színpadra emelt, mégis profanizált drámáját.

Gratulációk az előadás végén

Fotók: Andics Árpád

Megelevenedtek Tamási Áron *Ővígasztalás*, Hamvai Kornél *Márton partjelző fázis*, Háy János *Gézagyerek* című darabjainak epizódjai, s az el nem játszott szerepek között egy másik Háy-mű, *Herner Ferike faterja*, Sigmond István *Banyabuli* című darabjának és Katona *Bánk bánjának* részletei tűntek fel.

Archaikus életek

Jószay Zsolt Miskolcon élő szobrászművész kiállítása október 4–26. között várta az érdeklődőket a Debreceni Mű–Terem Galériában.

*Andics Árpád felvétele
a kiállítás megnyitóján készült*

A Kondor Béla-díjas 56 éves művész-tanár éremművészeti biennálén és országos faszobrászati kiállításon egyaránt kapott fődíjakat, 1999-ben a Salgótarjáni Tavasz Tárlaton a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának díját nyerte.

Munkáiban az archaikus-primitív formák emelik széppé a fájdalmat, s nyitják meg a lelkek kútját, honnan visszatükröződik arcunkra a születés fénye.

Megújult a Beregi Múzeum

Augusztus végén költözött át a felújított Tomcsányi-kastélyba a vásárosnaményi Beregi Múzeum gyűjteménye. A kastélyt még a Lónyai-család építette a 17. szá-

zadban (nevét a későbbi tulajdonosról kapta). Az eredeti barokk stílust megőrizték, a felújításhoz csak korhű anyagokat használtak.

II. Rákóczy Ferenc is megszállt itt

A műemlék mintegy 300 millió forintos felújítására 2004-ben nyílt esély: a regionális fejlesztési operatív program keretében nyert a Felső-Tisza „fővárosa” uniós támogatást.

Lánykoporsó hímzett kendőkkel (részlet a kiállításról)

A vásárosnaményi gyűjteménynek országos híré a textilkollekciója, de nagy értéket képeznek benne a háztartási és művészi vasöntvények is (18–19. századi kályhák, síremlékek, gyertyatartók, főzőedények, vasalók). A vászonmunkák, szőttek, hímzések végigkísérik a beregi nép életét a bölcsőtől a koporsóig.

A kastélyban külön helyiségben idézik fel a Lónyai- és a Tomcsányi-család emlékét, illetve a múzeumalapító Csiszár Árpád református lelkész munkásságát. Csiszár Árpád még 1963-ban alapította a gyűjteményt, mely 1970-ben talált otthonra a Máthé kúriában (mely városképi szempontból szintén védett épület volt). A régészeti és néprajzi tárgyak száma mára mintegy 40 ezer darabra tehető, s több mint 10 ezer történeti dokumentumot tartanak nyilván, a fotótárban a 20 ezret is meghaladó felvétel található.

Reneszánsz a Medgyessyben

Rendhagyó reneszánsz kiállítást nyitottak meg a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum időszakai kiállítótermében november 6-án. A Kós Károly Művészeti Szakiskola iparművész növendékei a finn és olasz testvériskolákkal közösen mutatták be kollekcióikat.

Az ötvös-ékszereket, viseleteket, enteriordíszeket, zászlókat, használati eszközöket soroló anyag nagy sikert aratott a külföldi helyszíneken is. Minden bizonyítással több alkalom nyílik még a bemutatásra, hiszen 2008 (Mátyásra emlékezve) reneszánsz év lesz nálunk.

Korhű viseletben és fegyverekkel bemutatott haditorna szórakoztatta a megnyitó résztvevőit

Fotó: Andics Árpád

Holló László-kiállítás nyílt Szolnokon

A szolnoki Damjanich János Múzeum félszáz lapos műtárgy-gyarpodását elemezte Egri Mária művészettörténész az Ujváry Zoltán grafikai adományát bemutató, október 25. és 2008. január 20. között látható kiállítás megnyitójára készített kiadványban, mely a pontos leltári számokat is tartalmazó kiállításvezető egyben. Szerepel benne mind az 54 grafika, a múzeumnak adományozott akvarellek, illetve a müncheni időszakból származó kétoldalas ikerportré.

A szolnoki Damjanich múzeum Folyosó galériáján rendezett Holló László-kiállításához készült katalógus címlapja

Egri Mária összegző megállapítása szerint Ujváry Zoltán gazdag adományként betekinthetünk 20. századi festészetünk egyik legmarkánsabb alakjának rajzi jegyzeteibe. Grafikai átvitelenk félszázad alkotó évein, s munkái – ha megközelítőleg is, de – érzékeltethetik, képviselhetik a szolnoki múzeum gyűj-

teményében is Holló László művészetének sajátosságait.

Holló László aktja 1931-ből

A Holló László-emlékévhöz további két rendezvény kapcsolódott az ősszel.

November 20-ig láthatta a közönség a művész – tavasszal Kiskunfélegyházán a Kiskun Múzeumban és nyáron Siófokon, a Kálmán Imre Múzeumban is bemutatott – aktgrafikáiból a Grafikusművészek Ajtosi Dürer Egyesületével karöltve rendezett kamara-kiállítást a Kölcsey Ferenc Református Főiskola Bakoss Tibor Kisgalériájában.

November 22-én, Hajdú-Bihar megye napján Hajdúhadházon, az erre az alkalomra felújított, illetve újrarendezett Égerházi Imre Emlékházban nyílt Holló László-emlékszoba, ahol Ujváry Zoltán márciusban a városnak adományozott, időközben újabb festménnyel, akvarellel, valamint Kövér József Hollólól készített bronz fejszobrával kiegészített grafikai anyagát állították ki.

Hajdú-bihari művészek Kínában

Hatodik alkalommal rendezték meg a kínai, koreai, japán és magyar képzőművészek közös kiállítását.

*Édenkert (Garden of Eden)
Madarász Kathy Margit kiállításán
szereplő textilkompozíciója*

A csoportos szemlét minden évben más ország – azon belül adott tartomány – rendezheti, s a házigazda ezúttal Kína volt; a magyarországi képzőművészetet minden évben Hajdú-Bihar megye alkotói képviselik.

Néhányan személyesen is – például Burai István, Tamus István, L. Ritók Nóra – részt vehettek a bemutatón. Ők hozták azt a katalógust, melyben minden kiállító művész portréja szerepel egy-egy műve reprodukciója mellett.

A magyar különítményben egyébként összesen 30 kiállító szerepelt, festő- és grafikus-, fotó- és iparművészek:

Bíró Eszter, Burai István, Bogdándy György, Fátyol Zoltán, Gonda Zoltán, H. Csongrády Márta, Kányási Holb Margit, Komiszár János, Kónya Ábel, Kővári Attila, László Ákos, László János, L. Ritók Nóra, Ludman Éva, Lukács Gábor, Madarász Gyula, Madarász Kathy Margit, Máthé András, Palotai Erzsébet, Papp Károly, Potyók Tamás, Subicz István, Süli-Zakar Szabolcs, Szilágyi Imre, Tamus István, Tarnóczy József, Török Anikó, Varga József, Vencsellei István és Vincze László.

*Laprészlet a katalógusból
Bíró Eszterrel és Burai Istvánnal*

Pasztellfestők Beregszászon

Beregszászon, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Esztergometermében rendezte meg csoportkiállítását november 15. és december 15. között a debreceni székhelyű és alapítású Pasztellfestők Egyesülete.

A tárlatot Sipos Zsófia festőművész, az egyesület alapítója és elnöke nyitotta meg, ismertetve egyben a művészeti csoport munkáját és történetét, a pasz-tellképeket pedig Benkő György festőművész, a főiskola tanára ajánlotta az érdeklődőknek.

A kiállító művészek 27-en voltak: *Bé-szabó András, Csáth Annamária, Gon-da Zoltán, Józsa Angéla, Józsa János, Józsa Judit, Kemp Zsuzsa, Kóczián Melinda, Koczogh Nikó, Komendák Éva, Kópisné Nagy Mária, Korompay Dóra, Kréher Péter, Lackó Szilágyi Imre, Láng Eszter, Nagy László, Págyi Zsóka, Palotai Erzsébet, Petri Katalin, Sáli Róza, Sárközy Erzsébet, Sipos Zsó-fia, Szilágyi Elek, Tóth Irén, Török Anikó* – két művész munkái még szerepel-tek a kiállításon, de ők már nem lehet-tek ott: *Kunkli Irén* tavasszal, *Üveges Mária* október végén halt meg.

Viseletek és ékszerek

Ezzel a címmel rendeztek december 31-ig látható kiállítást a debreceni Tímár-házban. A november 23-án nyílt bemu-tatón *Békésiné Nagy Magdolna, Gup-csóné Papp Katalin, Kormányos Lász-lóné, Marczin Istvánné, Szidor János-né* és *Üsthné Földi Enikő* viseletvarró, illetve *Baji Angéla, Gálné Kovács Gyöngyi, Konyári Ibolya, Kormányos Szilvia* és *Williams Richard* gyöngyfű-ző, ékszerkészítő mutatta be munkáit.

Megjelent az ETHNICA őszi száma

Az Ujváry Zoltán által szerkesztett néprajzi folyóirat 9. évfolyamának 3., őszi száma a megszokott témabeli változa-tossággal, gazdag dokumentum- és il-lusztrációs anyaggal jelent meg novem-ber elején, ezúttal a néprajzi és etimoló-giai, szóhasználati kapcsolatokat állítja a középpontba.

Illés Gabriella címoldalon induló ta-nulmányában azt vizsgálta: miként je-lennek meg a földrajzi felszínre, a nö-vénytakaróra és gazdálkodásra jellemző vonatkozások Biharvidé szeg, Székelyhíd és Nyíraczád helyeireiben; Pacsai Imre nagyobb tanulmányban mutatta be a „hóharmat” népi meteorológiai termi-nushoz fűződő etnokulturális kapcsola-tokat; Balázs Géza nyelvész, szemioti-kus a Magyar szólástárban megjelenő fogalmi köröket és a szógyakorúságot vizsgálta. Veres Gábor a Heves megyei gyűjteményekben lévő gömöri ácsolt lá-dákról írt, de olvashatunk még a kisúj-szállási hiedelmekről vagy Péter–Pál és az aratás kapcsolatairól is.

Petkes József a partiumi útmenti keresztekről több művészi, néprajzi dokumentum-értékű grafikát is közölt

**„Képbúcsúztató.”
December 31. után
Kanadába utazik vissza
a Krisztus Pilátus előtt**

A Déri Múzeum látogatóinak az utóbbi hetekben megnövekvő száma is azt mutatja, hogy a művészetbarátokhoz minden bizonnyal eljutott a hír: december 31. után útra kel Munkácsy Mihály Krisztus-trilógiája egyik legértékesebb darabjának becsült *Krisztus Pilátus előtt* című darabja.

A több mint 4x5 méteres nagyságú alkotást, melyet Munkácsy 1881-ben készített Párizsban, 1995-ben adta kölcsön a Déri Múzeumnak egy kanadai üzletember, Joseph Tanenbaum, aki egyébként néhány évvel korábban, 1988-ban vásárolta meg azt.

A festményt azonban 2001-ben vizsaszállították a Hamilton Galériába, az üzletember ugyanis (jelentős adókedvezmény fejében) a kanadai galériának ajándékozta a művet. A galéria viszont egy ötéves kölcsönszerződés keretében 2002 karácsonyára visszaadta az alkotást a Déri Múzeumnak, s ez a szerződés éppen az idén jár le.

A kanadai intézmény jövő év tavaszán szeretné kiállítani a *Krisztus Pilátus előtt* című, egyébként 5 és fél millió kanadai dollárra (nagyjából egymilliárd forint) értékelt művet. Nem zárkózik el attól, hogy eladja – de csak 2012 után lehet erről szó (addig hátha elő is teremthető valahonnan a tetemes vételár), hiszen akkor jár le az ajándékozási adókedvezményre vonatkozó határidő, ameddig a művet nem lehet elidegeníteni.

Egyébként Munkácsy Mihály 1884-ben megfestett *Golgotája* sem a Déri Múzeum tulajdona – ez a kép is határozott idejű letétben volt itt, csakhogy ennek Pákh Imre lett az új tulajdonosa, aki egyelőre 2016-ig adta kölcsön

az alkotást a múzeumnak. (A Déri saját tulajdona csupán az 1896-os *Ecce homo*, amelyet Déri Frigyes hagyatékának részeként adományozott az intézménynek.)

A Krisztus Pilátus előtt tehát – remélhetően valóban csak átmenetileg – búcsúzik, s a Déri Múzeum úgynevezett „képbúcsúztató” tárlatvezetéseket szervezett az alkalomhoz.

November 17-én Keresztesné Várhegyi Ilona Realizmus és szimbolizmus a Trilógia Krisztus-ábrázolásában címmel tartott előadást, november 18-án pedig Madarász Gyula festőművész tartott tárlatvezetést a Munkácsy Teremben.

**Hajdú-Bihar Megye Napja
a múzeumokban**

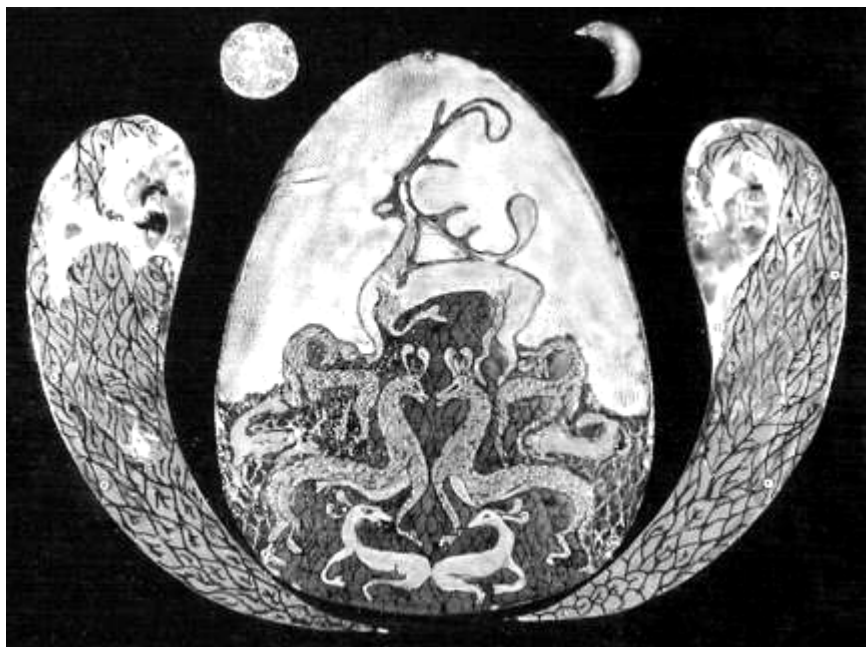
Hajdú-Bihar Megye Napja alkalmából november 22-én díjmentesen látogathatták az érdeklődők a megyei önkormányzat fenntartásában működő múzeumokat: a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumot és az Irodalmi Múzeumot (Debrecenben), a Bihari Múzeumot (Berettyóújfaluban), a Karacs Ferenc Múzeumot (Püspökladányban), a Bocskai István Múzeumot (Hajdúszoboszlón), a Hajdúsági Múzeumot (Hajdúböszörményben) és a Semsey Andor Emlékmúzeumot (Balmazújvároson).

A debreceni Déri Múzeum a megye általános iskolás diákjainak kedvezett azzal az ajánlattal, mely szerint 2007. november 22. és december 9. között a hajdú-bihari iskolák 20–20 fős diákcsoportjainak volt ingyenes a belépés a Munkácsy-trilógiához kapcsolódó múzeumpedagógiai programokra, illetve a múzeumlátogatásra.

DR. ÜVEGES MÁRIA ÉVA
KÉPZŐMŰVÉSZ, RAJZPEDAGÓGUS EMLÉKÉRE

Cantata profana – Üveges Mária Éva limoges-i tűzzománca

Dr. Üveges Mária Éva képzőművész, rajzpedagógus, művésztanárok több generációjának is utat mutató, műhelyprogramokat kidolgozó szakember 65 éves korában, hosszú betegség után hunyt el – búcsúztatása görög-katolikus szertartás szerint történt 2007. november 6-án a Debreceni Köztemetőben.

Üveges Mária Éva alkotásai közül legközelebb hozzám a tűzzománc kompozíciói álltak – bennük azt a végtelent mutatva be, amit időnek nevezünk, máskor szeretetnek és félelemnek hívunk, megint máskor Istennek.

Az élet szentségére keresett magyarázatot, jelképeket és metaforákat alkalmazva, filozófiai és morális szépségről egyaránt számot adva. S magam azt sem felejttem el, hogy immár súlyos betegen, de felépülésében és Istenben bízva, a kezeléseik között is szakított időt arra, hogy a folyóiratba interjút adjon a gyermekrajzok világáról, beszéljen a gyermeki szemlélet tisztaságáról – hiszen akkor érezte jól magát, ha taníthatott, ha a gyerekekkel foglalkozhatott. Még utolsó nyári, szakkörös táborában is, az Arany János Gyakorló Általános Iskola első és

második osztályos diákjaival rajzokat készítettett külön, hogy gyerekversek születhessenek hozzájuk – öt munkát még életében sikerült is közölni ezekből a rajzokból.

Amikor először találkoztam a művésszel, még újságíróként az 1990-es évek elején, munkájáról és diákjainak sikereiről faggattam az Aranyban. A lelkesedést és a keserűséget egyszerre érzetem, a hittel való akarat és a lemondás, az alázat és büszkeség kettőséget, szigorú emberségét, de a szépség iránti csodálatot is. Művészetére is ugyanezek a minőségek voltak jellemzők, s pedagógiai tevékenységében is az esztétikai szép, az erkölcsi jó, a filozófiai igaz vezérelte. A harmóniára, az egysúlyú láttatására és annak megteremtésére törekedett, miközben az élet és halál közös pontjait kereste, félt tőle, de az elmúlásban is a növekedés törvényeire szeretett volna bukkanni.

Dr. Üveges Mária Éva a Képzőművészeti Főiskolán végzett, itt szerzett felsőfokú rajztanári szakképesítést is, majd neveléstörténetből doktorált a Kossuth-egyetemen. Elkötelezett híve volt az alkotó gondolkodásnak, s ezt a hozzáállást a tehetséggondozás kiváló lehetőségének tartotta. Negyed századon át volt rajz-szakfelügyelő, számos tehetséggondozó programot indított el, az általa készített modelleket sikerrel alkalmazták megyeszerte. Saját tantervét a grafikára, a festészetre és a tűzzománcren alapozta, diákjaival kiemelkedő sikereket ért el. Tanított általános iskolában, középiskolában (egyik utolsó aktív időszakában a hajdúdorogi Görög Katolikus Gimnázium és Szakközépiskola művésztanára volt), és a leendő pedagógusoknak is tanított szakmát, szemléletet a Kölcsey-főiskolán.

Nyitottam meg önálló kiállítását és olyan csoporttárlatot, amelyen az ő munkái is szerepeltek. Sorolom vissza az emlékezetes tűzzománc kompozíciókat. Sajátos transzparenciákat mutatott egy-egy sorozata: egyik művéből a gyermeki báj sugárzik át, másutt a megismerés szerkezetét mutatta meg. Arra irányította figyelmünket, hogy a bennünket körbevevő világ olyan lesz, amilyennek mi alakítjuk, gondoljuk és képzeljük azt. Egyaránt fontosnak tartotta a Teremtő-erőt és a képzelet teremtőerejét.

Külön sorozatot készített a biblikus motívumokra. Ikonszerűvé emelkedett nála a *Madonna és a gyermek* ábrázolása. A görögkeleti egyházi motívumként gyakran megjelenő *Pantokrátor*, a világ fölött uralkodó Krisztus archaikus méltóságot sugallt.

Nyugodjék békében, méltósággal!

Hodigitria – Üveges Mária Éva limoges-i tűzzománca

DAVID BEERI MŰTERMÉBEN JÁRTAK A MŰZEUMBARÁTOK

Nemcsak a rendhagyó tárlatvezetések rendszeres résztvevői a Déri Múzeum Baráti Körének tagjai, de egyre gyakrabban lépnek a múzeum(ok) falain kívülre is: kulturális célú (gyakran határon túlra szervezett) kirándulásaik, színházi előadások, egy-egy művészeti összeállítás csoportos látogatása mellé programjukba vették a debreceni alkotóműhelyek megismerését.

Az idén – Kövér József szobrászművész műtermének és szoborparkjának nyár eleji meglátogatását után – szeptemberben David Beeri festőművész csapókeri műtermében jártak, s a baráti kör motorjától, Erdélyi Márta szervezőtől megtudhattuk, hogy (lapzártá után) decemberben a Medgyessy Ferenc Képzőművészeti Kör munkájába pillanatnak be, és megbeszélték már jövő évi látogatásukat E. Lakatos Aranka szobrászművész, illetve Horváth Istvánék műtermébe is. (Utóbbi programot azért előzi meg külön várákozás, mert a fotóművészként indult Horváth István képzőművész felesége, Szabó Antónia mellett lányuk, Horváth Bíbor is aktív és elismert alkotótevékenységet folytat.)

*Keresztúri Mária
saját versével
köszöntötte
David Beerit*

A David Beeri műtermében tett látogatásnak nem csak az adott aktualitást, hogy a művésznek a Bethlen utcai Misztika Galériában látható állandó kiállításán (ahol David és a galériát vezető Majoros László rendszeresen fogad vendégművészeket is egy-egy bemutatkozásra) már kellő érdeklődés mutatkozott a műhelytitkok megismerésére. Várhatóan karácsonyra készül el ugyanis az a portréfilm a német ZDF televízióban, mely David Beeri emberi és művészi életútját, családját és alkotói-emberi viszontagságait kíséri végig, kiemelve ebben az ábrázolásban a művészetek és az Istenben való hit meghatározó szerepét. Az is kiderül a filmből – mint ahogy maga a művész is hangsúlyozza ezt minden alkalommal, hogy a művészet és a hit nem választható külön egymástól. Hiszen David Beeri azóta művész, amióta megtért, s hagyja, hogy az Úr vezesse minden mozdulatát, így hozva létre az úgynevezett „szellemi festészetet”. (1979-ben már festett, de vallomása szerint csak 1984-ben élte át a „megrendülés pillanatát”).

S az sem mindennapi, hogy a családban nevelkedő nyolc gyerek közül (Lídia, Jonatán Péter, Debóra, Benjámin, Barnabás, Sarolta, Dániel, Szilvia) mindegyikük zenei nevelésére különös gondot fordítanak (ebben a legnagyobb feladat az egyéb-

ként pedagógus feleségre, Mártára hárul), s a legkisebb, még óvodás Lídia kivételével mindannyian kitűnő tanulók. (A gyerekek rendszeresen fellépnek közönség előtt is – nem létezhet például olyan Beeri-kiállítás vagy általa szervezett más tárlat, ahol legalább két vagy három Beeri-csemete ne játszana hangszerén vagy hangján, mely a legidősebb leány „hangszere”. A hangszerek között egyébként ott van a zongora, cselló, brácsa, trombita és furulya.)

A nyírbéltői születés, a másik nyírségi kis faluból, Nyírmihálydiből való indulás, a zeneiskolai hegedűtanulás, majd a budapesti ipari munkás és a debreceni férfiszabó évek után éppen harmincévesen (a Mata János Kör, a Medgyessy-stúdió, a Nyírbátori Rajztanári Stúdió és segítő mesterek alapozásával) 1981-ben kezdett önálló kiállításokat rendezni, de származása és tehetsége, a nyolcvanas évek kirekesztő politikája ellehetetlenítette művészi és társadalmi életét. 1987-ben családjával az akkori Nyugat-Németországba távozott, ahol menekülttáborokban éltek, de egyúttal a nyugati szemléleti és művészeti orientáció is hatott rá. A hazai és külföldi tapasztalatokat összevetve, az isteni hívó szót egyre erősebben hallva, immár egyre erősebben elkötelezte magát a szellemi fény festése mellett.

Ezt az isteni élményt hangsúlyozza, ez ad David Beeri számára művészi programot. Az alkotói utat talán legjobban ismerő monográfusa, Székelyhidi Ágoston író szerint Beeri motívumai nem is az anyagi,

hanem inkább a szellemi térben jelennek meg. Éppen ezért a festmények „ideje” is a mérhető időn kívülre kerül, s hozzátéhetjük: nem a konkrét események dokumentumai, hanem a konkretizálódni vágyó szellemi állapot rajzai a képek. A máig is jelen idejű világteremtés úgy érzékelhető, hogy minden pillanatban újratereztődik az ember az ősi egységben, keresve saját helyét a fényben.

Fent:
Sipos László és Majoros László
a csapókerti Beeri-házban az életmű
egyik jellemző portréfestményével

A műteremsarok most hallgat, de a rendcsöndjében még ott a küzdelem nyoma, hogy a fény legyőzze a sötétséget – vagy miként az egyik, október végén családjáról és művészetéről megjelent újságcikk címe üzenté: „Hittel és ecsettel a káosz ellen”

Csoportkép a Déri Múzeum Baráti Köre tagjaival – középen David Beeri és felesége

Fotók: Andics Árpád

„AJÁNDÉKOMAT MEGBECSÜLD!”
90 éves korában elhunyt Szabó Magda

Szabó Magda éppen tíz éve, 1997-ben lett Debrecen Város Díszpolgára, s a 90. születésnapon jelképesen megkapta a városháza kulcsát, feljogosítva arra, hogy bármilyen, Debrecen életét befolyásoló ügyben hallathassa szavát, s azt figyelembe is vesszük. Így volt ez korábban is – szólt, szavával cselekedett, beleszólni azonban soha nem akart; mondandóját a kisiskolásoktól a nyugdíjasokig tisztelettel (szinte áhítattal) hallgatták, de olvasták is, amint ezt a könyveladási listák vagy éppen a Nagy Könyv végkimenetele tanúsítják. Néhányan talán azt is megérezték, Szabó Magda minden szava arra szólított, hogy hallgassunk, belülré figyeljünk, tekintsünk vissza az időben, ameddig a lelkünk ellát, aztán mérjük fel a feladatunkat, lehetőségeinket, felelősségünket, majd döntsünk és tegyünk az egyéni és közösségi erkölcs, a feladat és az Isten szándéka szerint. Övé lett korábban a Nagytemplom kulcsa is – de az Istenhez mindig kopogtatott, amikor hívta őt. Most elhívta végleg. Megkapta a mennyország kulcsát is.

Megjelent legalább hatvan könyve (a versektől és a mesétől, tanulmányokon, drámákon át a regényekig), ezt ő egészen pontosan tudta. S megkapott már szinte minden díjat, benne díszpolgári címmel, a József Atti-

la- és a Kossuth-díjjal, a Corvin Lánccal, a francia Feminával és a magyar Prima Primissimával a legmagasabb állami kitüntetésig, a Magyar Köztársasági Érdemrend Nagykeresztjéig; számos európai országban neki ítélték oda az Év Könyve és a legjobb külföldi regény díjait – ezeket talán egészen pontosan maga sem tudta nyilvántartani.

Debrecenben természetesen hangosabban szólt az ünnep, a „holtig haza” azt is köszönhette az írónőnek, hogy Szabó Magda szemével is láthatja a világot, és az ő szavaival mondhatja el a világnak azt, amit látott. Tehát mindazt, amit maga is visszaajándékozhatott Debrecennek az innen kapott útravalóért. Ajándékok sora teremtődött az ünnepben – kiállítás, vetélkedő, könyv és olvasósarok, nevét viselő könyvesbolt, festmény és plasztika...

Fent:
Turcsányi Béla
Olajportréja
Szabó Magdáról

Lent:
Juha Richárd
köztéri
(bronz, márvány)
szobor-makettje
Szabó Magdával

Mindkettő a Tóth
Könyvkereskedés
Szabó Magda
Könyvesboltjában
látható

Turcsányi Béla festőművész és Juha Richárd szobrászművész kapta meg a felkérést Tóth Csabától, hogy a hosszús levelezés után engedélyezett születésnapjára, október 3-ára, az Aranybika Szálloda alatti könyvesboltba készítsék el Szabó Magda portróját és azt a bronz plasztikát, melyet az író is megkapott, illetve amely alapjául szolgál a Szabó Magda Könyvesbolt előtt felállítandó életnagyságú köztéri szoborhoz.

Turcsányi Béla festménye nemcsak az egyszerű fotóhitelességről tanúskodik (jóval több annál), hanem a művéhez szerzett friss élményről és a találkozásokról is az író lakásában, de az olvasmányok szintén segítették a művészt az ábrázoló kifejezésben, hiszen Szabó Magda a szerepben is alázatos szigorú, féltő és érző Emberként jelenik meg.

Juha Richárd kisplasztikája szinte már az életnagyságú megvalósítást hívja (abban minden bizonnyal jobban érvényesülhet majd a portrékarakter is), miközben a szimbólum már most valósággá válik: az asztalon könyv, az írónővel szemben két üres szék várja az Olvasókat.

Persze, a szék soha nem üres, a szobor nem az alkotó magányát fejezi ki, hanem az aktív várakozást, vele együtt a csukott könyv titkát, és egyben aktívvá teszi az olvasói szerepet, a székek valóban nem marad(hat)nak üresen, s ha a szoborállító megengedi, biztosan mindig lesz valaki, aki olvasni kezd szemben Szabó Magdával, vagy beszélget az írónővel.

A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára sem feledkezett meg az ünnepről – dokumentumok alapján összeállított életmű-kiállítás várta az olvasókat (a bemutató nyitva tartását november 11-ig hosszabbították meg), november 7-én pedig újabb gesztussal tisztelegtek: ekkor lehetünk ott az egyszerre valóságos intim és szimbolikus tér, a „Szabó Magda olvasó-sarok” felavatásán.

Itt is látható egy Szabó Magda-portré (Juha Richárd festett terrakotta mellszobrát még az előző folyóirat-számban közöltem) – az ajándékok a művészek s művészeteken keresztül visszaszállnak az Olvasóra; s maga az életmű figyelmeztet, hogy ajándékot kapni is felelősség.

A Debreceni Egyetem Könyvtárának előcsarnokában dokumentum életmű-kiállítást rendeztek

Fotó: Andics Árpád

Ajándékomat megbecsüld! – olvassuk az üzenetet Szurmainé Silkó Mária könyvének címeként is, mely „töredékeket” ad közre Szabó Magda életművéhez, s amelyet egy nappal az író nő köszöntése előtt mutatott be a kiadó Tóth Könyvkereskedés. S olvassuk a fenti verssor folytatását is – hiszen a címidezet egy Szabó Magda-versből való –: „azt hoztam el neked, hogy élek”. S a halál most csak tovább erősíti az ajándék-megbecsülésre való figyelmeztetés hangsúlyait...

Szurmainé Silkó Mária (akit jól ismerhetünk a debreceni és megyei kulturális, oktatási és közművelődési életből, s aki az egyik levél tanúsága szerint az a „meg nem született gyermeke” lett az írónőnek, akire Magda néni „ráhagyta önmagát”) nem kívánta az elemzők és irodalomtörténészek kenyerét elvenni, nem kezdett esztétikai fejtegetésekbe vagy az életmű értékelésébe. – A legnagyobb elismerést úgyis az jelenti, hogy műveit 42 nyelvre lefordították, s páratlanul gazdag olvasóközönsége van.

A számos dokumentum értékű fotót, kéziratmásolatot is tartalmazó, több mint 270 oldalas ünnepi könyv az író nő életének hétköznapjaiba és műhelytitkaiba, művészi habitusát is körvonalazó emberi és szakmai kapcsolataiba enged bepillantást annak az embernek a szemszögéből, aki az utóbbi 25 évben Szabó Magda életének is résztvevője volt. („Ma már elképzelhetetlen, hogy szinte napi rendszerességgel ne követnénk egymás útját, ne osztanánk meg személyes titkainkat” – fogalmaz Szurmainé Silkó Mária a szerzői Előszóban.) Ezért gondolta azt, hogy mivel vannak olyan általa megismert, illetve felkutatott töredékei ennek az életműnek, amely a nagyközönség (sok

esetben a szakma) előtt sem ismert – elmondott, mások által leírt, de az író nő dokumentumtárában meg nem őrzött vallomások, levelek és elemzések, jegyzőkönyvek, író-olvasó találkozók teljes szövege stb. –, a könyvében közreadottakkal kiegészítse, így tovább árnyalja Szabó Magda szellemi hagyatékát.

A könyv tíz hívó-szóra épül. A *pedagógus* című fejezet bemutatja a Dóczy Gimnáziummal való egykori és újabb kapcsolatát (a tiszteletére rendezett Matula-napok programsorozat az Abigélben szereplő Matula Intézet-re utal), a hódmezővásárhelyi és pesti éveket. Külön fejezet foglalkozik *Szobotkával*, a szellemi-lelki és író társával, interjúban idézve fel a megismerkedést, melynek számos vallomások kitételéből most idézek is egyet:

„Az én legnagyobb személyes sikerem Szobotka Tibor, engem az irodalom hozott össze a férjemmel. A barát-

tok barátja a férjem volt. Gyilkos, szigorú kritikusom. Volt egy olyan arcom, az egyetlen igazi arc, amelyet rajta kívül nem látott senki. Tragikusan szép volt a házasságunk. A szerelem életveszélyes, abba belehalhatsz. Kiállást követel tőled, mérhetetlen emberi tisztességet és lemondást.”

Az egyház szolgálatában című fejezet három vallomást tartalmaz: a Balogh Istvánét, a Kiss Tamásét és a Kocsis Elemérét. De nemcsak már elhunyt (Kiss Tamás, Balogh István) barátok, vagy a Szabó Magdára ma is nagy szeretettel emlékező Kocsis Elemér nyugalmazott református püspök nyilatkozatait közli a szerző, hanem a levélváltásaikból, a kritikákból, az oda- és visszahivatkozásokból is idéz. Kocsis Elemér például arról vall, hogy barátsága akkor mélyült el Szabó Magdával, amikor az író 1985-ben a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka lett, s püspöksége alatt együtt kezdték el az iskolák újjászervezését, a templomok, parókiák és intézményi épületek renoválását.

A színház Szabó Magda életének is meghatározó része volt (az édesapja színésznek szánta, de a latintanári pálya iránti vonzódástól nem lehetett eltéríteni), s visszakerült oda szerzőként, illetve a nézőtérre, a rendező mellé. 1973, a *Kiálts, város!* óta bemutatták a Csokonai Színházban minden színpadi művét: *Az a szép fényes nap* (1977), *Régimódi történet* (1979), *A macskák szerdája* (1986), *Fanni hagyományai* (1993), *És ha mégis, uram?* – Béla király (1997), *Sziluett – Vörösmarty-medalionok* (2001), *Kiálts, város!* (85. születésnap bemutató, 2002), *Kigyómarás* (2005), *A macskák szerdája* (90. születésnap, ünnepi bemutató, 2007). Szabó Magda színpadi jelenéről Csikos Sándor beszélt, aki

színdarabjaiban játszott, és maga is rendezett.

Agancsos külön fejezetet kapott, a regényszereplő s gyermekkori barát-nő, aztán a kedvenc állatok, „*Isten mostohagyermekai*”, és Géza, az érzékenységgel, illetve a személyi titkár gyakorlati érzékével a mindennapi ügyintézés is kézben tartó kereszt-fiú (Tasi Géza). Látogatás a régi debreceni helyszíneken, bepillantás a főváros melletti családi ház életébe, rövid portré a művészeti és kulturális közéletben megjelenő Szabó Magdáról, mustra a díjakról és elismerésekről (megszámoltam: majdnem 40-ről), a külföldön és Magyarországon megjelent könyvekről – gazdag merítésű segédkönyv a Szabó Magda-életműhöz, itt-ott csiszolatlan bár, de a szellemi hagyatékot valóban árnyaló munka.

Szabó Magda és Szurmainé Silkó Mária
Anselmus és Alíz társaságában

„A LEGHÚSÉGESEBB NAGYBÁNYAI”

Hetven éve hunyt el Thorma János festőművész

Debreceni műgyűjtő barátom még az ősszel hívta fel a figyelmemet a közelgő dátumra: decemberben lesz 70 éve annak, hogy a kiskunhalasi születésű Thorma János festőművész meghalt 67 éves korában – Nagybányán nyugszik, mint ahogy 14 éves korától, amikor nagybányai rajztanára tehetőségét felfedezte, egész élete és művészete ide kötötte. Megmutatott egy festményt is a kollekcijából, Thorma János 1930 körül készült olajképét, a 60x80 cm-es, jellegetesen Thorma-féle nagybányai olajfestmény feleségét, Kis Margit festőnőt ábrázolja a Zazar partján állva.

Megkérdeztem, hogy közölhetem-e a képet a folyóiratban, amit ő örömmel vett, s még a szerzés körülményeiről is beszámolt. A Thorma-kép a BÁV Rt. Aukciós Házából 1994 tavaszán került Debrecenbe, ekkor kifejezetten nagybányai képauciót rendeztek, s meg kellett küzdeni a licitálásán, hiszen a 120 ezer forintos kikiáltási ár majdnem megháromszorozódott: végül 320 ezer forintnál koppan a kalapács.

*Thorma János:
Feleségem a Zazar partján
– 1930 körül, olaj vászon*

Ennél nagyobb összeget egyébként csak Perlrott Csaba Vilmos *Vízparti házak* (440 ezer forint), Boromisza Tibor *Patakparti házak* (360 ezer forint), valamint Nagy Oszkár *A Fűrészes utca* (340 ezer forint) című alkotásaiért fizettek.

S hogy a szóban forgó Thorma-mű már az aukció előtt is nagyobb érdeklődésre tarthatott számot, ezt a várakozást talán az is jól jelzi, hogy a festmény figurális részlete került a nagybányai aukció katalógus címlapjára.

Beszélggettünk a nagybányaiak több generációjáról, a műgyűjtő mutatta Feledy Balázs tíz évvel ezelőtt megjelent cikkét – a Thorma Jánosról kiadott portrékötet apropóján írta –, melyet a művészettörténetész úgy fejezett be, hogy bár a „leg-hűségesebb” jelzőt általában Pirk Jánosnak adományozzák, ezt a címet mégis jogosan kaphatja meg Thorma, aki életének 67 évéből 53-at adott Nagybányának és a festőiskolának, már ha ideszámoljuk a hosszabb-rövidebb külföldi tanulmányutakat is.

Thorma János a szakmai indíttatásokat Székely Bertalantól kapta, aztán 18 évesen már Münchenben volt, ahol másokhoz hasonlóan az egész életét befolyásoló kapcsolatba került Hollósy Simonnal. (Mellette persze, ahogyan ez szintén szokás volt, tanult Párizsban, a Julian Akadémián is.)

Fontos képeinek egy részét már fiatalon megfestette (*Szenvedők, Aradi vértanúk*), s közben nagy lendülettel vetette magát az 1896 tavaszán Nagybányára települt Hollósy-iskola mun-

kájába, s az „öreget” segítő négy festő közül csupán ő maradt véglegesen nagybányai művész.

*Thorma János: Szenvedők
(olaj – 1893)*

Tudjuk, hogy Hollósy – éppen a Thormával kelt afférja miatt 1902-ben áttette székhelyét Técsőre, Réti István 1913-tól Budapesten lett kinevezett főiskolai tanár, Iványi Grünwald Béla 1909-ben elment Nagybányáról és létrehozta a kecskeméti művésztelepet, Ferenczy Károly is elkerült innen, hamarosan meghalt (1917-ben). Thorma 1902-ben lett a Szabadiskola vezető tanára, Ferenczy halála után 1927-ig ő volt a Nagybányai Festők Társaságának elnöke, s 1927–37 között az örökös díszelnöki funkciót töltötte be.

Réti István a Nagybányai Művésztelepről szóló nagymonográfiájában természetesen külön fejezetet szentelt Thorma János munkásságának. Réti megemlékezett az első jelentős mű, a *Szenvedők* ellentmondásos sorsáról

is, a még Párizsban felvázolt képet előbb nem akarta bevenni a Múcsarnok, majd a legrosszabb helyre tették, ezzel szemben a Glaspalastban való kiállítás után komoly, elismerő kritikai visszhangot kapott a müncheni sajtóban, és a párizsi Salonban is az elsők közé sorolták, „mention honorable” dicsérettel.

S következett az *Aradi vértanúk*, a *Talpra magyar!* (mindegyik munkájához alapos háttér tanulmányokat is végzett), a Salon-beli kiállítások immár rendszeresek lettek. Egyre inkább eltért az impresszionizmus kötelező szemléletmódjától, mellőzte a háttér formai elemeit, nem elemezte, nem bontotta fel a színeket, szabadjára engedte a valór-ellentétek között csapongó festői erejét és temperamentumát. Az *Október elsején* és a *Kocsisok közt* már megelőlegezték az életképi témákat, 1904 és 1907 között három nagyobb genre alapú kompozíciót festett. Réti szerint ez az irány nem az igazi Thormát sejtette, s művészi átalakulása is csak az 1910-es évek közepén, második felében következett be, melyet az idill hangulata is jellemzett. Réti úgy vélte, az Ibolyaszedők például valóságos „idillum” – „a festői és költői szemléletnek bájos találkozója”.

(A költészet s általában az irodalom egyébként nem érdekelte, de művészi szemléletében jelen volt a poézis eleme: a környező világhoz nemcsak

festőileg, hanem érzelmileg, annak belső tartalma szerint is közeledett.)

A drámai érzések viharos vonalai helyett elmélyült szeretettel fordult a nagybányai természet szépségei felé, a két figura szinte stilizált, gyöngéd mozdulatokkal, „miként ha valamely vallási szertartást celebrálna az ébredező nagybányai campagna tavaszi ünnepén”, nemes egységet, finom szépséget sugároz.

A tájkép és az emberi kompozíció összekapcsolása figyelhető tehát meg – így bizonyos allegorikus értelmet kap mind a táj, mind az emberi jelenlét. Megjelent a tágasabb látóhatár, a szélesen, szabadon ömlő napfényes levegő, az előtérben azonban emlékek és vágyak sűrűsödnek (és egyszerűsödnek le) a figurában.

*Thorma János: Ibolyaszedők
(olaj – 1920-as évek)*

Thorma János 1929-ben vette feleségül egy távolabbi, fiatal rokonát, aki néhány év óta festőtanítványa is volt, Kiss Margitot – őt ábrázolja a fent bemutatott, Zazar-parti festmény.

Thorma János úgynevezett szabadtermészeti festészete az 1920-as évek vége felé érett teljessé: a figurális elemeket még őrző, de mellette a táj levegőjének főszerepet adó fény-teli képei Réti István szigorú véleménye szerint is a legjobbak közé tartoznak Nagybánya ilyen jellegű termésében. Festői képzelete is kalandozhatott a „finom, tompa tónusú, gazdag színes-ségű harmóniák felé”.

„Utolsó tavaszán (1937), amikor később, nyáron, már a pesti kórházban vizsgálták, s amikor december elején aztán meghalt, még kivitette magát kocsin a virágzó almafákhoz – írja Réti. – Mert ő a virágzó fákat, a tavaszt nagyon szerette. (...) Könnyű átlátszó ultramarin és krapp körvonalak a fehér vásznon. (...) Tétován tapogatózott a szépség után.”

VISSZAHARAPNI AZ ÉGBŐL...

(Thorma János: Feleségem a Zazar partján című festményéhez)

Visszaharapni az égből
búzamezők csücskét,
homokba szűrni morgó
szívemből át a tüskét.

Oldozni napnak ágbogát
e szép paraszti Szajmán,
hogy csillanjon rám az arcod
vizek szikla-alján.

Opálos álmok köszönnek,
körbetáncol még a szél,
egy virágsziromhoz állok
a kertek szélénél;

s visszaharapja az ég is,
mit ellopott szemem,
míg azt sóhajtom: fáj, de szép
az én kis életem.

A SZÉPSÉG MINT EKSZTÁZIS ÜRÜGYÉN

Reflexiók a Hajdú-Bihar megyei Őszi Tárlathoz

Hajdúböszörmény, Sillye Gábor Művelődési Központ és Közösségi Ház;
2007. október 12. – november 2.

Nem meglepő, hogy a művészet kérdései az elméletek kezdeteitől fogva a szépség fogalma és annak kategóriái körül forognak. Erre épül az esztétika, az erkölcsi és filozófiai vonatkozásokkal egészítve ki a harmónia, ritmus és egyensúly meglétét. A közfelfogás is azt tartja szép képzőművészeti alkotásnak, ami (esztétikai) élményt vált ki, ami mentálisan megmozgatja, vagy érzelmileg megindítja az embereket.

De vannak-e objektív mércék a művészetben, mire alapozva mondhatjuk Kant megfogalmazásával azt, hogy „ez a rózsza szép”, feltételezve, hogy mindenki számára szép? Miért nem azt mondjuk – szintén Kanttal szólva –, hogy „ez a bor ízlik nekem”, s ebben a megfogalmazásban már benne van a feltevés: másoknak nem biztos, hogy ízleni fog? Hogyan dönt a zsűri egy tulajdonképpen pályázati rend szerint beadott válogatás anyagáról? Természetesen el kell fogadni azt, hogy a zsűritagok autentikus, hiteles borkóstolók, sőt, kiváló bortermelők is egyben, tehát meg tudják különböztetni a jó bort a rossztól, a jó évjáratot a silánytól. Hasonlatunknál maradva, a megyei őszi tárlat olyan borkollekció, amelybe a szakértők igyekeztek iható borokat beválogatni, kezdve a karcos, még ki nem forrott, de ígéretes ízeket rejtő nedűktől egészen az aszúig. A termelő, aki beadja a borát a versenyre, meg van győződve, hogy kiváló italt kínál a vendégnek. A vendég udvariaságból megissza, de nem biztos, hogy kér még egy pohárral. A kiállításon

sokféle vendég fordul meg, s egészen biztos, hogy nem minden bort vél ihatónak, amiről a zsűri azt gondolta, hogy nem okoz majd fejfájást.

Sokszor az elménk tudja: a bornak ízlenie kellene, sőt, még a metafizikai tézis is érvényes, mely szerint jók a bor összetevői, jók az arányok, de lehet, hogy rossz a sorrend. Azt is tudjuk: a bor Isten műve, de mi vagy nem szeretjük a bort, vagy nem hiszünk Istenben. Ismerjük az objektivistá tézist, Arisztotelésztől például azt, hogy a szép dolog „önmagában véve kívánatos” – ám a bort nem önmagában kívánjuk, hanem sajtot is kérünk mellé. A keresztény esztétika, Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás egyformán vallotta, hogy „valami nem azért szép, mert szeretjük, hanem azért szeretjük, mert szép”.

Rácz József: Pihenő (akvarell, toll)

Abban mindenki megegyezik – Platónnal együtt mondva –, hogy „ha érdemes élni az életet, akkor azért érdemes, hogy az ember találkozzon a

szépséggel”. Lehet, hogy tévedünk azonban, ha azt várjuk a művésztől, hogy az mindig szép bor legyen. Ezért kapcsolódott a kissé öncélú arány-felfogáshoz később az alkalmasság. A bor vajon a szomjúság oltására való-e vagy az ízek élvezetére? És tovább szaporodnak a kérdéseinek: A szépség szubjektív benyomás, az elme észlése, vagy éppen a befogadó egyéniségének tárgyba való kivetítése? A szépség vajon a sokféleségben áll, a tökéletességben, a célra való alkalmasságban, a szellemi magasrendűségben, a mértékletességben vagy éppen a metaforában?

Szél Viola: Utcai zenészek (tűzzománc)

A romantikusok ezért mehetek el odáig, hogy a szépség tulajdonképpen a szabályosság hiányában áll, a vitalitásban, a képszerűségben és a teljességben, valamint az érzelmek kifejezé-

sében, amelyeknek pedig semmi kö-zük nincsen, mondjuk, az arányhoz. A szépség tehát sok esetben nem a bor maga, vagy a bor íze, hanem inkább az ízelés módja és minősége? A bor filozófiája talán – Wincelmann szavait kölcsönözve –, „mintegy az anyagból desztillált szellem”? Végső soron mindig Kanthoz jutunk vissza: „Ez a bor ízlik nekem.” Az esztétikai élmény maga a fontos, miközben azzal is tisztában vagyunk, hogy a szépségre vonatkozó minden ítélet egvedi ítélet.

A zsűri szintén élt az egyedi ítéleteken alapuló általánosítás jogával, és a közönség is megteheti ugyanezt – saját maga dönti el, hogy melyik bor ízlik neki és miért. Itt azonban nem is az ízlésen van a fő hangsúly, hanem a miérten. Fel kell tennie a nézőnek azt a kérdést is, hogy vajon miért bizonyult alkalmasnak az őszi tárlat bora a megízlelésre, neki pedig miért ízlik az egyik bor jobban, mint a másik. Ne adj Isten, még az is könnyen előfordulhat (mint ahogy elő is fordul), hogy az amatőr bortermelő sokkal ízetesebb nedűt szolgál, mint a profi.

A zsűri jól tudta, s a közönség is jó úton halad a felismerés felé: Lehet, hogy a művészet legfontosabb célja nem is a szépség? Sokan vélekednek úgy: fontosabb, hogy a művészet felkavarja, legalábbis érzelmileg megmozgassa az embereket, mint hogy szépsége révén tetszést váltson ki; és ezt a felkavaró hatást nemcsak a szépség, de akár a csúfság révén is kiválthatja. Emlékezzünk csak Rodin szobrára, a meztelen, aszott testű, szinte csontváz öregasszonyra, melytől sikongva és szemüket eltakarva fordultak el a nők a kiállításon a 19. század végén! Munch Sikolyára vagy az expresszív látomásokra, a belső képekre, a

szürrealista álmokra...! A szépség helyett az igazságra helyeződik át a hangsúly, az esztétikai harmóniaelvet felváltja a mentális mozgások kifejezése, az érzelmi felindulások ábrázolása.

Horváth István: Álomjáró (vegyes)

A világ szépsége természetesen feltételezi a művészet szépségét, de ha a világ nem szép, akkor a művészetnek is le kell mondani a szép ábrázolásának kizárólagosságáról. Szent Ágoston még azt mondta, hogy „a világ a legszebb költemény”. – Ma azt mondhatjuk, hogy a világ költemény, és ha hitelesen, az igazságot kimondva ábrázoljuk a világot, a világ még nem lesz szép, de a költemény azzá válik a kimondás igazságától.

S hogyan lesz a kimondás igazsága szépség az őszi tárlaton? Vagy másképpen fogalmazva meg a kérdést: mit mondhatunk a „szépség” szó helyett, ha megállunk egy-egy alkotás előtt? Ehhez hívom Somerset Maugham *Sör*

és *perec* című regényének egyik részletét, miként tette ezt Wladislaw Tatar-kiewicz lengyel esztétikaprofesszor a szép fogalomtörténeti elemzésénél:

„Nem tudom, más mint vélekedik, de én elég hamar betelek a szépséggel. (...) A szépség mágikus élménye egy pillanatra megejt, de gondolataim mindjárt tovább is álnak. Nem hiszek azoknak, akik lelkesen állítják, hogy ők képesek órákig csodálni egy tájat vagy egy képet. A szépség eksztázis. Olyan alapérzés, mint az éhség. (...) Olyan, mint a rózsa illata: az ember beszívja, és kész. (...) De az írók kénytelenek egyéb jellemző vonásokkal is felruházni a szépséget, mint például magasztosság, mélység, gyöngédség, szerelem, különben az emberek hamar ráunnak. A szépség tökéletes, és a tökély (sajnos, ilyen az emberi természet) csak rövid ideig érdekel bennünket.”

A hagyományos értelmű szépség tehát bármit jelenthet, tulajdonképpen definiálhatatlan. A szépség eksztázis – nem fogalom, nem jelenség vagy minőség, hanem csak rövid ideig tartó állapot. Nem általában létezik, hanem ez az állapot létrejön egy adott pillanatban a mű és a befogadó között. S akkor van jogosultsága annak, hogy egy tárgy műalkotássá változzon, ha az eksztázis megismételhető, fokozható, mindig újabb árnyalatait érezzük át.

Ezért van igaza Schopenhauernek, aki azt mondta: Amelyik könyv nem érdemes arra, hogy másodsor is elolvassuk, arra sem volt méltó, hogy először a kezünkbe vegyük.

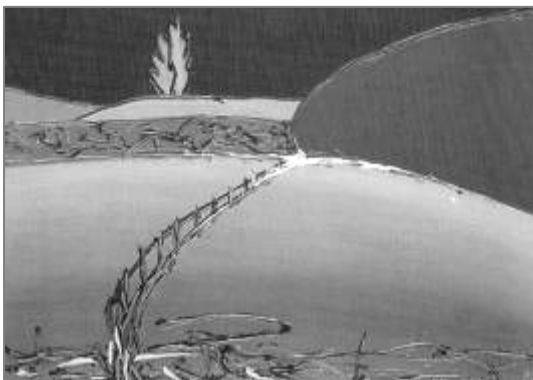
Nos, azt a kérdést kell feltenni mindenkinek, hogy melyek azok az alkotások, melyekért másodsor is érdemes visszajönni a Sillye Gábor Művelődési Központba? S ezzel együtt azt is, hogy mi a célja egy ilyen megyei művészeti seregszemlének. Nem tisztetem azon morfondírozni, a debreceni helyszín mi okból változott meg, s hogy az utóbbi években miért nem volt már otthona a tárlatnak. A magam részéről örülök a megyébe való kilépésnek, sőt, még jobb lenne, ha Bösözrményen kívül vándorkiállítás keretében mutatnák be több városban is az anyagot. Tudjuk, hogy kétévenként változik a kiállítók összetétele, hiszen egyik évben csak az amatőrök mutatkoznak be – a legjobbak egy országos kiállításon vesznek részt –, a következő esztendőben, így most is, az elnevezésükben amatőr és hivatásos (MAOE-tag) alkotók közösen állítanak ki. Egészen pontos adataim nincsenek a mostani arányokról, úgy vélem, nagyjából a kiállítók fele nem országos egyesületi tag. A tagság nem jelent automatikusan megkérdőjelezhetetlen minőséget is, illetve fordítva, ám az egyensúlyra való törekvés ebben az esetben egyszerre jelenthet ösztönzést és megerősítést. A közel 70 alkotó több mint 90 műve közül a magam részéről, tagsági minősítéstől függetlenül, ki tudtam választani azt a harmincat – s ez igen jó aránynak mondható –, mely egy más kontextusban is helytálló, meglehetősen erős képzőművészeti anyagot alkot.

A szépséget helyettesítve fentebb is eksztázist mondtam, ezzel tulajdonképpen azt ismervem el, hogy a műalkotás befogadása nagyon hasonlít a

műalkotás létrehozásának folyamatához. Azok tehát a jó művek, amelyek képesek reprodukálni a műalkotás létrehozásának eksztázisát. A szép mellett a jellemző, az érdekes, a filozofikus karakter is képes elérni ezt.

Senki nem veheti azt a bátorságot magának, hogy kijelentsen: „Ez a rózsaszép.” És senki nem vonhatja kétségbe a kóstoló megállapítását: „Ez a bor ízlik nekem.” Az én esztétikai ízlélobimbóim az olyan extatikus ízeknek örülnek, ahogy a művészet borában összeér az egzek ragyogása a kutak mélységével, a világ látása egy morális viselkedési modellel. Vagy ahogy összeér a játék íze az erkölcsi fegyelemével, a gondolat íze dramaturgiai szereplővé teszi az ornamentumot, a kiszolgáltatottságot felemeli az alázat, s ahol a döbbenet nem az arculesapásé, hanem az emberi nagyszerűségből fakad. Röviden: a művészet igazi aszúja érzelmi gondolkodásra serkent.

Király Antal: Csend másként (akril)

Szél Viola tűzzománcán a fájdalom igaz szépséggé nemesül, Király Antal csendtájképe maga a meditatív áradás, Rácz József lovai emberi helyzeteket

modelleznek, Horváth István *Álomjárója* az utóbbi évek egyik, mitikus-archaikus szorongásával is legjobb képe, amit láttam.

rásművész két *Földhajója*, feszegetve a kérdést is: ha már a mítoszok sem adnak biztonságot, vajon kit menthet meg a Noé-bárka, s mikor csattan az olló a földszors fonálán...

*E. Lakatos Aranka:
Földhajó II.
(bronz)*

A kimondás igazsága valóban felkavar a most feltűnő Kóbori-Kovács Ágnes zaklatott *Enteriőrjeit*, Móré Imre ingerszegénységével tiltakozó *Csendéletét* szemlélve. Vagy mint a földíjas (és az valóban véletlen, hogy hajdúböszörményi) Gajdán Zsuzsa művein, az Aknay János előtt tisztelgő kompozíció mellett az *Utópia* című képen, mely a széthulló világ „halotti maszkja” egyben, az értékesítésbe sodró modernizmus kritikája. Ilyen igazságot mond ki a szintén díjazott E. Lakatos Aranka szob-

Az őszi tárlat díjazott alkotói:

Gajdán Zsuzsa festőművész (Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat földíja); *E. Lakatos Aranka* szobrászművész (Debrecen Megyei Jogú Város díja); *Móré Imre* (Hajdúböszörmény Város díja); *Kóbori-Kovács Ágnes* (Méliusz Juhász Péter megyei Könyvtár és Információs Központ daja).

A zsűri tagjai voltak:

Benedek György festő- és szobrászművész; Burai István grafikusművész; Prokai Gábor művészettörténész.

BEFELÉ KÜZDŐ, KÉPBEN-ZENÉLŐ

Maklárý Kálmán 60. születésnapí kiállítása Hajdúszoboszlón és a debreceni Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban

Maklárý Kálmán befelé forduló alkat. S nem is azt mondjuk, hogy a képeivel beszél, hanem azt, hogy a festménnyel zenél. Európai rangú művészetében – közép-európai léterzésünkéből merítve, a hely és a kor belső valóságát a vágától a szorongásig ültetve képbe – érzéketlenül jelennek meg a zenei jellegrű kompozíció sajátosságai.

Festményei nemcsak zenei típusú élményt adnak – tehát nem a tárgyiaságot szóllaltatják meg, hanem legbensőnk önmagában való mély megindultságának adnak hangot –, de nála a zeneiség alapvetően hozzájárul művészi személyiségének alakulásához.

Alkatából, zenei inspirációiból adódik festészetének nagyfokú líraisága, azzal a feszültséggel, amit a kifejezés elementáris ereje hoz létre. A kékek és sárgák, a narancsok és vörösek azonban nem kisebb dalokká vagy balladává állnak össze, hanem egy monumentális vállalkozás, rekviem vagy szimfónia töredékeit adják.

S találkozzunk a zenei mű építkezésének sajátosságaival. A Maklárý-festmények befogadása nemcsak térbeli, de időbeli és ritmikus, az érzéki felindulások és a szellemi nyugalmak harmóniáját megteremtő folyamat. Azonosíthatók a kompozíciós tételek, a visszatérő motívumok, párhuzamok és oppozíciók, érzékelhető a főtéma kibontakozása, a szólóhangok sora... – s így tovább. Tehát a megadott témára, tartalomra való emlékezés áll a középpontban, néhány címével utal is erre a folyamatra (*Emlékezés, Nosztalgia*).

Fontos szerepe van a téma ismétlésének, a modulációnak, a más hangnembe való átfejlődésnek, a művész önmagára eszmélése folyamatának. A különböző motívumok egymásba és egymással való játéka pedig létrehozza az összhangzatot.

Amit a befelé fordulásról mondtam fentebb, nem én találtam ki, hanem a művész közölte magáról vallomásában. (Ezt olvastuk a nagyobb debreceni, novemberi kiállítását megelőző, a Szoboszlói Galériában október végén rendezett gyűjteményes tárlat meghívóján is.) Belülről éli meg a konfliktusokat, az emberi kérdések egyúttal művészi problémákká válnak, illetve fordítva. A témát és variációt az ellentétek irányítják, a végleteket ütközteti egymással, s ezek feloldásának kulcsa a leggyakrabban nem a fizikai, hanem a transzcendentális, ha úgy tetszik, misztikus létezési mezőben keresendő.

Ez az alapjegy lírai expresszív és expresszív szürrealista kifejezésmódot hív elő, a figura absztrakciójával, az elvonatkoztatott forma drámai helykeresésével. A lírai jelző mellett tehát az expresszivitást emeljük ki. Nem egyszerű érzelem-, de indulat-kifejezésről, gesztusfestésről van szó, a lélek belső felindulásainak, a felfokozott érzés, a létproblémák szintjére emelkedő látomás megjelenítéséről. Nem beszélhetünk ábrázolásról, hiszen Maklárý nem bemutatja a tárgyat, hanem önmagán szűri át a jelenséget. Nem a dolgot, mint látszatot, hanem a dologhoz való viszonyt faggatja, a külső

burkot lehámozza, a lényeket keresi. Az indulat-kifejezés extatikusá emelkedik (*Az extázis szenvedélyes sóhaja*) és archaikus mélységek felé húz (*Útban ősbib tüzek felé*).

A művész meggyőződéssel vallja: a zene és a festészet ugyanannak a dolognak két nézete, ezért lett az úgynevezett muzikalisták követője. Érzéseinek, gondolatainak kivetülései a képek, s hozzáteszi: az allegorikus festmények a bensőjében megszólaló zene képei. Mégis leginkább olyanok, mint ha egy álombeli világ mesebeli kottakönyvéből kerültek volna a paravánokra. Maklár Kálmán hisz az álmaiban: „Egy olyan álom mozzgat, amit a körülöttem állók nem látnak és nem éreznek.” (Az álomra is több utalást lelmi: *Álomdal, Álom, Alvajáró*; a zene pedig címben, motívumban, tárgyban egyaránt konkretizálódik, nemcsak a belső kompozíció révén.) Az emberi szenvedély hullámzásait tudatosítja. Szemlélődésének tárgya és alanya egyaránt az a bizonyos vágy-képzlet, mely a látható világ mögötti érzelmi és szellemi sorsot faggatja. A látszatok mögötti létezőt: az igazságot. A líra és expresszivitás szinte egymásba feszül,

így kerül a kép egy tiszta energia gyűjtőmezőjébe. A megfestett álmok (mint fikciók) valóságosak – a dolgok és a dolgok képe a teremtő képzelet révén vetítődik egymásra.

Az álmokról beszélni nehéz: hiába is bogoznánk, miről szól. A festett álomnak nem cselekménye, hanem indulata van. Erről tanúskodik Maklár Kálmán katartikus sűrítésű világa, a bensőt feszítő gesztusokról, melyeket követnénk is – de a gesztusnak nem mozdulata van, hanem ereje. Megragadó a koloritás, de az álomnak nem színei vannak, hanem energianyalábjai. Akár a költészetnek. Alapanyaga ugyanaz, mint a Maklár-képé: a lélek.

Ars poeticája szerint: „a festészet bizonyos fokú mágia. Létezik egy mindent átjáró-átölelő hatalmas akarat, s a művész érzékenysége csak motiváló erőként szolgál. A színek, a fények, a formák is abban segítkeznek csupán, hogy a festő szándékát a tiszta energia ragyogásává koncentrálják.”

Maklár Kálmán festészetéről már többször szoltam. Hat éve azt írtam: „Maklár ízig-vérig modern. Don Quijote az eszményeket és az érzékenységet hagyta rá örökölni”

Maklár
Kálmán:
Angyal

Annak a kiállításnak *Atlantisz* volt a címe. A művész egy elsüllyedt világ után kutatott, melynek gyökerei elértek Kafkához, Chagallhoz. Két év múlva az eszmények, normaszzerű értékek után kutatott debreceni és mátészalkai összeállításában. Atlantisz emléke/allegóriája felfedezhető valóság lett.

S a korábbi anyagainál ez a szintézis-kiállítás még erőteljesebben tanúsodik arról, hogy „a festészet bizonyos fokú mágia”. A művészet ezt a szót soha nem a pusztító, ártó, hanem a teremtő, segítő, mondhatjuk úgy is: a fehér mágia értelemben használja. Hihetjük tehát: a művészet létre tud hozni egy korábban nem létezett világot, pontosabban, tudatosítja, láthatóvá teszi a láthatatlant.

A francia szimbolisták a 19. században a betű mágijáról beszéltek, s gondolhatunk a szín, a festőszándék, a gesztus mágijára. Nem feledhetjük azonban, hogy a művész nem úgy alkot, mint az isten, nem hoz létre új fát, új embert, új nyelvet, csak egy új terv szerint állítja megfelelő arányba a meglévő világ elemeit. S ettől válik a műalkotás kompozícióvá: a belső terv szerint elrendezett létté, a létezés láthatatlan gerincét adó erővonalak titokzatos rajzává. Egy jól előkészített varázslattá.

Így is lehet tehát szemlélni a képet. Arra összpontosítani, hogy művész és műve milyen kapcsolatokat teremt a meglévő elemek között. Arra, hogyan irányítja szereplőit, hogyan dramatizál és koreografál, életjátékához milyen díszleteket épít...

A „homo ludens” meséjéhez, mely elbűvöli a „homo aesthetitust”, és kritikai érzékét szólaltatja meg a „homo moralisnak”. Közös bennük azonban az, hogy mindegyik a gyermeki

lélek tisztaságával, végtelen fantáziájával vágynak a mesére. Ott munkál benne a sokszor elrejtteni kívánt érzékenység, a reménnyel lebegtetett hangulat, s Kisherceggként kelti életre látomásából az angyalokat. De nemcsak a Kisherceg-képek választják narrációs modellként vagy allegorikus keretként a mesét, hanem a *Varázskert*, a *Bűbáj* vagy a *Csodás birodalom* is.

Maklár Kálmán: Élet a Vénuszon

Ha elfogadjuk a vallomás igazságát, miszerint a bensőben megszólaló zene képét látjuk, valóban nehezen azonosíthatók a figurák a festményen. In-

kább az immanensen létező, a látomásban rejlő alakokról beszélhetünk. Egy töredékről, egy arc, egy test látnak képéről. Egy gesztust fedezünk fel, a mozdulatok és emberek közötti sejtelmes kapcsolatot érezzük: egy mozdulat emlékét.

Amikor a zeneiséget vagy az expresszivitást emlegettük, nyilvánvalóvá vált, hogy Maklár Kálmán ennek a belső látásnak az egyre tökéletesebb kifejezésével eltér a hagyományos értelemben vett figurális ábrázolástól. Néhány mű kivételével a figurát, az arcot, a gesztust a néző teremti újra az erőteljes és impulzív színekből. Hiszen

a művész is egyre inkább a színekből rejlő önértékű kifejezés titkaira figyel, ám természetesen ez az önérték soha nem önmagában, hanem a tiszta színek kromatikus ellenpontjainak egymáshoz feszülése révén érvényesül.

Maklár Kálmán színeiből indulati és érzelmi minőségek lesznek. A kék, vörös és sárga (negyedikként a zöld) az expresszív közléshez, az öröm- vagy fájdalom-indulat kifejezéséhez alkalmazkodik. S mindegyik szín végső célja a fehér – a hangok közötti csöndek adnak egy másik értelmet a hangnak. Az önmegismerés tisztasága ez, de kell hozzá kép, szín, hogy átéljük a megismerés minden küzdelmét.

Maklár Kálmán afféle befele küzdő művész. Festménye falsebez és röptet; felizítja a láthatatlant; szenvedélye elsodor; s hogy elbukunk, megtanuljuk az alázatot; aztán felemel; áldozat a győztesnek, kinek győzelme nem más, mint az, hogy szembenéz.

*Maklár Kálmán:
A vágy háza*

(Néhány évvel ezelőtt a hajdúszoboszlói Cívis Nemzetközi Művésztelepen töltöttünk együtt egy alkotói időnyt, s rövidebb időre később is bepillantottam műtermébe. Már akkor megfogalmazódott bennem az itt közölt vers magva – s éppen 60. születésnapján éreztem azt, hogy nagyjából kész van. Olvastam egyik nyilatkozatát: „Nagyon elcsodálkoztam, amikor gyermekkoromban megtudtam, hogy nem mindenki látja a zenét.” Ez a viszony most a látás és hallás közt megfordul. Arról írtam, amikor a színt is hallani...

A SZÍNT IS HALLANI

(Maklárý Kálmán festményeihez)

Ott lüktet benn a zene –
teste van, és minden hangja szín;
és van sárkánya, hóse, angyala;
van meséje, égi és mennyei dala.
A szívbe-nótt Erő története.

Ott fénylik benn a zene –
mintha virradatra hívna kín;
van harmat-ébredése, éji kéje,
s minden moccanás igaz regéje.
A vágyba-zárt Erő története.

Az idő ölet csiklandja fényben,
hold alatt és szikra hajnalon.
A kép ígézet – hatalmát érezve
kell a színt is hallanom.

Egy húrról pattanva szállni szélben,
vérezni gyönyörű semmiként;
kagyló-mély könnybe zárni lelkünk
itatta zablátlan égi mént.

Maklárý Kálmán: Kincskereső

CSUPA CSODA A VILÁG

Tipegnek a hópihék,
mint az égi kiscsibék.

Kiscsibék csőre kék,
csengőhangon leng a szél.

Hétrét görnyed Mikulás,
domborodik teli zsák.

Teli zsák ide vár,
csupa csoda a világ.

Havat hozott szakálla,
csíkot húzott a szánja.

A szánja nem bánja,
ha üres lesz a zsákja.

Csizmába nő belőle
csokoládé-szeplője.

Szeplője s kendője
ráterül a tetőre.

A Mikulás elfáradt,
hátát dönti a fának.

A fának s fiának:
fenyő fénylő ágának.

ÉGEN-FÖLDÖN MESE

1.

Nedves a levegő
s fákon a remegő
levélke.

Csöppen a ködös ég,
ráül az ere-kék
tenyérre.

Moccan a bokorág,
nyúlnak a topolyák
sötétén.

Csipkefi araszol,
bánata hal a hold
szívében.

*Fábián Nóra (9 éves) rajza
Kazinczy Ferenc Általános Iskola és Művészetoktatási Intézmény, Debrecen
(A Vojtina Bábszínház „Csodaszép földünk” című 2007. évi rajzpályázatáról)*

*Délczeg Erika (2. osztályos) rajza
Benedek Elek Általános Iskola, Debrecen
(A Vojtina Bábszínház „Csodaszép földünk” című
2007. évi rajzpályázatáról)*

2.

A föld, a föld,
a föld a nagy kamasz:
kipattogatja
homlokát tavasz.

Az ég, az ég,
az ég ha ráterül,
sirálya szárnya
játssza tengerül:

a bánat elmerül,
s a kedved oly ravasz,
hogy ég az ég, az ég
öröm-ködére ül.

„ELVARÁZSOLT CSALÁDOK”

A Debreceni Kör Dáma Egyesület vendége volt Nagy Márta gyermekpszichológus

---

A Debreceni Kör Dáma Egyesület havi rendszerességgel szervez beszélgetéseket, előadásokat és előadóesteket a legkülönbözőbb témákban – például művészetekről (alkotásról és befogadásról), családról, utazásról, hivatásról vagy szabadidőről. Legutóbb, október 25-én Nagy Márta családsegítő gyermekpszichológus, egyetemi oktató volt az egyesület vendége, aki a gyermekrajzok világáról tartott vetített-képes előadást, külön kiemelve az „elvarázsolt” család-rajzok típusát. (Eredetileg magam is meghívott vendég lettem volna – hogy beszéljek a gyermekrajzokra írt gyermekversekről –, Kozma István festőművész egri kiállításának megnyitása miatt azonban ez a találkozó későbbre maradt. Nagy Márta előadását hangfelvételen kaptam meg – köszönet érte a rendezvénynek otthont adó Vojtina Báb-színház munkatársainak –, így annak alapján adok közre egy rövid beszámolót az estről.)

Előbb egy elgondolkodtató epizódot jegyeztem fel, amelynek látszólag nincs kapcsolata a tárgyalt témával, ám jól utal arra, hogy a mára szinte követhetetlenül felfordult s-bolydult világban mennyire rémisztővé váltak a fiatal felnőtt generáció elképzelései az emberi kapcsolatokról (s a torzulások okait talán itt is a gyermekkorban ért hatásokkal lehetne magyarázni). Nagy Márta nemcsak sérült és egészséges gyerekek pszichológiai vizsgálatával foglalkozik, de negyed- és ötöd-évese egyetemistákat is tanít, illetve

pályaszocializációt tart a segítő human szférában. Megdöbben, hogy a hallgatók szerint empátiára, bizalomra nincs szükség – sem a szakmában, sem az életben. Szerintük objektíven és érzelmentesen kell megítélni az emberi kapcsolatokat. Félelmet kell ébreszteni a másik emberben, hogy az betartsa a szabályokat. Nagy Márta éppen a bizalomról és empátiáról beszélt. „Azt hittem, nem jó ajtón jöttem be – mondta – Egyetemistáktól ilyen válaszokat eddig még nem kaptam.” Bizony, nem árt elgondolkodni azon, hogy akik ezt mondták, miért mondták, milyen komoly, a személyes életútjukat is befolyásoló sérülésben volt részük, hogy így látják a világot, a pályát.

Mert minden felnőttkori viselkedési vagy érzelmi, lelki vagy magatartászavar visszavezethető a gyermekkorra. Depressziós nemzetnek tartanak bennünket, magas a függőségi szintünk, sok a deviancia, a válási statisztikák élén állunk. A szorongásos és a pszichoszomatikus zavarok is gyakran előfordulnak a gyermekkorban, a fizikai tünetnek lelki háttere van.

Nagy Márta tételmondata szerint a gyermekrajzokat meg kell tanulnunk olvasni. Belőlük olyan titkokhoz juthatunk hozzá, melyekkel sokszor meg lehet előzni kommunikációs, illetve egyéb zavarokat. A gyereknél a konkrét fogalmi gondolkodási szint csak 2 éves kor körül vagy után szerveződik, különösen fontos tehát, hogy rajzából vagy játékából értsük meg mindazt,

amit el akar mondani. Sokat segíthetnek ebben a családrajzok, melyeket a szakember nemcsak az óvodás, de a kisiskolás, prepubertás vagy a későbbi életkorokban is fel tud használni. Nagy Márta elmondta: hogy a gyermekrajzok a lelki fejlődés mutatói, ezt már az 1800-as években felismerték. A rajzokat a gyerekeknél, de a felnőttek pszicho-diagnosztikájában is alkalmazzák, pszichiátriai osztályokon terápiás lehetőségként használják. A szemléleti, a gondolkodási és a rajzfejlődés például hasonló szinteket mutat. A rajznak nemcsak diagnosztikus, de prognosztikus és terápiás jelentősége is van – utalt a szakember a művészetterápia non-verbális, expresszív, dramatikus szintű, kreatív terápiás formáira.

Miről is árulkodnak a gyermekrajzok? Nagy Márta minden felmerülő problémátípusra mutatott példát. Ha színes a rajz, akkor érzelmekről beszélhetünk, akkor a gyerek rendelkezik emocionális tartalékokkal. A színezés hiánya azt mutatja, hogy az érzelmi stabilitást adó háttér nagy valószínűséggel nincs meg, a fekete-fehér érzelmi bezárkózást, távolságtartást jelez.

A rajz utal a nemi identitásra, kiderül, melyik családtaggal szorosabb a kapcsolat. Nagyon informatív az elvárásolt család, tudniillik, hogy kit kivé alakít a gyerek. Az elvárásolt-családrajz a külső és belső kapcsolatokról is árulkodik. A sorrendről a családon belüli státuszt illetően, hogy ki hol van az ő érzelmi életében. Amit a rajzon látunk, és ahogy látjuk azt, annak mindig jelentősége van. Ki nincsen rajta a képen? Milyen helyzetben van a figura, áll-e vagy fejfel lefelé van fordítva? Tud-e egyáltalán

elvárásolt családot rajzolni a gyerek? Az arc az érzelmeket tükrözi, a végtagok hiánya talajtalanságra, bizonytalanságra is utalhat, kapcsolatzavarra. Az elvárásolt családot rajzolva a gyerek a vágyairól számol be. Arról, hogy érzelmekre és biztonságra vágyanak a gyerekek. Érdemes odafigyelni, kit milyen állatként vagy tárgyként ábrázol a gyerek. Anya tündér, apa béka az akváriumban, a gyerek maga egy kalitkában lévő madár – ha a negatív érzések kerülnek túlsúlyba az elvárásolt családban, a vágyak szintjén, ez súlyos érzelmi, alkalmazkodási és magatartászavarra utalhat. S meg kell nézni a tárgyakat, amit rajzol. Az is árulkodó, ha például a tévé központi helyen van.

Napjainkban sokszor agresszív viselkedéssel, viszonylag indokolatlan magatartással találkozunk az óvodás és általános iskolás korosztálynál is. Az, hogy szinte magukból kifordulttá válnak a gyerekek, nem elsősorban rajtuk múlik, a szülő és a környezet felelőssége nagy. Mert arról is árulkodik a rajz, hogy a gyerek milyen meséken nő fel. Sajnos, az figyelhető meg, hogy ma már a kereskedelmi tévék agresszív meséi is befolyásolják a rajzot. A gyerekek nagyon kevés mesét hallanak a szülőktől, ritkán veszik ölbe őket, pedig a tévében vagy jobb esetben videón látott mesét másként, nehezebben dolgozzák fel, mint azt, amit a könyvből hallgatnak, a szülő mellett vagy ölünkben. A tévé, az idegen doboz több feldolgozatlan helyzetet jelent, például alvászavarokhoz is vezethet. Így tehát arra kell figyelni, ha videóról megy is a mese, azt legalább együtt nézzék a szülővel.

A gyermekrajzokban is jól tükröződő lelki zavarok okai között lehet

sorolni a magányosságot, az elszigeteltséget, hogy sok frusztráció éri őket; pozitív érzelmeket nem vagy alig kapnak, inkább csak a számonkéréssel találkoznak, az ajándékok nem érzelmi szintűek, csupán szeretetpótló tárgyak; sok konfliktusban van részük, megérik, hogy a családon belül is keveset figyelünk egymásra; hogy sok a kiégett felnőtt...

Nagy Márta aztán összegezte is a családrajzok (az elvarázsolt családok) megítélésének szempontjait. A színezés az emocionális tartalékokra utal. Lényeges a tér kitöltése – a nagy térben elhelyezkedő kis alakok például a szorongás, az elszigetelődés

jelzései. A szakember figyel arra is, hogy ki milyen pozícióban, sorrendben jelenik meg, ki vagy mi van rajta, mennyire van hangsúlyozva, milyen a vonalnyomaték, erősen vésett, vagy halvány a rajz, s hogy milyen a végtagok helyzete. A végtagokkal a kapcsolatra utal a gyerek, azzal például, hogy milyen az alakok közötti távolság. Nagyon sok apró, de egyértelmű jelből lehet a pszichoszomatikus és az alkalmazkodási zavarokra következtetni. A gyerekrajzot vizsgálva azért mindig a pozitívumok kiemelésével kezdjük, hiszen erre lehet építeni. És az is kiderülhet, hogy a gyerek problémái gyakran úgy oldódnak meg, ha a szülők problémáit kezelik.

Az egyik gyerek magát kincses ládának rajzolta, mondván, hogy őt senki nem nyitja ki. Nos, azért fontos figyelni rájuk, figyelmeztetett előadása végén Nagy Márta gyermekpszichológus, hogy ki tudjuk nyitni ezt a kincses ládát a gyerekekben.

---

*A debreceni Kiss Stefánia (10 éves) rajza
a Vojtina Bábszínház
„Csodaszép földünk” című
2007. évi pályázatára érkezett*

ANYÁM SZÁRNYÁT...

Katona György monotípiáihoz

Álmomban eltévedtem.
Madárfióka voltam.
Aztán megtalált egy kisfiú
egy megfagyott bokorban.

Ujjongott és sajnált.
Még alig éltem.
Tojás héja nőtt rám
csöppnyi tenyerében.

Álmomban elfáradtam,
mert féltem.
Anyám szárnyát láttam
vérezni az égen.

JAJ AZOKNAK...

Jaj azoknak, kik megriadnak,
ha feltáruul előttük a mélység!
Fohásztalan zuhanásban
nem lelik meg az angyalok fészket.

Jaj azoknak,
jaj azoknak,
kik maguknak
fényt hazudnak!

S jaidokolni mindig könnyebb,
mint ígézni jeges könnyet,
ha vádolnak fények.

Jaj a romlást leskelőknek,
s ezer jaj szól
gyökértelen létnek.

TÉR ÉS IDŐ

Buhály József festőművész kiállítása a Misztika Galériában

Ha egészen röviden kell jellemezni a szentendrei régi művésztelepen alkotó Buhály József festőművész Misztika Galériában novemberben rendezett tárlatának képeit (általuk Buhály művészetét), célszerű olyan, lényegki-fejező kulcsmondatokat keresni, melyek révén eligazodhatunk a megsokkott szemléleti besorolások között, de kifejezik alkotóművének egységét.

Ezek a festői viselkedést felfedő (és általam kulcsjellelmzőknek vélt) mondatok a következők:

Buhály József a látomás-valóságot jeleníti meg. Fogékony a misztikum iránt, így szándékai között meghatározó lehet a szakralizáció. Kifejezési kerete a lírai-szimbolikus (ezért drámai-ezoterikus) komponálás.

A gyökerekből visszaidézett, a nyír-ségi sorsokból ötvözött, újra és újra feltűnő, megvénült paraszmadonna jelenléte a szimbolikus-realista képtől az absztrakt szürreális kompozícióig megfigyelhető, mely szinte plasztikus metamorfózisaiiban lesz eme festett sorskölteményeknek a narrátora.

A látomáshangulatból kiemelkedik a filozófia, a rejtőzködő kinyilvánítás helyett a kinyilvánító rejtőzködés jellemzi Buhály Józsefet. S épp a hangsúlyok áthelyezése révén lesz a festői kifejezés irányítója az úgynevezett archaizáló expresszivitás.

Párhuzamos idősíkokban működik a kompozíció, az alkotás egyik ösztönzője az emlékezés – ám ebben a folyamatban semmi helye nincsen a nosztalgianak vagy az idillnek, inkább egy fajta mágikus-meditatív emléke-

zésnek vagyunk a tanúi. Szimbolikus motívumaiból jeleket formál a művész, az időt folyamatos jelenként éli meg, a teret pedig éppen az archaikus emlékezés révén kapcsolja össze néző és mű között.

Az archaikus nála az ősit, az elemi, a mindenkiben meglévő ösztönöst ugyanúgy jelenti, mint a magunkkal hozott szimbólumot. Így a madár és a hal, a fa és a kő jelképei (vagy azoknak absztrakciós megfogalmazásai) az indulati mezőt emelik az intellektuális szintre.

*Buhály József: Diktátor
(velűrpapír, színes ceruza)*

Képbe emelt tárgyai, alakjai, motívumai gyakran antropomorf, ember alakú testet keresnek maguknak, de

szabadulnának is ettől a testtől – a játékos és roppant változatosságot mutató természeti geometriába.

Buhály József a szinte zsigeri létezés létszorongásait vetíti ki egy egyetemes rendbe (vagy abba a szellemi térbe, ahol feltételezhető ez a rend), és ötvözi, összegzi a létminőségeket. Miként a kiállítás címe is kinyilvánítva rejt magában a tér és idő szintetizáló értelmezését –, melyben a látomásos emlékezés távolságát és bizonyosságát is megmutatja a művész.

Buhály József: Áhítat

Ebben az emlékező bizonyosságban (az emlékezést bizonyossággá formáló komponálásban) az egyszerűbben megközelíthető romantikus misztikum érzelemre való apellálása helyett a művész az ember szellemi felnőttiségére számít. Nem magyaráz – talán még kulcsot sem ad, csak megmutatja, merre lehet a kulcs bennünk –, hanem válasz és választás elé állít.

Buhály József: Tájtörődék

Buhály József 1945-ben született egy nyolcgerekes családban Nyírtaszon. Kertészeti technikumot végzett, közterületi parkot tervezett. 1965-ben katona lett, s itt döntötte el, hogy festőnek tanul. 1971-ben felvették a képzőművészeti főiskolára. Itt előbb Kádár György és Szentiványi Lajos tanította, majd Kokas Ignác osztályába került. Őt tekinti mesterének, Kokas inspirálta a valóság látomásos átírására, habár nagyon hamar megtalálta saját útját a poétikus szürrealizmus felé.

Ha eldöntötte, hogy festészetében is a szülőföldhöz való vonzódást fejezi ki, nos, ez a stílus eleve nem engedte meg számára a zsánert, inkább adott lehetőséget a sorsformák érzékeltetésére. A nosztalgikus jellegű visszatekintés helyett az eltűnő és a természetes életformákat átalakító idő került képi kifejezésének középpontjába, az időt megfesteni azonban csak szimbolikus eszközökkel, jelekkel, metaforákkal, allegóriával lehet. Erre nem képes sem a naturalizmus, sem az újrealizmus, sem a konstruktív, sem a posztavantgárd (habár a csábításokat érezhette volna, amikor a szentendrei régi művésztelepre került).

S miközben Buhály József kiváló portréfestő, csak igen ritkán rajzol meg emberi arcokat. A láthatatlan és megfoghatatlan lényeket több helyen egy, a képtérből egyszerre plasztikusan kiemelkedő és elvonatkoztatott, szoborszerű asszonyalakkal érzékelteti. Erre az „allúzió” az utalás vagy sejtetés szót találta a Buhály művészetét elemző Hann Ferenc. Tulajdonképpen a dolgoknak ez a majdnem-kimondása teszi oly sejtelmessé a Buhály-képeket amellet, hogy utat enged a szabad képzettársításnak.

Magyarázatra szorulhat a szimbolikus szürrealizmus és az archaikus (vagy archaizáló) expresszionizmus párhuzamos, mint a Buhály József művészetét jellemző kifejezések alkalmazása – ráadásul Hann Ferenc poétikus szürrealizmusról beszélt.

Mindegyik jelzőben találni igazságmagot. Szimbolikus, mert jeleket használ. Szürrealisztikus, mert a látható valóságon túlra tekint, habár motívumait a látható tárgyi világból kölcsönzi. Archaikus, mert a tudattalan létezőt hívja, és expresszív, mert a szorongásokat, a megfoghatatlan létérzéseket közvetíti. Igaz rá a poétikus jelző is, amennyiben nem a direkt líraiságot, hanem a szinte anyagtalan szemlélődést értjük alatta.

Ezért mondanám leginkább Buhály József festészetét meditatív látomásosnak, melynek minden feszültség ellenére a nyugalom, a harmónia lesz az egyik legfontosabb eleme. Szomorúság árad a képekből, mégis a szomorúság szépsége ez. Újra kell tehát értelmeznünk az érzelmet, s ezen a ponton válik szellemivé a befogadás.

Mi az a különös erő, amely egyszerre megköti, s szellőpiheként lebegtet?

Buhály József: Hátsó udvaron

Mi teszi a sivárságot széppé, a homok és a vizek arctalanságát arany-sárból emelt, méltóságos idollá?

Mi történik a hátsó udvaron, az egek mélyén, hogyan lesznek a kövek sóhajából, a levelek hullásából, a zsugorodó bőr és a szívek szorongásaiból, a természet mocanásaiból oratóriumok? Hogyan leszünk, szinte csak villanás-ként, az a pont a mindenségben, mely nélkül összeomlik ez a mindenség?

A művész válasza egyszerű, talán József Attilával mondhatjuk: „Én túllépek e mai kocsmán / az értelemig és tovább!” S hogy mi van az értelen

túl? Egy bennünket körbezáró tükör, a látszat megsokszorozott látszata. Ha mi vagyunk a szerelem, tükörképünk a szellem.

Buhály József festőművészt David Beeri köszöntötte a megnyitó előtt

SZERELMEM, DEBRECEN

László Ákos grafikusművész 25. debreceni jubileuma a Belvárosi Galériában

Végigjárom újra – egy nagyobb léptékű, mégis intim szólítású térben, mert személyes kapcsolatot is dokumentáló, képes „kiterítkezés” tanúja vagyok – László Ákos grafikusművész Debrecen-albumának és -naptárának lapjait a Belvárosi Galériában.

Recenziómban írtam, hogy ünnepi álruhát látni, a dekadencia lírai karikatúráját (talán ezért fordul át a dráma szép iróniába). „A dekadencia álruhájában ünnepel a grafikus ezernyi apró találkozást, a rácsodálkozásokat öreg kapura, házoromra, toronyra, szoborra, emberre, fára. Az általa is sokat hivatkozott Ady Nagyváradról szemlélt zsíros városából finoman szökellő vagy kedélyét hullámoztató táncosnő lesz, s a hajlékta-

lan bonviván szomorú szertelenségével átosonó szellőnek meghajolnak még a templomok is.”

Tulajdonképpen születésnap kiállításokon vagyok: az egyik, érzékeny-mívesen komponált plakátlapon két dátum olvasható: 1987. október 17. Nagyvárad; 2007. október 17. Debrecen. Éppen 25 éve tehát annak, hogy László Ákos rajtafelejtette szemét a civisvárosra, mint egy szép nőn, s „miként a Szabó Lőrinci huszonhatodik, ez is egyre inkább a szerelem”.

„A művész szerelme tüzes játék, de a homo ludens stratégiája nem engedi, hogy játéka önmagát is felemészsze. Mióta ismerem, távozni készül, s ezt grafikai nyelvén meg is teszi, hozzájuk illő idézetekkel. Szerencsére marad, s Gendzsi herceg barangolásai Csokonai városában szinte teljes művészi programot adnak neki.

Ez a vállalt szerelem hömpölyög az avarban, süt át minden fatetején – ahogy a népdalban átkozott gyötrelmeként jelzett érzés futamai kísérik az áradó patakként installált lapokat.

László Ákos Debrecen-grafikáiból album (majd egy kibővített kiadásban újrakonstruált változat), illetve naptár is jelent meg korábban, a tradíciókat „mértékegységül állítva”, a várost „szelíd szeretőként” mutatva be. Ám ebben a szelídségben szintén az álruha gyűrődik – László Ákos meztelen, minden szépség gyökere a szenvedés. Egyik ars poétikus lapján élő szemű, szinte halotti maszkká komponált önarcképe emelkedik ki plasztikusan az öreg házak előtt: egyik kezében sörösüveg, a másikban tintaszelence. Kell a szerep és a szerelem a szenvedéshez – vagy a szerelemhez kell a szenvedés-szerep; mindenesetre az alkotás gyönyöre jelenti László Ákos számára egyszerre jelenti a fájdalmat és annak megszépítését.

Olvasom a kép mellé írt idézetet Bohumil Hrabaltól: „...ekkor értettem meg, hogy miért szeretik a művészek a szenvedést; hogy miért isszák le magukat a sárga földig a költők és a festők: azért, mert szükségük van a szenvedésre, hogy jobban lássanak, hogy amikor a legmélyebbre zuhantak, meglássák azt, amire mások vakok, ami az embernek és a környező világnak a lényegét érinti”.

Persze, a mámorító pótszer mítoszának, még ha csábító is, egyáltalán nem kell hinni; magam is tudom, milyen mélyre lehet zuhanni a sárga földben, s azt is tudom, hogy ez éppen nem a jobban és tisztábban látást hozza el, hanem a megfutamodást, a teremtő szenvedés elől való menekülést jelenti. Mert a legmélyebbre csak úgy érdemes zuhanni, ha ott nyílik meg a művész előtt az ég is. Fordítva még tisztább a kép: a legmagasabbra kell jutni, hogy felnyíljon előttünk minden mélység.

Akármit mond László Ákos, tudatosan is szöve maga köré fájdalom-mítoszt, Debrecen megnyitotta magát neki, s a grafikák azt mutatják: hogyan tette magáévá e város-asszonyt. A találkozások szellemi erotikája sütt át a lapokból, s valóban hisszük neki, hogy „egy várossal való találkozás számomra olyan, mint a szerelem.”

Nagyváradon, a Körös-parton és a lengyelországi Kazimierzben élte át korábban a táj és az emberek olyan harmóniáját, egymáshoz kötődését, mint amikor Debrecen óvárosában fedezte fel a patinás udvarokat, amelyekhez foghatót csak az ősi erdélyi városok régi negyedeiben talált. Sze-

lid szeretőnek ismerte meg ezt a várost, aki eltűri az imádatot, az elbűvöltséget, és engedi, hogy megcsodálják. Albumának bevezetőjében Köves Tibort idézve beszél a találkozásról: „A csavargó megérkezik az új városba, s rajtafelejt a szemét a kolduson, a folyó hídján, egy fogaton, egy szép nőn. Nem gondol semmire, csak érez, s ilyenkor megjelenik arcán az a gyöngéd tűz, az a hívó báj, az az ártatlan, önfeledt rajongás, amivel különben csak az írók szokták a templomban térdeplő szüzeket jellemezni.”

László Ákos is az elvarázsoltságot tiszta áhítatával merült meg Debrecenben, megmutatva az ódon báj, a konok hitet, a komor kapukat, Istenre mutató torony-ujjakat, kapaszkodva a városba, aki nem ereszti őt, minden vonallal tovább növesztve a megtartó s köldökszínórként tápláló lélekköteleket. Titkokat kereső vándor ő is, ha várost és Gendzsi herceget, Madonnát és Szent Györgyöt rajzol is. Izgalmas lehetőségeket rejt számára a különböző élményszerkezetek egy síkba komponálása, kibékítve egymással a puritán reformátusságot és a barokkos katolikus motívumvilágot, a grandiózus kereteket a falak és fák apró elmocanásaival.

VILÁGOK

(Két kép László Ákos grafikáihoz)

---

1. Égi lovak

Szekerünket égi lovak húzzák.
Hajnalban álmaink partján
legelésznek.

Tizenketten mindig összegyűlnek.

Felisszák fű tövéből a harmatot.
Szikrázik sörényük, míg fényes
angyalhámot nyútnak.

2. A nő mondja

Köteled kifeszítetted.
Ígértél magas izmot
cserébe fehér ölemért.
Félek.

Azt mondtad, a szárnyad
sziklán fészkelte sasnak
az álmát verte felénk.

Odaadtam a melleimet,
hogy tápláljam a véred.

S félek:
lezuhan könnyű testem
elátkozott piheként,
ha felébred.

SÁRRÉTI MESÉS TÖRTÉNETEK

Anekdotikus faluszociográfia Molnár László hagyatékából

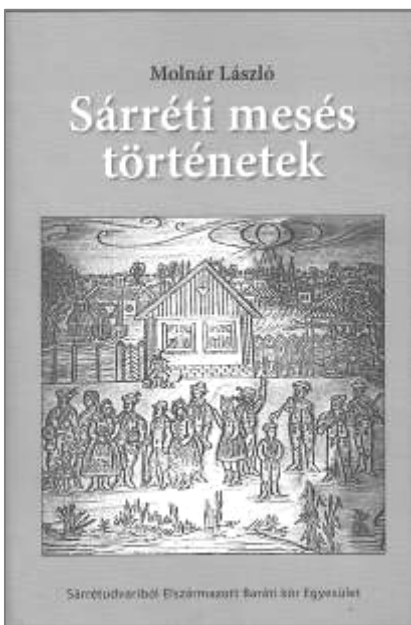
Molnár László a mesére született: egy cipész hetedik gyermekeként Püspök-ladányban 1916-ban, s onnan gyerek-ként Sárrétudvariba költözve a család-dal, itt szerzett önálló borbélymesteri levelet. Igazi kincseshányója volt munkája a mesének.

A kötet szerkesztő Koránné Szőke Ilona, a történeteket közreadó, 11 éve működő Sárrétudvariból Elszármazot-tak Baráti Kör Egyesület titkára is azt írta bevezetőjében, hogy a néprajzi gyűjtés iránti érdeklődésben fontos szerepe volt a mesterségnek. Nyiratkozás és borotválás közben (s arra várva), mindenki szívesen beszélgett, és nem kellett a tréfiáért sem a szomszédba menni. A borbélyt viszont gyakran hívták házhoz, olyan volt, mint az orvos vagy a pap, szinte mindent tudott a családok viselt dolgairól.

Molnár László ebből a munkaköri velejáróból néprajzi gyűjtőprogramot formált magának. Egy idő után már nemcsak a véletlenre várt, de kérte is az embereket, különösen a jó mesélőket, hogy osszák meg vele történeteiket. Szintén a *Bevezető* tesz említést arról, hogy sok történetet jegyzett fel Hegedűs Imrétől („Bátyám Hegedűs-től”), aki a falu nótafája, dalárdistája volt, vagy a sárréti csósztól, Kerekes Balázstól és Borka Zagyva Lajostól, illetve a fosztóban az esti tanyázások alkalmával is számos adalékkal gazdagodott forrásanyaga. Ebből egy tekintélyes válogatást, több mint 300 nagyalakú oldalt tarthatunk kezünkben.

A történeteket feljegyezte, több alkalommal publikálta is, munkáit gyűjtőpályázatokra adta. A *Melléklet* tanúskodik arról, hogy elismerést, illetve

díjat kapott a Szabad Föld 1950. évi nagy pályázatán, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárától 1964-ben, s még az évben az Akadémiai és a Néprajzi Múzeum megyei tagozatában, a debreceni Déri Múzeumtól 1968-ban, az országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázaton a „*Sárréti paraszt történet*” című munkájáért 1971-ben.

Molnár László 50 éves korában, 1966-tól kezdett a fafaragással foglalkozni. Témáit a népeletből vette, faragott lakodalmi menetet, sárréti betyárt, mintegy fában-térben mesélte tovább a történeteket, illetve az általa példaképnek tekintett emberekről is életnagyságú portrét készített: Veres Péterről, Sinka Istvánról, költő Nagy

Imréről, Szabó Pálról. Munkái megtalálhatók a szeghalmi és a püspökladányi múzeumokban, de külföldre szintén elkerültek. Molnár László hosszú életet élt, a mesésnél és hosszabbat: 82 évet; 1998-ban halt meg.

Lehetetlen a méglyos tág keretek között is alapos elemzés tárgyává tenni a könyvet, a szövegélmény népi ízét nem pótolhatja a recenzio, így a helyi közösség által jól ismert forrásanyagot s annak feldolgozását csupán néhány rendszerező, a jellemzés szándékával fogalmazott adalékkal tolmácsolom.

Molnár László történetei a Kerekes Balázstól, a „sárréti őslakótól” hallottakkal indulnak – a csősz történetei egyébként később is visszatérnek. Már a bevezető sorokban érzékletes módon olvassuk a gyűjtés és közreadás célját, képletesen fogalmazva: *„De ne csak kopogtassam a kalapáccsal a szög fejét, hanem üssek is rá, mert csak úgy megy be oda, ahuva szántam.”*

Nem a felszínen kell tehát maradni, nemcsak egyszerűen leírni a hallottakat, hanem meg kell látni a mélységét is a példázatnak, értelmezni mindazt, ami a történet mögött van. Fontos volt Molnár László számára az is, ki mondta a mesét, melynek magva mindenkor az élet, a köznapi valóság. A mese és a mesélő nem válik külön a sárréti nagyréti csősz esetében sem, sőt, valóságos portrét kapunk róla. (Hasonlóan találja a Hegedűs Imrétől hallott, s külön fejezetben közreadott mesefolyamot is, jellemezve az embert és a környezetét, a bölcsességek között olyat is megfogalmazva, mely például a hitélet és a falu erkölcsi normarendjének kapcsolatáról tanúskodik: *„Ha az ember eljár a templomba, avval nem cselekszik senki semmi rosszat, csak attól óvja magát, hogy a törvénnyel soha szembe ne kerüljön, semmilyen formá-*

ban.”) Maga is a mese hangján „szólatatja meg” a karaktert, az emberi vonásokat, a gondolkodásban és cselekvésben egyaránt megnyilvánuló „értelmes parasztszót”. (Hegedűs Imre meséjét bevezetve írta: *„Az idő folyásában ismerjük meg minden formáját az anyanyelvnek. (...) Én a jó elbeszélő parasztoktól, a jegyzetelt írásomra támaszkodva adom meg a mesémnek formáját, szóhasználatát, ahogyan hallottam tőlük. Szerintem ez így is érték.”*) S visszatérve a csőszhöz, megtudjuk mellette, mi volt a dolga az I. világháború előtt, a két világháború között, mi volt az előljáróság elvárása, mint jelentett a közbizalom, a tisztesség, becsületesség.

E történetekből kiváló társadalomrajz bontakozik ki, anekdotikus néprajzi szociográfia, de a folklór elemekben a valóság tüze süt át, még ha hiedelmekről, boszorkányságról, babonáról van is szó, anekdotikus elemekkel kevert eredethagyományokról, tréfás falugenealógiáról. Mert a sárréti mese egyben korrajz, a hétköznapi történelem keveredik a képzelet munkájával, de jól el tudjuk különíteni a mesemagot és a valósággyökeret egymástól.

Megismerkedhetünk egy fajta népi helytörténettel, a „szájon forgó történelemkönyvek” stílusában. A beszélt nyelv stílusától Molnár László nem tér el: megőrzi a tájnyelvi fordulatokat, a hangsúlyokat, az eredeti beszélt „ízeket”, a népnyelvi kifejezéseket, szövege fontos forrás nemcsak helytörténész, néprajzos, folklórgyűjtő, de a nyelvjáráskutató szakember számára is.

„Amikor a lecsapolás megvót az 1800-as években, a nagyréti kotus földet a nagyváradi katolikus káptalannak adták. A kanális hídnál ártézi víz és uradalmi tanya lett, amit bérelt Tálinger Ignác zsidó bérlő. Majd a

fődosztásnál ház szerint adtak az udvari lakosoknak földrészt. A zsellérfőd, az árendás réti, az öröktulajdon, a falu határfődje a nagyváradi katolikus káptalantól átvászállt az udvari községre, onnét megvásárolták a gazdák. Előbb bérleménybe, azok újra adták munkára, dolgozni a szegény parasztnak. De ezek a földek is vagy a bank kezére került újra, vagy egyik a másiknak eladta...” – s így sorolva tovább a neveket, tanyásokat a földekkel együtt. Felvillan a szegényparaszti életmód számos attribútuma a 19. század végétől a 20. század közepéig.

Már csupán a leírás is nagyszerűen él a dramatizáló és a naiv paraszti líra eszközeivel, s nem csak az úgynevezett beszéltető narrációban. A habitusról, életmódról is beszámoló ismétlődő fokozással, az információelemek késleltető szétválasztásával, szinte festői érzékletességgel találkozunk az ilyen sorokban: *„Ott vót a szállásom, a kis kunyhóm. Ott háltam. Ott hajtottam le a fejem álmra. Ott ettem-ittam, ott vót benne a portékám. Az idő elül oda menekültem. Ott főztem a füstös bográcsonba a jó ítelemet.”* S rögtön utána: *„Milyen szíp a határ a tavaszi kikeletkor, minden feltámad, minden megélenkül. Éled a mező, a rét, a róna. A vízi világ, a nádas suhogása, a békák kuruttyolása, a madarak csi-csergése, a pacsirta éneklése. A pillangók repkedése, a tücskök muzsikálása, ők a maguk hangján dalolnak a munkálkodó emberek feje felett. Ződüül a határ, majd előbúvik mindenféle termény (...)* Olyan a határ portája, mint a mesében a tündérország kertje.” – Mintha Móra Ferenc *Georgikonjába* vagy a *Nádi hegedű* epizódjaiba csöppentünk volna. A történetek megőrizték a klasszikus és a helyi fordulatokat. A meseszerkezet, mesenarráció

modellje érvényesül Molnár László gyűjtéseiben, a történet elővezetésében és zárásában, az emlékezést segítő fordulatokban, a dramatizáló dialógusokban és az epikus beszédfolyamban. Kerekes Balázsnál maradvány, ilyen és ehhez hasonló megoldásokkal találkozunk, melyek az emlékezést és a késleltető fokozást egyaránt szolgálják:

„Szóval az a sárréti huncut [vagy másutt honcut] parasztember, hogy ki vót, a nevét mán én sem tudom (...) Ha teszek is hozzá vagy elhagyok a beszidembül valamit, ne az én rovásomra ird fel, öcsém (...) Száz szónak is egy a víge, de ennek a mesének is, azért kezdem az elején, hogy a beszidem fonala folyvást haladjon, menjen motolla nélkül, hogy össze ne gubancolódjon (...) Na oszt, hogy egyik szavamat a másikba öltsem (...) Úgy is lett, nem szaporították tovább a szót (...) Ha mán felhozódott, hát elmondom” stb. A hallgató passzív jelenlétét az író aktív szerepére váltja, közbe- közbeszól, így az egyszerű riportos eszközökkel novellaszerű elbeszélés felé közelít. *„Mondá Kerekes Balázs mesemondó, közbevetve, majd folytatva (...) Kerekes Balázs a meséinek a derekán így mondta tovább a történetet (...) Szúrta a szót közbe Kerekes Balázs, Me’ a mesés történetnek most lesz csak a csattanója”* stb.

A novellaszerű mesélés a többi történetcsokrot, ciklust is jellemzi. Mese- és anekdotafüzérek vonulnak fel, ebben az értelemben munkáiban a regényesség dominál. A novellafüzér egyik sajátossága, hogy a történetek lazán kapcsolódnak egymáshoz, azokat csak a közös szereplők és a helyszínek kapcsolják össze, kronológiai a szerkesztés, egyre jobban kidomborodik a hős karaktere is az epizódokban. Esetünkben a főszereplő maga a mesélő, aki

nek személye egybekapcsolja a ciklus történeteit. A *Sárréti történetek* fejezet első mesélője Borka Zagyva Lajos, de már a dramatizáló leírás elején kitérnek, hogy más élő szereplők is jelen vannak a familiáris társaságban, akik az ismert fordulatokat ugyanolyan odaadással hallgatják, mint a történethez újabban hozzáfűzött elemeket. „*Halljátok, erről én többet nem mondok, mivel ezt tik is tudjátok – szól közbe a szófukar Szőke Lajos, most annak is megeredt a beszédje, mert szerette hallgatni az eseteket, meg ahogy Borka Zagyva Lajos tudta mondani... (akiben három káplán veszett el).*” Kicsivel később: „*Közbe-vágja Kóti Gábor.*” S ezek a szereplők egymást megszólítva bontakoztatják ki aztán a mesét. S tipikus fordulatnak tekinthető, hogy alá is adják a szót a mesélőnek: „*Na, Lajos bátyám, oszt mondja kend, eltanyázza azt az esetet, amikor a háborúba vót, milyen kurázsiz esete került a galíciai csatamezőn, csak elkezdte, de nem mondta el végig.*”

Külön felhívom a figyelmet az „eltanyázza” kifejezésre, mely a metonímia fordulata, a névátvitel sajátos megjelenése. Ebben az esetben a helyből történő igeképzést látjuk: a hely maga jelöli a cselekvést, a tanyán folyó mesélést a tanyával fejezik ki. Ismert kifejezés a „tanyázás”, amikor dologidő befejeztével vagy a téli esteken egy-egy portára gyűlnek össze az emberek, de az „elmondja” helyébe lépő „eltanyázza” fordulattal ritkán találkozunk. Molnár László itt is ügyel arra, hogy az anekdotikus életpezódokhoz életképi rajzokat is kapcsoljon, mindig egy-egy újabb adalékkal gazdagítva Sárrétudvari népeleti szociográfiáját. Sok helyütt valóságos rajzot kapunk a hétköznapokról, a berendezést, hasz-

nálati eszközöket is megismerjük. A *Cibere* című írás – melynek bevezető szakasza leírja a kemencés nagykonyha tárgy- és személyes atmoszféráját – így kezdődik:

„*Másnap este, mint szokásos vót, Borka Zagyva Lajos bátyámnál összejöttek a ráérő, a tanyázó szomszédok. A jó komák körülülték az asztalfőt, az a csapat inkább a kártyát ütötte, a durákost vagy az alsóst. A vetett ágyl előtt a karosszékeken, a gyalogszékeken, a nagyobbacska suhanc gyerkőcök kuporogtak, a jó meleg kemencepadkán a fehércecselédok, de nem tétlenül, hogy csak a szájokat tátsák, beszélnek, ha a kezük jár. A hangot úgy is hallják. Vagy fódózzák a ruhafélét, vagy a kenderszösznek sodorják a szálát az orsóra. A kisebb gyerekek a kemencesut mellett a kústot rugdosták a padka végén, a sut mellett a ház legöregebb tagja, a nagymama ült, aki csítította a gyerekeket csendre, a légyecsapó a kezébe vót, ha szép szóval nem ment az intelme, csak közéjük csapott. Vót, aki gyíkiny kosarat font, vagy a gyíkiny szálát sejmingelte, sodorta. (...) Zagyva Lajos a kemence mellett levő kucik tetején ült, onnét mondta a magáét, a cserép pipája az mindig a keze ügyibe vót, meg a szájába...*”

S visszautal a megelőzőkre: „*Szóval az elmúlt este a harctérül beszéltem, de azt most hagyjuk. Hanem még azt nem mondtam el, most eltanyázom. Az ecceri legíny, a hétszer forrott ciberével.*” Ezt a történetet két szempontból is érdemes kiemelni: egyrészt vándormotívumot dolgoz fel – Zagyva Lajos hozzá is teszi: „*Ezt én is mástul hallottam, hogy igaz vót-e vagy nem, én se tudom, ha hazudok, én is más után hazudom*” –, illetve a ragadványnev születését meséli el. Továbbá

itt is több szentencia- vagy közmondásszerű népi bölcsességgel találkozunk, mint: „*A család feje az ember, a nyaka az asszony, de a fejet a nyak arra tekeri, amerre akarja.*” A szóláshasonlatok szintén megjelennek, melyek a helyi viszonyokat tükrözték, a falucsúfolók mintájára az inkább negatív tulajdonságokat más faluból vett példákkal jellemezték: „*Kérette magát, mint a pocsaji nászmagy.*”

A történet vándormotívum jellegét erősíti, hogy más szövegkörnyezetben is megjelenik. Az udvarló legény semmi ételt nem fogad el, hiába kínálják, attól fél, „megetetik” (megmérgezik). A lányok utánamennek, meglesik, hogy otthon a hétszer forrott ciberét eszi, mert nagyon éhes. Legközelebb a kiszemelt lány is azt mondja az anyjának, hogy a hétszer forrott ciberét kéri, mire a legény megszégyelli magát, s többé feléje sem néz a lányos háznak. „*A fattyút a falu szájára vette, oszt rajtamaradt azt a csúfnév, hogy Vizi Ciberés Nyakas nagy Jóska.*”

Találkozunk a népi időjósítás néhány momentumával, mint mond a kalendáriumhoz a „tapasztalt falu megfigyelője, éltes emberek bölcsessége”, mint mond a fényes gyertyaszentelő, a Mátyás nap melege, Medárd és Benedek, mit üzen a fecske, a gólya megjelenése.

A vándorló anekdoták közé tartoznak a betyártörténetek. Minden tájegységnek megvolt a maga betyárhőse, gyakran előfordul, hogy az eset cselekménye, csattanója hasonló, csak a név cserélődik. A sárréti betyárhistóriák közt bukkant rá Molnár László Szűcs Sándor könyvében Udvari Kis Vig Miskára, de sokat beszéltek róla az udvari lakosok is, ahol még éltek rokonai. Annak jegyében, hogy a vér nem válik vízzé, most a betyár helyett Csikós Vigh Zsuzsánna néniről adta

közre Molnár László Nádházi Lajos elbeszélését. Sok huncutságát az asszony minden bizonnyal betyár vérrokonától örökölhette...

Külön fejezetben olvassuk a sárréti paraszt-tréfákat, anekdotákat. Szinte minden esetben megtaláljuk a feljegyzést is, hogy ki és mikor mesélte el, így az adatközlők között találkozunk Tóth Lajos, Hegedűs Imre, „kisudvari félkezű” Vigh István, Borka Zagyva Lajos, Nagy Hegedűs Lajos, Kerekes Balázs, az öreg és ifjú Mile Imre egyházi, Sólyom Sándor, Szőke Lajos nevével, s ezek az adatközlők szerepelnek a boszorkányos történetek forrásaként is.

Ujváry Zoltán kiváló tanulmányt írt az anekdota-adoma folklórműfajról a *Menyecske a kemencében* című gyűjteménye bevezetőjeként. Elvégezte a történetek osztályozását, külön csoportba sorolva az úgynevezett „élményadomákat”, ahol a félreértések, groteszk helyzetek állnak az elbeszélés középpontjában. Visszatérő szereplők a papok és hívek, a katonák, csendőrök, fináncok, a cigányok, a gyerekek és diákok, az urak, nagyságák és történeti alakok, a „pendely és a gatyá” köré a professzor az erotikus tartalmú eseteket sorolta, külön típusnak tekinthető a vásári, városi ember, találkozunk pikáns vereszetekkel, falucsúfolókkal, pajzán találós kérdésekkel, tréfás sírfeliratokkal is. Molnár László közlésében nagyon sok visszaköszön ezekből a típusokból, a hencidai bíró, úrvacsorázó betyár, a cigány és a sírásó, a cigány és a katonaság, az udvari kántor, a vásári huncut becsapások, a pajzán és erotikus történet, számos anekdota témája a munka, a betegség, az öregedés és a halál.

Mindig is a legizgalmasabb kutatási területek közé tartozott egy falu hiedelemvilága, a bűbájosok, bábák és bo-

szorkák, lidércek, elhunyt lelkek megjelenése, melyekhez egyaránt kapcsolódott a rontás és a gyógyítás. Hogyan lehet elűzni a jószágon vagy éppen a kisgyerekek esett rontást, hogyan lehet megszabadulni a szellemektől, s igen elterjedt a szerelmi praktikák sora: hogyan lehet rávenni valakit, hogy szerelembe essen, illetve a nem kívánt személy távol maradjon a lányos háztól. A népi közösség életében a babona sokszor összekapcsolódott a vallási elemekkel, de ugyancsak meghatározó szerepet töltött be a népi álomfejtés – a misztikushoz való vonzódás a hétköznapi életet is befolyásolta. A néprajzkutató számára sokat elárulnak az egy adott közösségben elterjedt babonás történetek, gyógyítási vagy rontási módok, s igaz, hogy többnyire itt sem elszigetelt esetekkel találkozunk, a hiedelem mégis érzékeltesen számol be az életmódról, a gondolkodásról. Molnár László gyűjtései között nagyszámú rontó és gyógyító praktikát olvasunk, ezt a könyvben külön fejezte tárlalja, s az élményszerűséget fokozzák a korábban említett narratív elemek, a külső és belső jellemzés, a dramatizálás, a dialógusforma alkalmazása.

A *Sárréti mesés történetekben* külön kis fejezet foglalkozik a gazdálkodással kapcsolatos népéleti epizódokkal, melyek az úgynevezett kommentáció, a munkabérek természetbeni formája köré csoportosulnak, s külön értéke, hogy nemcsak a fizetés módjára

ról, de magáról a munkaműveletről is ismertető leírásokat kapunk.

Befejezésként a sárréti népmeséről szölok röviden, melyet Molnár László keretelbeszélésben tált *A kerekerdő árva lánya* címmel. Ez az írás tulajdonképpen népmese-regény, melynek egyes epizódjai különálló meseként is megállják a helyüket. Folytatásos mese jellegéből adódóan (Hegedűs Imre tíz estén keresztül beszélt) visszatérő és emlékeztető fordulatokkal is találkozunk. „*Na, ott hagytam abba a múlt este a tanyázásomat, hogy milyenek vótak a király mindennapos szokásai, bolondériái. Igaz, szová tettem, hogy a dalia királyfi az apja elébe állt, de az én fejem se kalendárium. Nem mondom el tővirül-hegyire, mit is akart az a fattyú, de jobb, ha alszik az ilyenre az ember egyet. Most avval folytatom a mesém többi részét, ahun tegnap abbahagytam.*” A regényesítés során a történeteszővés nemcsak a fő cselekményszálra koncentrált, hanem a mesélő élvezettel időz el az apró részleteknél is, mely alkalmat ad az érzéki és érzelmi színezésre.

Ez az érzelmi gazdagság és humor, a mély átélés és a nehéz hétköznapi súlyát leemelő, egykor volt esetekben, babonákban, mesékben való kalandozás, az őszinte emberség allegorikus kitarulkozása ugyanolyan erénye Molnár László gyűjtői munkásságának, mint a népéleti hitelesség, sárrét kor és néprajza.

(Elhangzott 2007. október 27-én Sárrétudvariban, a baráti kör találkozásának keretében rendezett helytörténeti szimpóziumon.)

„Az egész világ, együtt és egyszerre” – VAJDA MIHÁLY – (október 8.)

Tulajdonképpen ez az egész folyóirat – amellet, hogy szemlél, ismertet és visszatekint, valamit feltár és bíbelődik stb. – egy fajta művészeti napló. Olvasónapló, reflexiók sora, ötletek, észrevételek jegyzéke, ilyesmi. Annak viszont, hogy (némi képzavarral írva) időben is lokalizálom a találkozásokat (emberekkel, olvasmányokkal, fontosnak vélt jelenségekkel, értékekkel stb.), most egészen véletlenül nem Márai Sándor az oka, nem is a többi ismert írónapló, talán még nem is az efemer iránti kicsinyes és nagyravágyó ragaszkodás, hanem Vajda Mihály filozófus, aki áttételesen arra ösztönzött, hogy végre magam is belekezdjek a kiforratlanba, az ötlettrögítésbe.

(Persze, Márait azért nem tagadhatom – s nem divatból –, a főiskola kommunikáció- és média szakosainak soha nem mulasztom el idézni az *Egy polgár vallomásaiból*, hogy „az egész világ, együtt és egyszerre, állandóan aktuális és szenzációs. Belépni egy idegen szobába, ahol még soha nem jártam, legalább olyan hátborzongató, mint elmenni a hullához és rokonaihoz, vagy beszélni a gyilkossal.”)

Éppen a koraesti, a Belvárosi Galériában erről a folyóiratról rendezett író-olvasó találkozó előkészületei miatt igyekeztem a helyszínre, s a Kossuth tér szélén találkoztam Aczél Gézával, az Alföld főszerkesztőjével. „Hogy vagy?” – s folyóiratot cseréltünk. Már a buszon olvasni kezdtem az októberi számban indult Vajda Mihály-naplórészleteket, a *Szókratészi huzatban* közvetlen reflexióit. Bevallom, a filozófus iránt éppen e miatt a hétköznapi vallomások miatt kezdtem hirtelen rokonszenvet érezni – korábban liberális filozófusi fölénye miatt inkább ódzkodtam a közelségétől –, esendő és kiszolgáltatott voltának belátása miatt, hogy azt írja, ha van feladat, megfelelőkézik a depressziójáról, s vannak olyan dolgok, amiért érdemes „odahagyni azt a rémes filozófiát”.

Én nem odahagyom, inkább gyorsan előveszem, hogy hazaérek. Az ágyon felhalmozott, „sürgős” olvasásra váró könyvek mellé nézek, a fotelben lévő „el nem olvasandókra”, s onnan kiemelem Vajda könyvét, a *Tükörben* című, hat évvel ezelőtt az *Alföld Könyvek* sorozatban megjelent esszégyűjteményt (amit tavasszal vettem meg 50 forintért a Csokonai Könyvesboltban saját, jó tíz éve kiadott *Repülnél lenni* című verseskötetem maradék három példányával együtt). Van még egy órám a Hortobágyi és a hajdúszoboszlói Cívis Nemzetközi Művésztelepeket működtető Alapítvány kuratóriumi üléséig, átfutom ismét a tartalomjegyzéket.

Már korábban elhatároztam, hogy se Lukácsot, se Lukács Györgyről nem fogok olvasni (az élet véges, így is annyi haszontalan dologgal kell foglalkozni). Fehér Ferencet és Heller Ágneszt most szintén kihagyom (eszembe jut azonban, hogy a Heller még jó lesz, ha felhasználom majd egyszer a filozófussal készített interjúmat). Izgat a másik cím, *A diadalmas kudarc apoteózisa*, már csak paradoxonából adódóan is (hogy a csodába lehet egy kudarc

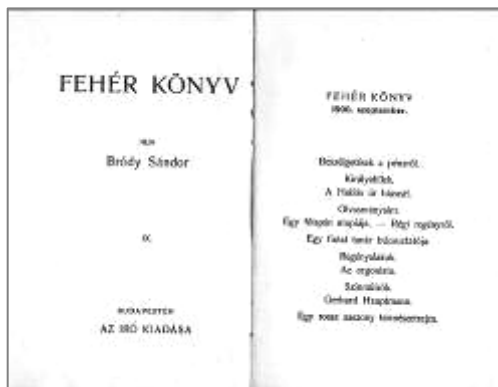
mennybemenetel?), de maradok *A filozófus skizofréniájánál*. Egyebek mellett azért, mert egymást kiegészítő és egymásnak ellentmondó igazságokról van szó, úgy általában tehát a modernizmusról. Vagy (és éppen ezért) valamilyen nihilizmusról.

Hirtelen rájövök, hogy a filozófia nem képes megélni a költészet nélkül, mert az „emberi nem” éthoszából az individuum nem hagyható ki, mármint hogy az egyes ember mit tesz saját nyomorúsága megszűntetéséért. Ha pedig ez a tett mások nyomorúságát is oldja, nihilizmusról szó sem lehet, ellenben a modernizusból mintha most is (régen is) hiányozna egy magasabb erkölcsiséget szem előtt tartó felelősségérzet.

Az egész világ, együtt és egyszerre – reménytelen, de ha az ember nem vesz tudomást József Attiláról („A mindenséggel mérd magad!”), akkor végül semmi mást nem tesz, csak eszik, iszik, ölel és alszik. Ez a napló végül is valamit pótolhat abból a sok hiányból, melyekért az ember azzal mentetgeti magát, hogy nincs hely megírni. Mert hová kerülhetnének az amúgy mellékesen is fontos (vagy annak vélt) dolgok, ha nem egy naplóba?

Fehér Könyv – BRÓDY SÁNDOR – (október 9.)

Bródy Sándor *Fehér Könyvét* említettem először, amikor a tegnapi író-olvasó találkozón valaki megkérdezte, hogy az én folyóiratomnak van-e valamilyen előzménye. Elsoroltam hirtelen még Németh László, Szabó Dezső és Nagy Lajos nevét is – a *Tanúval*, a *Lúdas Máttyás Füzetekkel* és a *Különvélemény*-nyel. Publicisztikatörténetből egyébként tanítom a fentebb említett diákok-

nak Bródy 1900 januárjában indított, több szempontból is folyóirat típusú könyvsorozatot, mely egy éven keresztül minden hónapban megjelent (sajnos, nem tovább, történt bár kísérlet a vállalkozás újra-élesztésére), s abban az egy személyben szerző, szerkesztő-kiadó számos műfajban adta közre legújabb írásait az olvasónaplótól, a tárcákon és portrékon, színikritikákon át, egészen a folytatásos regényig.

A véletlen gyakran elkésik – jutott eszembe ma délután, amikor a Bihar Antikváriumban Móra Ferenc *Elkallódott riportok* című válogatásának fél-kritikai kiadása mellé a kosárba tettem a *Fehér Könyv* 1900. szeptemberi számát, mindössze 880 forintért. Már írtam is róla egy tankönyvben, jól ismertem a történetét, de a tapintása hiányzott: még soha nem volt a kezemben. Most van egy sajátom. Tudtam róla, de most meglepett, hogy – címéhez illően – tényleg könyv. A papír, a kötés, az egész kiállítás.

Az *Olvasmányaim* rovatban *Egy főispán utópiája* címmel látok írást – itt nyílt ki, amikor a halomban álló könyvek előtt izgatottan belelapoztam. És az első mondat a ma eleven húsába talál: „Gyakran visz el az utam a család nagystílű palotája előtt, az új parlamentet értem.” (Idézném tovább is, de elhatároztam, hogy a politikát messze kerülöm, legfeljebb csak magamban bosszankodom. Nem ide való, ezekre a lapokra, essék szó itt a világnak szeb-bik oldaláról.)

„Szó – zene – kép” – ARANY LAJOS – (október 10.)

Többen is hozzászóltak, illetve kérdeztek az Andriska Jánossal (nemrég még tanítványommal) folytatott bevezető beszélgetés után – még mindig a tegnapelőtti találkozásióról van szó. Nyilvánvalóan elfogultak voltak ezek a kommentárok, hiszen eleve azok jöttek el, akik szeretnek. (Nem tagadom azonban, hogy bár olykor zavarba ejtően túloztak a szavak, jólestek – ennyi dicséretből el leszek évekig...)

Arany Lajos barátom és kollégám roppant érdekes elemzést rögtönzött a **Néző • Pont** címéről. Felajánlotta, hogy le is írja – csak részben jegyeztem meg, értelmezési mezője jóval gazdagabb, mint amire én gondoltam 2006 őszén, éppen a leendő címen morfondírozva –, elkértem a szöveget, idézem:

„Vizslatva a **Néző• Pont** címlapját, s a szellemi törekvéseit, identitását az Irodalom – Kultúra – Művészetek hármasságában megjelölő egyszemélyes folyóirat szövegeit olvasva, az én lelki szemeim előtt mindenekelőtt Németh László *Tanú* című folyóirata jelenik meg. A Tanú, amelynek szerzője azt írta a beköszöntőben, 1932 szeptemberében: 'munkásságom meghívó egy tanácskozáshoz, melyet önmagammal folytatok', s új folyóirata 'nemcsak szemtanúja annak, ami van, hanem bizonyoságtévő amellel, ami örök'.

Aztán eszembe ötlük Bessenyei György művelődési röpirata, az 1779-es *A magyar néző*, majd az angol író, Huxley 1928-as *Pont és ellenpont* című szellemes regénye villan be, ez az értelmiségkritikát is magában hordozó, ironikus hangnemű társadalmi kaleidoszkóp. Vitéz Feri is írásmottójaként vallhatná a Point Counter Point többször idézett aforisztikus megjegyzését: 'senki nem érti, amit nem érez'.

S mikor a szemem újra a címlapra téved, a vonalas kotta koordinátarendszerébe helyezem gondolatban a cím fekete pötytyét, s máris hangjeggvé nő az a nagy pont, hanggá válik, s felcsendül a lélekben a zene. Erről aztán eszembe jut: ez a *néző* festményeket, grafikákat, fotókat s más (képző)művészi látványosságokat is szemlél – s mérlegelő ítéletet alkot, bírál.

Végül pedig a hajdani közös műhely idéződik bennem, amikor oly sok *Néző-pontot*, azaz kommentárt írtunk, Feri is, magam is, mint a Hajdú-Bihari Napló című napilap belső munkatársai, a fénykorban. E röpke asszociációs (idő)utazás záróállomása pedig egy rövid életű lap, a különleges *nézőpontú* Debreceni Krónika, szintén közös munkálkodásunk színhelye, 1990-ből. Jut eszembe... – indult egy-egy sajátos *nézőpontú* Vitéz-írás, nos, nekem ezek jutottak eszembe hirtelen a szó–zene–kép hármasságát (is) magában foglaló **Néző• Pont** címről s – mögötte – természetesen e hármasságot hordozó tartalomról.”

Az október 8-án, Nézőpontok címmel a Belvárosi galériában rendezett író-olvasó találkozó olvasó-résztevőinek egy csoportja

Fotó: Andics Árpád

Őszi Tárlat – (október 12.)

Egy tematikus csoportkiállítás megnyitóján is szinte lehetetlen arra vállalkozni, hogy minden alkotó illő, s az állítások mellé érveket soroló visszhangot találjon a bevezető szövegben. Inkább általános üzeneteket fogalmazok meg ilyenkor, s gyakran még a szubjektív kiemelésekre is nehezen tudom rávenni magam. Ha jól számoltam, az ide megyei őszi tárlaton 67 amatőr és profi képzőművész állított ki Hajdúböszörményben – a beszédre szánt 10–15 perc jó része csak a névsorolvasással telne, arról nem is beszélve, hogy a legtöbb alkotó kritikai érdeklődése szelektív: inkább a dicséretre kíváncsiak.

A Böszőrményben elmondottak szerkesztett változatát közöltem a folyóiratban. A feladat vonzott: kikerülni a minősítés csapdáit, inkább a minősítés mikéntjéről vagy lehetőségeiről beszélni. Bizonyos mértékben tovább kellett árnyalnom a szépségről gondoltakat is, nagyobb súlyt adva például a szubjektív tetszés kérdésének, illetve a jeles esztétikaprofesszor, a lengyel Wladislaw Tatarkiewicz nyomán újra feltenni a kérdést: Lehet, hogy a művészet célja nem is a szépség?

Persze, hogy nem az, ám mindenképpen meghatározó számára ez a tulajdonképpen meghatározhatatlan fogalom. Az olvasó/hallgató egyébként le-

vonhatta azt a következtetést, hogy az idei őszi tárlat képei szépek, ezért szól-
tam a szépségről. S ugyanúgy azt is, hogy nem szépek, ezért beszéltem a
szépség megítélésének viszonylagosságáról, illetve arról, hogy milyen a vi-
szonya a művésznek a világból (vagy belőle) hiányzó szépséghez.

Itt is, mint a tevékeny életforma mindegyik szegmensében, a legfontosabb
talán a hitelesség. Nemcsak az, hogy a festő nem blöfföl, hanem az is, hogy
számomra, aki nézem a képet, hiteles-e a fikciója. Tehát, hogy igaz-e, hogy
(erkölcsi értelemben) jó-e. Mindemellett a művésznek a mesterségéről is meg
kell győznie, mert hiába szeretnék én a helyes viselkedésre (vagy az ahhoz
vezető kérdések feltevésére) ösztönző nagy emberi igazságokat megfesteni,
nem értek hozzá. (A magam részéről maradok a szónál, élve hatalmával és
komoly játékával, képben és zenében gondolkodva, amíg írok.)

Most reggel öt óra van, pontosan 12 óra múlva fogok beszélni – addig még
esztétikai és írói publicisztika óráim lesznek, szórakozva írunk stílusgyakor-
latokat, most éppen Karinthy szellemében. Nem tudom, hogyan fogadja a
közönség (és a művészek hogyan fogadják) kérdéseimet, dilemmáimat, ki
hogyan „veszi magára az inget”, egyáltalán: hányan jönnek rá, hogy éppen
„mosáshoz” készülődök, amikor a silány lőréről és az érett aszúrról beszélek...

Harmónia és áttetszőség – CLODOVEO MASCIARELLI – (október 13.)

Most már tudom, hogy egyelőre nem lesz alkalmam nagyobb jegyzetet írni a
Kölcsy Központban szeptember második felétől bemutatkozott olasz szob-
rászművész munkáiról (éppen otthon vagyok a szüleimnél, s mindig lelki-fur-
dalásom van, hogy csak ritkán megyek), az öreg kertben téblábolva azonban
felöltött a kiállítás címe. Harmónia és áttetszőség van itt is, tiszta képle-
tek, ösztönös igézetek. A diófa, ami
már negyven éve is ugyanolyan volt,
mint most. Nagypám, akinek min-
dig irigyeltem alpakka evőeszközeit.
Apám hamar megöregedett. Anyám
az egész életét feláldozta értünk, s
ezt soha nem tudom neki megkö-
szönni. A hintaló, ami még az öcsé-
met szolgálta, aztán a lányát, idén
nyáron pedig az enyémet, a nagyob-
bacsát.

Téblábolok itt ebben az áttetsző
időben, elcseppen az ég, nem tu-
dom, miért, de Masciarelli szobrát
képzelem oda az esőcseppek mögé,
hogy a hold hallá változik, és visz-
szaúszik oda, ahol még minden egy-
szerű volt.

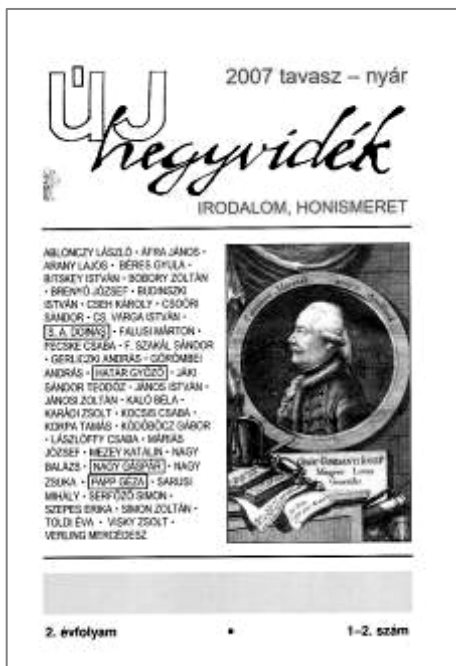

Tartozásaimból – ÚJ HEGYVIDÉK – (október 14.)

Az „együtt és egyszerre” nagyravágyása párhuzamosan ösztönöz és blokkol. Jó lenne kényelmesen, lassan, ízlelgetve és nem kapkodva, hogy ne legyen fekélyes a gyomor. Hogy ne kelljen diétát folytatni aztán. Persze, a másokat is megmutatni szándéka a vállalások felelősségének kényszerítése egyben. Jól-esik a szellemi-lelki enzimeknek, hogy sokféle íz érik össze ebben az amúgy ízetlenné uniformizált világban, nem beszélve arról a ma már luxusnak számító igényről, hogy egyáltalán meg tudjuk különböztetni egymástól az ízeket.

Ilyen új íz a Szendrőn és Rudabányán szerkesztett *Új hegyvidék* című irodalmi és honismereti folyóirat, melynek összevont tavaszi-nyári számát néhány napja kaptam meg Arany Lajostól. Van benne egy kiváló és bátor tanulmánya Janus Pannonius erotikus epigrammáiról. Paradoxonnak tűnik, hogy tulajdonképpen az erotikus vers is erkölcsi alapú, hiszen eszményeket állít: a heteroszexuális, „eredendően természetes vágyaktól fűtött, kölcsönösen kielégítő, szenvedélyes, érzelmekkel, lelkiséggel is áthatott, áhítatra képes nemi életre” szavaz. – És sorolhatnám tovább a Sütő András vagy Nagy Gáspár emlékezetére összeállított blokkokat vagy Bitskey István Szent Erzsébet portréját, Szepes Erika tanulmányát a metrumról. Nem érett még az élményem szemlézésre, inkább rajongok az új okán, mindig biztatást ad a szellemi fegyvertársak jelenléte, tiszteletemet azonban már ma üzenem a kezdeményezőknak (s csak azt nehezményezem, hogy túl aprók a betűik – legalább 250 oldalnyi anyag van a 170-en).

Lajos, amikor kezembe adta az új számot, legalább harmadszor figyelmeztetett, hogy várják tőlem a Holló László-anyagot. Igen, tudom, megígértém még februárban, hogy írok a putnoki Holló László Galériában lévő – grafikákban és tanulmányrajzokban különösen bővelkedő s általában is gazdag – kollekciónak, ráadásul az idén ünnepezzük a művész születésének 120. évfordulóját. Talán azért pihentettem idáig az írást, mert nem akartam ismételni magam. Írtam könyvet Holló aktrajzairól, tanulmányt, esszét adtam a *Magyar Múzeumoknak*, a kiskunfélegyházi *Múzeumörnek*, a Kölcsey-főiskolán szerkesztett *Mediáriumnak*, saját folyóiratomban is folyamatosan foglalko-

zom a művészi örökséggel, előadásokat tartottam Félégyházán, Tiszadadán, Hajdúhadházon, Mátészalkán és Debrecenben. Nem mintha nem lehetne mindig újabb adalékokat sorolni erről az utánozhatatlan (s nem utánzó) művészetéről, de az együtt és egyszerre arra is rákényszerít, hogy rendszerezem, sorba rakjam a feladatokat.

Rendszereztem, sorba raktam, írom. Küldöm.

12 x 12 – KOCSIS CSABA – (október 17.)

Még újságíró korunkban beszélgettünk sokat. A költészetéről és az emberekről. Emlékszem, egyik első író-olvasó találkozót is ő szervezte Berettyóújfaluban. Az utóbbi esztendőben ritkábban találkozunk – fotográfiáiból nyílt kiállítását két éve nyitottam meg Debrecenben; egyszer kávéztunk, verseket kért, s küldi rendszeresen könyveit, kisregényét Kádár vitézről, publicisztikai gyűjteményét, színjátékát Bessenyei Györgyről, antológiákat, az általa szerkesztett *Bihari Füzeteket*.

Legutóbb éppen a *12 x 12 mondat a barátságról* című mini albumát kaptam meg, prózaverseket, fotográfiákat, zsebbe való kis könyvet. „Ne lázadj, légy alázatos!” – olvasom, s rögtön hozzá is teszem: de ne alázkodj meg; ez az üzenet ugyanis nemcsak az egyes embernek szól, hanem Kocsis Csaba nemzetről is beszél, kárörvendő népekről körülöttünk.

48 éves, tudja, hogy „felelős az arcáért” – de mások arcán is a morális felelősséget keresi esztétikai eszközökkel. Az érett felnőtt így eljut oda, hogy értelmezze a

maga számára is a barátságot – szomorú aktualitást adott ennek az egyszerre szellemi és érzelmi analízisnek, hogy elment közülünk Körömdi Lajos. A parázs csak látszólag hunyt ki, de nem alszik el, táplálja azt a példa és az emlékezet. „Én mindegyik kapcsolatomban égtem” – írja Kocsis Csaba, s tudja, hogy ezzel a tűzzel olykor másokat is megégetett, míg csak meleget akart adni. Értékel és átértékel, megvallja Istennek a bűnöket, megköveti, akiket megbántott.

Barbaricum címmel állította ki fotóit Kocsis Csaba az Újkerti Művelődési Központban 2006 húsvétján. Korpuszokat és bohócokat együtt (az olykor szinte fotográfiává átvált portréi mellett). Azt mondta akkor, hogy természetesen önállóan értelmezhető ez a két jelkép, de egymás mellé állítja őket a hétköznapi tapasztalat is: „Aki a hitét vállalja, azt bohócnak nézik”. (A tárlat képei közül néhány visszatér a könyvecskében.)

A 12 x 12 mondat a barátságról tulajdonképpen 12 ima. Profán ima, mégis mélyről hangzanak a szavak, melyeket templomivá tesz a felismerés, hogy az Istennek szüksége van ránk. Nemcsak mint szülőnek a gyermekére, hanem barátunk is ő. „Magam vagyok. – Magad? – kérdezte tőlem az Isten, mikor magányosan bandukoltam haza.”

Társadalmi munka – SZAVALÓVERSENY – (október 22.)

Az író nem azért ír, hogy megéljen, hanem azért, hogy Éljen. (Igen, nagybetűvel, az életnek egy magasabb minőségére utalva.) Nem zárkózik el a fizetség elől, de igazi jutalma az, ha olvassák, és a sorok végére érve nem azt állapítja meg valaki, hogy erre is kár volt az időért. Az író az életét adja azért, hogy mások is adjanak neki az életükből.

Vannak azonban olyan munkák, amikor nem az alkotás ellenállhatatlan kényszere úzi, hanem megkéri rá, hogy dolgozzon, tehát szellemi szolgáltatást végez, tudását és (valós vagy vélt) tehetségét bocsátja áruba (mint a vilanyszerelő, csak a szellemi produktumot nehezebb megfogni, még ha céljaik hasonlítanak is: legyen világosság). Ilyenkor a köszönet bár melengető – az ajándékozás öröme a honorárium –, de nem jó arra, hogy a pénztárnál fizessünk vele a bevásárlás végén, vagy hasonló módon rendezzük a csekket. Persze, a kultúra csak úgy marad életben, ha egyik ember a pénzét, másik a munkáját, harmadik a tehetségét áldozza érte, van azonban egy szabály: illik tisztázni a felkérésnél, hogy a munkát honoráriumért vagy szívességből, nemes áldozatként várják. A legtöbbször elvégezzük ingyen, ha tudjuk, hogy nincs rá más fedezet, csak maga az ügy.

Pitiáner dolog a honoráriumot lesni, de még kellemetlenebb a fizetési felszólításokat kiszedegetni a postaládából. Nem is hozakodtam volna elő ezzel a kérdéssel (meg sem nagyon tudom számolni, hogy csak az idén mennyi mindent végeztem ingyen, jó szívvel, mert így kértek rá), de hirtelen sok lett két csalódásom is egymás után. Október elején az olvasást népszerűsítettem a Debreceni Egyetemen (a reformkori magyar sajtó irodalomosztönző hatásairól tartottam előadást a díszudvarban), három napot készültem negyven percre, miközben már mögöttem volt több éves témaismeret – de elfogadtam, hogy az egyetem sokmilliárdos költségvetéséből csak a köszönőlevél postaköltségére futotta. Az olvasás ügye felülemel a finansiális valóságom.

Tegnap és ma a Debreceni Zsidó Hitközség által már kilencedik alkalommal rendezett Dr. Kardos Albert Nemzetközi Vers- és Prózamondó Verseny zsűrijében ültem. (Református vagyok, de szeretem, ha valaki verset mond.) Eddig fizettek egy jelképes összeget a zsűritagoknak, most csak Boda István és Gulyás Imre naiv érdeklődésére derült ki a végén (s Aczél Gézával mi is tudomásul vettük), hogy az idén szakítottak a tiszteletdíj hagyományával, mert a felkéréskor „elfelejtették” megmondani, nincsen rá pénze a hitközségnek. (Kicsit elgondolkodtam, hogy tényleg milyen rosszul állhatunk.)

Biztos vagyok azonban benne, hogy a viszonyok előzetes tisztázásával senkiben nem maradt volna egy csöppnyi rossz íz sem. A versmondók megérdemlik a maximális odafigyelést, az értékelést, a segítséget. Egyszerű lett

volna a megoldás: ha tudunk erről az anyagi nehézségről, mindenki felajánlotta volna a maga tízezer forintját a versenyzők jutalmazására, sőt, még hozzá is tettünk volna tárgyjutalmakat az eddig megjelent könyveinkből.

Szeplőtelen lett volna az ajándékozás öröme. A szegénység nem bűn. Ha így adunk, valahol sokkal gazdagabbak leszünk.

énéste. ablaktörő kalapácsok – NYIRŐ GY. GÁBOR – (október 24.)

Folyóirat-támogatás gyanánt kaptam egy könyvet még a nyár végén Endrész Boldizsártól, a Jászai Antik Klub antikváriumából. A 23 éves, Berettyóújfaluban született fiatalember (alias Majoros Csaba) első kötetét tartottam kezemben. Érdemes lesz elolvasni – megbízom Boldizsár ítéletében, nemcsak szakmája, de hivatása is a betűközvetítés.

Igaz, hogy az elsőkötetesek munkáit ismertető blokkot egy jövő évi tavaszi számba szántam, az olvasmányélmény azonban átprogramozta a tervet: minél hamarabb szeretném ugyanis

ajánlani Nyirő Gy. Gábor „*énéste ablaktörő kalapácsok*” című első könyvét a friss lendületre, virtuóz humorra (a nyelvire is), a könyvnyed köntösbe rejtett életbölcse ségre vágyóknak. (Meglepő lehet egy húszas fiúnál – a szerző a Fiatal Írók Szövetségének 2004. évi alkotói pályázatán ért el második helyezést – életbölcse ségről beszélni, és különösnek tűnhet az a bámulatatos íráskultúra, stílusérzékenység, mely a mintegy hetven rövid írásból árad a 160 oldalon, de ez a fiatalember már nagyon sokat tud a játékról, groteszkről és líráról.)

Sokat elárul ön-jellemző bemutatkozása: „*írni petőfitől tanult, hallgatni aranytól, nevetni karinthytól, és végtelenül szomorú volt, amikor elmondták, hogy ő voltaképpen egyikükkel sem azonos személy*”.

S Karinthy mellett nekem leginkább Örkény jut eszembe, s ez a groteszk is nemcsak példázatos kritikájában élő és mai, hanem örök is. De ha már a művész-példaképeket idéztem, a szerző is listázza őket a „flekkes” írásokhoz választott mottókban. Sorrendben például Kosztolányi, Cseh Tamás, Gogol, Woody Allen, Kern András, Dolák-Saly Róbert, Montaigne, Vörösmarty,

József Attila, Márai, Dante, Jung, Kölcsey, Puskin, Kormos István, Descartes, Szabó Lőrinc, Flaubert, Jókai, Queneau, az Omega, a Republic, a Kispál és a Borz együttesek, népmesék, imák, szórólapok, viccek idézeteit olvasom. Illetve saját magát is „klasszikusnak” tekinti, már amennyiben magától idéz. Nyíró Gy. alaphangja (dramaturgiai és stíluskerete) a groteszk, ám nyelvi játékaival és leleményességével a lírai elmélyüléstől a filozófiai igazságkeresésen át az abszurd szembesítésig számtalan árnyalatot felmutat, s bravúrjaival méltán lehetne Romhányi József örököse is. Erre az utóbbira csupán a *Virágnyelvészet – felvételi beszélgetés* című miniatűrjéből idézek, amikor a here jelentkezik (sz)állásra (a legszívesebben ideírnám az egészet):

„– ezek szerint önt is lépre csalták, biztos nem tettette, hisz mindig csak a sejtet ette, nem sejtette, de akkor sem tudom önt alkalmazni: ez kitermelő, üzlet a porzón.

– türelem, váróterem – már töröm a torom... a raj biztos nem fog rajtakapni, de ha nagyon akarja, megpróbálhatjuk: eddig hol dolgozott?

– a királynő testőreinél.

– rossz vicc – így akar ipari kikaparó lenni? Mégis mit tud a munkakörről?

– nyolcas alakban kell mászkálni...

– én a kifejtés kérdésére célok: mit tud a virágnak virágáról?

– abból lesz a nektár, meg pár por pereg a szárnyra, amit a kaszárnya szed le, s ott adnak el, majd ha magja kel, amit a bibe rak, a földben kikel magától, tavasszal sarja sarjad, s erjed belőle új lép, új élet...

– több biosz fér a fejébe, mint amit egy méhnyak elbír, csak arról nem zümmögött, miből is élünk mi gyöngyvirágtól lombhullásig, mert hiába hajt a határ, ha nem rázunk fürgén potrohot, a kas ott rohad, nos, jól gondolom-e, hogy maga az aktusról nem tud semmit?”

S következik a felvilágosítás:

„– vegyük az embert, kettőt értelemszerűen, na szóval, ha két ember szereti egymást, meg nem is, r-go házások, vagy csak egyikük vágya sok, lévén ágyasok, előbb vagy utód híján testi kontextusra jutnak a felek, beiktatva egy két közös ülést, melyeken egymás szövettését igézik, az első és másodlagos nemi jellegek mentén, míg az egyik érintett alany állítmánya puhatolva behatol.

– mi hatol be?

– a nyúlván nyilván, ha csak a nyílt lány használata nem tilos.

– szóval arra céloz, hogy hirtelen fullángolásomban metsszek meg egy növényi porberket?

– igen, de figyeljen, a hangsúlyt mely szókra teszem a nyelvi platon: a varázsfuvola megszólalása és kürtbe lépése csak a nyitány, mert miután fuvola s kürt összebékül, és a kultagra válaszul rálazul az alpár, mézébe olvad, nem tudja hol van, estébe...”

Gábor író akart lenni – nem lett az, lövi le a poént, miközben tudja, hogy tényleg az (meg egy kicsit költő is), de elhatározza – s erről számol be a *Lege-lőszóban* –, hogy bármi is legyen, a könyv úgy végződik majd, hogy majonéz. Keresem is, előbb ezt találok a végén: „A könyvben leírt események és szereplők kitaláltak, bármilyen kapcsolat velem, húgommal és volt vagy leen-

dő barátnőmmel pusztán a véletlen műve”; majd a hátsó borítón Szilvi levelét olvasom – „ui: bocs a levélpapírért, rácsöppent egy kis majonéz”.

Mészáros Márton ajánlása szerint a könyv írásai egyszerre ösztönösek és átgondoltak, „egyflekes prózaversek, egyflekes dialógusok, egyflekes novellák; groteszk és naiv, ironikus és őszinte; mese, krimi, önvallomás, de mindig önirónia” – majd hozzáteszi a használati utasítást: „buszra, kávéházba, hosszas várakozásokhoz; felületes és elmélyült olvasásra egyaránt”. Játsszani kell, játszani mindig lehet, Illyés Gyula szerint szavainkkal és életünkkel is – valami hasonló játék ez a könyv, benne valóságos stílusgyakorlatokkal: arcpoétikával és silent fiction-nel, ávéházi történettel, szűzrománccal, rímtörténettel és sakkterápiával, legendáriummal és Madách tizenhatodik színjével...

Karinthy azt üzenete, hogy a humort nagyon komolyan kell venni, ezt teszi Nyirő Gy. Gábor is – én pedig mostantól komolyan veszem Nyirő Gy. Gábort.

Az antikvárius szomorúsága – ENDRÉSZ BOLDIZSÁR – (október 26.)

Alakja regénybe kívánczozna, akár főszereplő is lehetne, a regény műfaja azonban bizonytalan, mert a főszereplő indokolttá tenné a romantikus lírát ugyanúgy, mint a szelíd iróniát, miközben valóságos drámáról van szó (intellektuális szenvelgés – fogja rá a férfi, aki épp most száll ki a Mercedeséből), amolyan posztmodern regénydrámáról, mert arról szólna, hogy mi a könyv, és vajon a könyvek tudják-e hogy nem olvassák őket.

Viszem az októberi folyóirat-számot, mondom, hogy nyirőgyével is foglalkozom benne, közben egy nagy táska könyvet hoznak, Boldizsár ellenőrzi, hogy nincs-e bennük könyvtári jelzés, ha tegnap még 60 ezer könyve volt, most 60 ezer-negyven, üzletet ajánl, a vételárat levásárolhatják nála, most szerencséje van, mert a gazda könyvet cserél. Hogy a könyv gazdát cserél-e, az már bizonytalan, néha az is eszébe jut Boldizsárnak, hogy miért nyomtatnak ennyi könyvet, de már a ház összes pincéjében könyv van, otthon is, elárasztják a könyvek – de mit tegyen, onnan kap levegőt.

Vásárolok én is egyet, a kultúra helyzetéről, mostanában ilyeneket is olvasok, hogy tudjam, hol nincsen helyem, Boldizsár ránéz a címre, úgy tesz, mint a rossz pap, a távollevőket ostromozza, a templomba járókon kéri számon, hogy mások miért nem járnak templomba. De nem is számonkérés ez, csak a keserűség kiöntése. Dedikálok Boldizsárnak, „aki még hisz az Olvasóban”, aki már annak is örülne, ha az emberek legalább a plakátokat elolvasnák vagy a feliratokat a bejáratnál, és nem keresnének, mondjuk, csapágygolyót az élelmiszer-kiskereskedésben.

Az emberek nagy része még azt sem érti, amit az újság ír, hogyan beszéljünk akkor Thomas Mannról vagy Kosztolányiról! Eszembe jut, s mondom Ormos Mária történész tragikus látletét, miszerint nem szeretnek olvasni és írni, nem tudnak írni, nem értik, amit olvasnak, gyakorlatilag funkcionális analfabéták – „a mai magyar egyetemistákról beszélek”. Persze, ez még nem igaz mindenkire, de ha a tendenciákat nézzük, tíz év múlva megtörténik a jelenbe szótt utópia.

Endrész Boldizsár szomorú (bánata olybá tükröződik vissza az alagsori félhomályban, mintha egy Balzac-regényből lépett volna át a 21. századba), de nem hagyja, hogy szomorúsága győzzön, pedig egyre többször felteszi magának a kérdést: Hová fog tűnni a sok felhalmozott tudás és szépség, ha mindenki csak eladni akarja a könyvet, de szinte senki nem veszi?

Kimaradt generáció – SÁRRÉTUDVARI – (október 27.)

Reggel hétkor csörgött a telefon: a parkolóban vár a kocsí, indulunk Sárrétudvariba, ahol az elszármazottak baráti köre tudományos ismeretterjesztő előadásokkal, koszorúzással, zászlószenteléssel, no, és szórakoztató programokkal tartja éves ülését. Nem vagyok elszármazott, pontosabban dehogynem, csak éppen egy Vásárosnaményhoz közeli kis Tisza-parti faluból, Újkenézből (ha jól tudom, ott nincs ilyen baráti kör), meghívott előadó vagyok, a Molnár László helyi folklórgyűjtéseiből kiadott könyvet mutatom be.

Szőke Kálmán, az egyesület elnöke kért meg a félórás előadásra (Szerkesztett változatát könyvismertetés gyanánt olvashatták is a megelőző hasábonkon). Három napig készültem rá, a hallgatóság talán nem is tudja, hogy minden tíz perc mögött egy napi munka van – valahogy nem visz rá a lélek, hogy félvállról vegyek bármilyen, akár a legkisebb közönség előtti szereplést is, hogy rutinból, kliséket alkalmazva szóljak. Ez nem jelenti azt, hogy jó is, amit mondok, de legalább a lelkiismeretem nyugodt.

De nem erről akarok morfondírozni, hanem egy kávé utáni beszélgetésről a költő Nagy Imréről elnevezett művelődési ház udvarán. Sajnos, az úr nevére nem emlékszem, de onnan indult a szó, hogy a Mc Donalds – ki tudja, mit tesz a hamburgerbe, de – igazán a lelkeket mérgezi. Én erre azt mondtam, hogy magam csupán annyit tudok tenni: a gyerekeimnek nem adok mükáját, s ahol csak tudok, tiltakozom a multi-érdekek ellen. Röviden kifejtettem a vesszőparipámnak számító elképzelésemet, miszerint a kereskedelmi médiumok az általuk közvetített értékelvonással ezt a hatalmat szolgálják ki (ugyan már, hogy erre van igény – az igény nem magától születik, hanem alakítják!), s az önálló akarat nélküli, bamba és üres tömeget aztán igen könnyen lehet irányítani.

„Bennünket nem nagyon lehet, ezért vagyunk itt – mutatott a hatvanas férfi a terembe. – De hol vannak a fiatalok?” S nem is a húszévesekre gondolt, hanem a harmincasokra-negyvenesekre. Kimaradt egy generáció, de még pontosabb, ha azt mondjuk: hamarosan kihal a generáció, akinek még fontos, hogy honnan jött. Minden bizonnyal azért van ez így, mert az ember ma nem tudja, hová megy. Az egyszerre szagtalan és bűzös, íztelen és undorkeltő világ csillogása talmi, művi, a hamburgerkultúra összetétele ismeretlen, mert egyik anyag sem szerepel az értéklistán.

Persze, a „honnan-jöttüket” keresők is nosztalgiával szépítik a jelent (mivel is szépíthetnék mással?!), s belekapaszkodnak az utolsó dalfoszlányokba. Kálmán megkért, hogy a mondandóm végén olvassam fel az egyik dal szövegét, majd amikor délután a Szeredás Együttes is színpadra lépett, ott volt a szöveg az kezükben is: „Gyönyörű a világ, hej, de bármi szép, /Többet ér a

kis falumban egy szál margarét. /Csodaszép a világ, mennyi pompa, fény, / Akáclombos kis falum, nem adlak érte én.”

Az emlékezés kicsit mézes, de legalább igazi virágból szállt a por.

Délelőtt megcsípett egy méh az államon, az is igazi volt – talán ezért múlt el olyan hamar az aprócska duzzanat.

Egy közigazgató verse – DR. SZŐKE KÁLMÁN – (október 27.)

S ha már az imént Szőke Kálmánról, erről az érzékeny lelkű, a művészetek és a helytörténeti értékek iránt is rajongó közigazgásról írtam, meglepetésemet s az iránta való tiszteletemet is szeretném megosztani az olvasóval.

Történt ugyanis, hogy a Jakob Mermelstein emlékére az Aranybika Holló László-termében rendezett összejövetelre Szőke Kálmán egy verssel készült. (Ekkor tudtam meg Johnny igazi nevét, aki akkor halt meg, s akivel magam is sokszor jóízű beszélgetéseket folytathattam, s mint a Cívus Hotels egyik részvényesének, Hupuczi László elnök-vezérigazgató mutatott be még a kilencvenes évek közepén.) Kálmán arra kért, olvassam fel versét, előtte azonban nézzem át, s felhatalmazott, hogy nyugodtan javítsam, ha szükségét érzem. Bevallom, szükségét éreztem, de inkább csak a szabadabb forma feszülése, néha egy-egy finomabb rím vagy költői kép kedvéért.

Alább részleteket közlök Szőke Kálmán verséből, a Johnnyra való emlékezés jegyében egyúttal, azokat a versepizódokat választva ki, melyek véleményem szerint a kihagyott részeknél jobban illusztrálják Szőke Kálmán poétikus, emberi-baráti szándékait – s utólag már magam sem nagyon tudom, mit tettem hozzá vagy mit vettem el belőle én...

ELMENTÉL

Jakob Mermelstein (1928–2007) emlékére

Csaknem húsz éve már...
Ó, mennyi régi nyár!
A Bika-hallban ismerős szemem,
s még mindig keresem
Johnnyt. Becézem emlékét magam is,
de üresen konganak a léptek,
bármerre nézek.

Köszönnék neki, „Szia, Johnny!”
Naponta kérdeztem: „Nem tudjátok, hol van?
„Itt mindjárt, a boltban” –
szólt valaki. Tudtam,
az ékszerekkel bíbelődik;
máskor szemben, a bárban, hol egy barát
koccint, vagy épp egy üzlet kötődik.
„Fiú, gyere, ülj le” – mondta,
s ha sűrű volt a perc, hát: „jőjj vissza holnap”.

(...) Beszél a szülőföldről, az ősökről, a családról,
hogy hányattatott a háborúban,
s a megszabadulásról, a szerencséről
a gyilkos borúban.
Izraelről mesélt, hogyan jött létre az állam,
a harcosokról, a fegyverekről
s az arabokról Kánaánban.
Felidézte Afrikát, a bánya gyémántbugyrait,
a csillogás mögött milyen a nyomor.
Elmesélte a világot, mit bejárt –
örökké zúgott a szív-motor.

Európát és Amerikát, Antwerpent,
de még inkább Tel-Avivet emlegette,
s bevallotta: a magyarokat
és Debrecent is igen megszerette.
Élveztük kalandjait, s mi vele történt,
mintha mi is átéltük volna,
és mindegyik este vicceit
szedte lelkesen mosolygós csokorba.

(...) Az izgatta, mit rejt a most, hogy milyen
problémák merülnek fel újra.
Valamit megoldani, tenni! – szerette volna,
hogy ezt a törvényt más is megtanulja.

A lexikonban tán ez állna neve mellett:
„Mindig azt tette, amit tenni kellett.”
(...) S milyen volt számunkra Ő?
Egy alacsony termetű, örökifjú, nagyember!
Szenvedéllyel égett, egy igazabb
világot szeretett volna,
tisztá arcokat,
melyeknek nincsen mérge-foltja.
Távol állt tőle a bosszú,
„beszéljünk a tárgyról”, mondta, s tudta jól,
az igazságnak útja hosszú,
és messze ér a kéz, mely segít, ha kell.
Másokból nem csinált bitangot,
„mindenkiben ott van egy gyémánt” –
az embert nézte, nem a rangot.

A Bika-hallban már fátyolos szemünk,
Johnny, Téged keresünk.
Elfáradtál, pihen a tested,
de itt maradt velünk a lelked.
„Fiú, gyere, ülj le, hallgasd,
hogy szállnak ősszel, mint az álmok,
messzire a darvak.”

A hetedik – HAVASI BALÁZS – (október 28.)

Havasi Balázst senki nem nézné zongoraművésznek. 32 éves, hetedik lemeze jelent meg (7 – Seven címmel), Hajdúszoboszlón a 60 éves Maklár Kálmán festőművészt köszöntötte hangversenyével.

„A hetedik te magad légy” – gondolhatta Havasi Balázs, akinek játékát hallgatva nem egyszer olyan érzésem támadt, hogy ilyen virtuóz, az emberi izületek és idegek mozgásának végső képességeit is semmibe vevő módon képtelenség zongorázni. Inkább el tudnám őt képzelni egy rock-zenekarban (Maklár Kálmán is rock-gitárosként kezdte – Kálmán édesapja egyébként hegedűművész volt, két nagybátyja, Maklár Zoltán és János a Nemzeti színeze), az egyik pillanatban még félszegen meghúzódik a tömegben, a színpadra lépve azonban átveszi a hatalmat a hangok fölött.

Persze, nem tetszett egyformán mindegyik mű – a Cleyderman asszociációk (mármint nem műfajilag, hanem hangulatában azok) például nem hatottak meg igazán, talán nem is Havasi Balázs igazi énje szólt bennük, hanem a közönséget akarta szolgálni inkább –, de amikor Chopin és Bartók világa áradt rám a színpadról, valami kifejezhetetlen, katartikus ötvözetben, becsuktam a szemem, és egy filmet láttam. Képpé válik itt is a hang, mint Kálmánnál a festészetben, csak itt nem a kép nyomán kell rekonstruálni a hangot, hanem a hang konstruálja bennem a képet. Nagyon sajnáltam, hogy nem értek a filmrendezéshez – pontosabban nem is film lenne az, amit láttam, inkább csak képek és mozgások sora, egy fekete-fehérben mozgó dráma, mint ahogy a zongora billentyűi járják be a skálázható végtelent.

Megvettem a *Seven* című albumot (az audio mellé egy DVD is jár), de már várom az újat, hiszen a leginkább megrázó darabokat arról játszotta (gondolom én, mert már este meghallgattam, hiányzott róla három öröm), s várom a koncertjét Debrecenben, mert úgy érzem, hogy Havasi Balázs zenéjét igazán csak versben tudom majd visszamondani.

Csupa saját szerzeményt játszott, rövidre szabott önkonferanszában elmondta, hogy Maklár Kálmánnak, mint embernek és inspiráló festészetének Viki mellett azt is köszönheti (Viktória Kálmánék lánya), hogy rájött: a komolyzenei és filmzene-feldolgozások zsákutcát jelentenek művészi pályáján, ezért két éve csak a saját szerzeményeit játssza. S a nagyvilág is közel került: egy angliai lemezkiadó szerződött vele, karácsonyra megjelenik új albuma.

Az idő – SERFŐZŐ ATTILA – (november 3.)

Néhány napja képzőművész és író barátom, egykori bokszoló, majd ökolvívóbíró (egyébként van rendes foglalkozása is), elküldte az interneten az egyik új festményéről készült reprodukciót. A címe: *Az idő*. Azonnal le is mentettem, mert eszembe jutott, hogy a legutóbbi tárcanovellájára még nem választam (megteszem: Attila, a monológos szerep-portrék valóságos miniatűr

szociográfiák, az abszurd vonásokkal együtt is telitalálatos kritikák, még kettő hiányzik a héthez, és mehet a ciklus a következő kötetedbe) – kis sorozata a bokszedzővel indult.

Féltettem magamnak a képet azért is, mert a naplóban közölni akartam (megteszem), s tudom, hogy a kesztyű mindig ott lóg az alagsori irodában (ami műterem is egyben). A kesztyűk harca erotikus aktussá vált, az ütésből ölbölelés lett (pedig ez gyakran éppen fordítva szokott történni), a két kesztyű olyan már, mint két indián ősszobor, egyszerre kérges és finom torzó; ölelésükben forr egygyé a sötét és világos, a fény és az árnyék. Az idő talán mindent ilyen szoborrá alakít, az elfojtott kiáltások sűrűségévé, a menekülés az időbe a soha nem zsgorodó számárbőr illúziója?

Ma éppen a *Tér és idő* című Buhály József-kiállításon találkoztunk (a véletlenek nincsenek közhelye adta magát a közös helyben) – kedden megnéztem eredetiben is a képet a Festőtanoda kiállításán a Fókusz Könyvárúháiban.

Silentium – HAMVAS BÉLA – (november 4.)

A *Silentium*ot először 1987-ben forgattam, még egyetemista koromban. Újrapozás közben egy megsárgult papírlap hullott ki, még annak idején másolhattam egy mondatot Hamvastól, az ugyanebben a kiadásban lévő *Unicornis* filozófiai töredékeiből: „*Önmagamat csak önmagam szüntelen feláldozása árán tarthatom fenn.*” Gondolkodom aztán rajta, hogy önmagam feláldozása nem egyenlő azzal, hogy élősködök önmagamon, az áldozat nem az örömmel való áldozás, de én mégis az öröme törekszem, tehát mások örömébe kell áldozni magam. Persze úgy, hogy azért én is én maradjak. De lehet-e egyáltalán arra törekedni, hogy Önmagam lehessenek, ha túl sok bennem az Én?

Nem régen írtam levelet Komiszár János festőművésznek, hogy ha lenne rá mód, juttassa el a legújabb, Debrecenről készített grafikáit. Az ősszel éppen vele debütált HBZ Galériában látott kiállításán figyeltem fel ezekre a lavírozott tusrajzokra, legalább 30 ki volt állítva belőlük. János akkor mondta, hogy az általa szerkesztett, Suliszerviz Kiadásában megjelenő, Debrecenről szóló versek antológiáját újraválogatott formában ismét kezükbe vehetik a versszeretők, ezek a grafikák illusztrálják majd a könyvet. Nyomdában van, karácsony előtt megjelenik – én viszont szerettem volna néhányat közreadni belőlük a karácsonyi számban, de a lapzárta és a nyomda nem tudja megvárni, hogy a kész könyvet használjam a szemléhez.

Ma megérkezett a mappa, az antológia egy korrektúra-példánya, de számomra jól használható levonat. Örömmel lapoztam Petőfi, Csokonai, Ady, Oláh Gábor, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc Juhász Géza és Kiss Tamás versei mellett a sajátjaimat – mert szerepelnek a válogatásban kortárs versírók is: például Bényei József, Boda István, Dusa Lajos, Tar Károly, (a magát a költészetben is kipróbált) Tóth-Máté Miklós. Annak is örültem, hogy még bekerülhetett a Kiss Tamás költő emlékének ajánlott Szikra dobban, Debrecen című versem is, de egy gyors mustra után inkább a Komiszár-grafikákra koncentráltam. (Róla most külön nem írok, a folyóiratban már bemutattam őt, és két esszé szerepelt róla A mozdulat halála éltet című művészeti tanulmányokat és esszéket közreadó könyvemben.)

Komiszár János városképei arra a sajátosságra hívják fel a figyelmet, hogy a kollektív életerek miként határozzák meg az egyéni hangulatot, hogyan árnyalják az ember mindennapi viselkedését. Ama épített és hétköznapi gesztusainkkal belakott tér, ahol élünk, ahol járunk, illetve az a mód, ahogyan élünk, ahogyan érzünk, s ahogyan a külvilág számára mutatott szokásrendünk alakul, szoros összefüggésben van egymással. Az ember minden környezetben megőrzi alapjellemét (ragaszkodna kialakult életviteléhez, világnézetéhez például), de minden új környezeti világban attól függően is árnyalódik ez a lelki struktúra, amilyen erővel az új környezet tud hatni az emberre.

Természetesen az újabb hatások minősége attól is függ, milyen intenzitással éli mindennapjait a város, milyen ereje van hagyományainak, a történelmi múltnak, a kialakult életformának, szellemi örökségnek, hogyan gondolkodik a hagyományalakításról, s milyen diszkurzust kelt életre maga és a benne élő ember között.

Ez az erő jól tükröződik az épületeken, a térformákban, az utcarészletekben, abban, ahogy az ott élő emberek az utcán, a közösségi tereken viselkednek. Mert egészen biztos, hogy ugyanaz az ember másképpen viselkedik otthon, másképpen Sopronban, Egerben, Prágában, Párizsban vagy Velencében. A város úgynevezett lelke mindenütt más és más térformákat ölt, ezért ezeknek a formáknak a képi, művészi megragadása

végző soron egy áttételes, kollektív pszichológiai elemzés alapjául is szolgálhatna. S arról se feledkezzünk meg, hogy a profán és szakrális tereknek és épületeknek szimbolikus jelentése is van. Minden város véges tér, és a közösség törekszik arra, hogy kialakítsa a maga szent helyeit, melyek a végtelen felé mutatnak.

Komiszár János nagy érzékenységgel bukkant rá Debrecenben is ezekre a szakrális középpontokra, az „imago mundi”, az egyetemes világ képére formált téri és épületi centrumokra. S nemcsak a közösség által választott jelképes tereket örökítette meg azzal a belső átéléssel, amely egyben karakteres arcot is ad az épületnek vagy térnek, hanem kiválasztotta saját szimbolikus tereit is a városban.

A Debrecen egyik épületi szimbólumának nevezhető Református Nagytemplom fő-, illetve kiegészítő motívum formájában is jelen van. A művész több kompozícióban mutatta be a Kossuth teret, az Aranybika Szállót, felfedezzük a Szent Anna székesegyházat, a Déri Múzeumot, s mindenhol szimbolikus üzenetűek Komiszár János tornyai és kupolái. Szintén kikerülhetetlen a Főnix-jelkép ábrázolása, az állandóság és a folytonos újjászületés képességének kettőssége. A várostér egyszerre tágul ki és intimizálódik nála, köszönhetően annak, hogy a látott kép belső élménnyé válik.

Ebben az új sorozatában az is megfigyelhető, hogy immár nem egyszerűen a város kínálja a választást, de a város ihlette versek is – nemcsak a városképet transzponálja poétikus szintre, de a poézist is tárgyiasítja, ahogyan a verset továbbgondolja a képben.

Izgalmas, nehéz a feladat, de tetsző és sikeres a megoldás, hiszen két élményből (a grafikákat rajzoló festőművész és a költő élményéből) születik meg a harmadik: a néző és a verset olvasóé. Ezért is jó, hogy dokumentum alapú hangulatrajzokról van itt szó, hogy olyan puhává is tud válni a tér, mint amikor egy angyal átoson...

Halmozódó adósságok – SZÓKIMONDÓ – (november 7.)

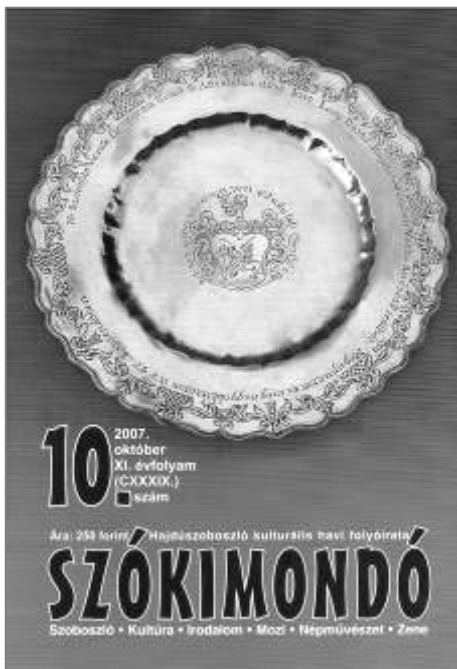
Ahogy leírtam itt most hajnalban ezt a címet, s rápillantottam az egykor jeles dátumra, eszembe jutott, hogy nemcsak nekünk vannak tartozásaink, hanem a kornak is velünk szemben, amelyben éltünk. Mert vajon mennyi tartozást halmaztak fel velünk szemben a november hetedikék (meg a március huszonegyedikék és az április negyediek), mit vetek el tőlünk a piros betűs vörös ünnepek. Szívesebben gondolkodom november 7. és Lenin helyett a Józsákra, Jánosra és Lajosra, a festő- és grafikus-, illetve öccsére, a szobrászművészre – mind a ketten november 7-én születtek (János egyszer meg is jegyezte egyik interjújában, hogy vannak, akik még megünneplik november 7-ét...)

Délután az ars poétikák tanító, gyönyörködtető és mozgósító sajátosságairól fogok beszélni egy konferencián (mennyire más a szellem, a lelki gondolkodás mozgósítása az előbbinél!), de most is a művészetre gondolkodom, nem-

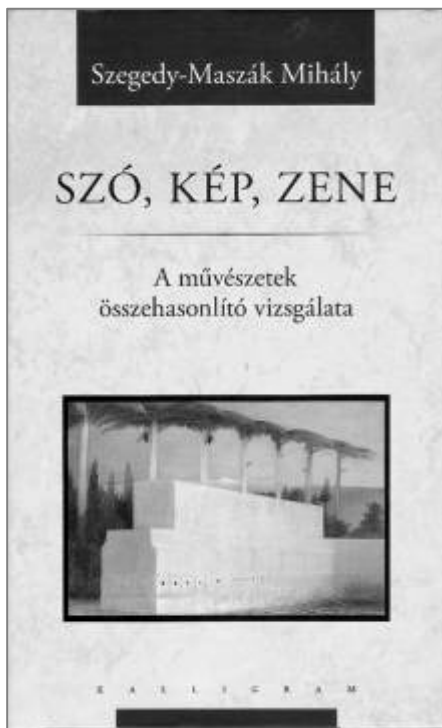
csak a Józsákra és a művészi hitvallásokra, hanem Maklárty Kálmánra ismét, a hajdúszoboszlói kiállítására (s úgy tűnik, nekem kell megnyitni november 22-én a Déri Múzeumban rendezendő születésnapú tárlatot is). Szoboszlón találkoztam Vida Lajossal, az ottani, már a 11. évfolyamát író Szókimondó című városi kulturális havilap felelős szerkesztőjével (Kovács Gábortól vette át e feladatot a tragikus halál után), s éppen tegnap írt, hogy tetszik neki a folyóiratom (talán azt kívánva bennem ösztönözni, hogy ne felejtsek el verset adni a Szókimondónak – el is küldtem egy csokrot a szoboszlói Cívus művésztelep festőinek néhány munkája által inspirált költeményekből).

Még csak az októberi szám van a kezemben – most újra küldik, régen rendszeresen olvastam –, s becsülöm a régi kezdeményezést, a mai kitartást, az alcímben is megjelölt tematikus programokat és értékorientációt. A szélesebb értelemben vett kulturális érdeklődésen belül fontosnak tartják az irodalmat, a népművészetet és a zenét, de mindig adnak filmes és fesztiváli programajánlót is – az egy főre eső kulturális és művészeti rendezvények száma, főleg a főszezonban, talán itt a legmagasabb, még jó, hogy közel van Szoboszló Debrecenhez.

Az októberi számban a 90 éves Szabó Magdát köszöntötték, s egy újabb évforduló következett: 60 éves a Hőgyes Endre Gimnázium és Szakközépiskola. (A főtematikák megjelölésében nincs ott a helytörténet, egyébként pedig ez is fontos szerepet kap a folyóiratban, hiszen nemcsak tanulmányok foglalkoznak rendszeresen a város múltjával, de a Sárguló lapok között című rovatban az éppen 100 év előtti újságokból kapunk izgalmas összeállításokat – némelyik egykori cikknek ma is érvényes, aktuális üzenete van.) Portrébeszélgetést olvasok Erdei Gyulával, Hajdúszoboszló díszpolgárával, Juhász Imre öt nevelői sorsot vetett papírra, s visszaemlékeznek a pedagógusok, akik évtizedeken át a gimnázium tanárai voltak. A hónap „múltárnya” sorozatban az idén a Bocskai István Múzeumban fellelhető régészeti leleteken keresztül villantják fel Hajdúszoboszló és környéke történetének egy-egy részletét – Szabó László ezúttal a Téglalegetővel foglalkozott. Ajánló pillantást vet a lap Debrecenre (a Leonardo-kiállítást választva ki), s beszámol a Hajdúszoboszlón megtartott Thököly-konferenciák tanulságairól.

Szegedy–Maszák Mihály *Szó, kép, zene* című, a művészetek összehasonlító vizsgálatáról írott könyvében a művészetek tudományközi kutatásának külön fejezetet szentelt, nem kerülve meg azt a kérdést sem (Ezra Pound költő, zeneszerző és képzőművészeti író állításából kiindulva), hogy az egyik művészet valóban értelmezi-e a másikat. S válaszol is rá, némi túlzással mondván, hogy „majdnem minden műalkotást a különféle ismerethordozó közegek

jellemeznek (multi- és intermédia jellegűek)”. Nemcsak Shakespeare, Wagner, Michelangelo, Blake, Dante vagy Kassák Lajos példáit említette (akik a társművészetek egységét a maguk életművében is megvalósították), hanem az illusztrált könyveket, megzenésített szövegeket, a kép- és hangköltészetet, a programzenét is vagy az olyan képeket, melyek címe tulajdonképpen a kép nélkülözhetetlen része. „Némely esetben egyenesen azt lehetne állítani, voltaképp eldönthetetlen, hogy a létrejött terméket melyik művészeti ághoz célszerű sorolni.”

Ezra Pound szerint az, amit irodalomnak szokás nevezni, mindig a zene és a képzőművészet között ingadozik, mely utalásból annyi azért megfontolandó, hogy maga a zene és a költészet is úgynevezett időművészet, kifejezésük tárgya inkább szellemi, a vers, a szöveg zeneisége emeli a mű esztétikai értékét. Illetve egy szöveg képi érzék-

tessége (a költői képek által) valóban a képi érzékiség mezője felé sorolja az értelmezési lehetőségeket azzal együtt, hogy a szöveg nem zene vagy kép akar lenni, habár nem mondhat le azok kifejezőeszközeiről sem.

Szegedy-Maszák azonban igyekszik leszögezni, hogy a látható, hallható és olvasható művészetek összehasonlító kutatásának a legáltalánosabb kérdésekre kell korlátozódnia, mert különben a szakszerűtlenség vádja érheti a kutatót. (Ezzel együtt szokták azt is mondani, hogy egy adott művészeti ág jellemzőit nem szerencsés egy másik művészeti ág terminusaival leírni, ami igaz is, hiszen a kép nem dráma, maximum drámai szerkezete vagy hatása van, az epikus festészet pedig azt a valódi veszélyt rejti, hogy az epikum előretörésével a mű megszűnik igazi festészet lenni.)

Rövidre ígért (plenáris) előadásában Szegedy–Maszák Mihály tulajdonképpen könyvének néhány fontos kérdését állította középpontba – zárszaváról lemaradtam, mert háromnegyed óra múltán el kellett jönnöm egy megbeszélés miatt. Mindenesetre a képzőművészetről beszélni annyit is jelent, mint „kifejteni a térbeliség rejtett időbeliségét”, ami kockázatos feladat. Kosztolányitól idézve: szavakkal kell „képet festeni a képekről” – s magam ezért nem is szeretem elmesélni, hogy mi van a képen, inkább azt vizsgálom, hogy mit üzen nekem a festmény, mint ahogy egy zenével kapcsolatban is az asszociációkat fogalmazom meg, annak szellemében is, amit Paul Valéry így fogalmazott meg: „Versemnek az az értelme, amit az olvasó tulajdonít neki.”

A tudós professzor egyébként igen izgalmas kérdéseket feszegető könyvét olvasom (később minden bizonnyal vissza is térek rá, miként vární fogom az irodalmi napokat rendező *Alföld* januári számát is, az elhangzott előadások írott változataival). S némi megnyugvással tölt el, hogy a befogadó jogán – mint az esztétikai újraalkotás aktív résztvevőjének – minden alapom megvan arra, hogy elmondjam, mit gondolok egy képről, mellette persze azt is, hogy mit tanultam róla, belőle. A versekről beszélni pedig azzal az előnnyel tudok, hogy magam jól ismerem azt az alkotói folyamatot, amit az irodalom-esztéták csupán feltételeznek magukról, hogy jól ismernek.

Túl az Óperencián – BÁBOSHÁZI FIGYELŐ – (november 16.)

Az irodalom és zene kapcsolatáról a Vojtina Bábszínházban rendezett irodalmi napok helyszíne tökéletes, miként a fent említett könyv forgatásához is éppen alkalmas a hely, hiszen a szó, kép és zene a bábszínházban valódi egységet képez, a bábjáték mintegy önmagában is megvalósítja a művészeti ágak testvériségét.

Nem erről írok, viszont szerét ejttem, hogy megemlítem kedvenc olvasmányaim egyikét, Vojtina kéthavonta megjelenő, ingyenes, kedvesináló kiadványát, kezemben tartva a Bábosházi Figyelő november–decemberi számát. Benne Nagy Viktória Éva mezeország-vándor portréját olvasom, s remélem, az egyetemi bábképzés után visszatér a társulathoz; érdemes eltenni a Blattner kortársaként alkotott Büky Béla bábművész portréját, vagy a Koós Iván életművét középpontba állító bábörténeti kiállításra is emlékeztem a róla készített írás.

Amikor egy évvel ezelőtt a folyóirat első számát készítettem (csupán 48 oldalon, 200 példányban, egyszerű, nyomdai másolásos technikával), hittem benne, hogy ha a Jóisten mellém szegődik szerzőtársnak, egy év múlva egy teljes évfolyamot számlálhatok, s minden bizonnyal sok elfeledett vagy mellőzött értékről tudok szólni a lapokon.

Eddig még nem írtam semmilyen programcikket, s ha rákérdeztek, mindenkinek azt mondtam egy-egy új szám után, hogy a folyóirat karaktere minimum egy évfolyam alapján rajzolódhat csak ki. Most sem írok programot – tudtam már azt akkor is, hogy a számítógép elé ültem megtervezni a lapot. Egyszerű, tiszta és ritmusos világot akartam, megbecsülve a nagyokat, nem mellőzni a mellőzötteket, több rétegnek, több korosztálynak olvasmányokat (s bizonyos szellemi vagy lelki orientációt) kínálni a kicsiktől a nyugdíjasokig, oda koncentrálni, ahol és amikor élünk, tisztogatva a lencséket és a gyökereket, de távolra is tekinteni, keletre és nyugatra, a kutak mélyére és az égre. (Két dolgot határoztam el még mellette: Holló László művészi örökségét folyamatosan ébren kívánom tartani, s minden számba szánok gyerekeknek szóló verseket, gyermekrajzokkal illusztrálva.)

Amikor Dr. Karancsi János nyomdász (egyébként jogász) barátom az év elején azt mondta, hogy önköltségen „rendes” folyóiratot készít, már azt is reméltem, hogy küllemre is vonzóbb lehet majd ez a lap. Segített később Kapusi József, Sipos László, Almási István, Tóth Gábor, Papp Gyula, Péter Gábor, Koncz Sándor; hosszú lenne felsorolni minden önzetlen, alkalmi vagy rendszeres támogatóját az ügynek. – Megköszönöm minden alkalommal a segítséget a folyóirat belső borítóján, s most külön is kifejezem tiszteletemet azoknak, akik még csak nem is kérésre, hanem önként ajánlották fel a későbbiekben is a segítségüket.

Meghatódom tapasztaltam, hogy nagyon sokan közülük szinte sajátjuknak is érzik ennek az első pillanatban meghökkentő, amúgy azonban nagyon is logikus szellemi vállalkozásnak az ügyét, s ez is garancia lehet a folytatásra. Legelső támogatómat azonban külön is kiemelem, Máté Lászlót, illetve a szervezésben, viszontajándékozók közvetítésében leglelkesebb Erdélyi Márta. (Viszontajándékról beszéltem, hiszen a könyvtárak, múzeumok, intézmények, gyűjtemények, közösségi és művelődési házak, galériák, civil szervezetek stb. ingyen kapják a folyóiratot, amivel legelőbb saját magamat ajándékoztam meg, s a kiadás ügye nem mondhat le a viszontajándékról, hogy ne kelljen immár a pénztárcában keresni azt, ami nincs.)

De ez, bármilyen fontosnak tűnik is, mellékes. Az jelenti a legnagyobb örömet, hogy mások örülnek a Néző • Pontnak. (Valahol azt olvastam, hogy a boldogság legbiztosabb forrása, ha másoknak szerzünk örömet. Ez igazolódik vissza most.) Egy naplóban talán azt is megemlíthetem, hogy a folyóirat meghatározó része az életmódváltásomnak is. Minden fórumon elmondtam, ahol megkérdezték (úgy a televízióban, mint az újságportréban, illetve egy-egy író-olvasó találkozón vagy szűkebb körű beszélgetésben), hogy a folyóirat

egyszerre kíván nagyon szigorú fegyelmet s ad lehetőséget a kimeríthetetlen (de egyáltalán nem kimerítő) játéokra. Hiszen a „homo ludens” csak úgy érvényesülhet, ha „moralis”, „faber” és „aestheticus” társai fegyelmezik.

Ahelyett, hogy kocsmákban ülnék (mint korábban gyakran tettem) vagy a tévé előtt bambulnék, másnap pedig fáradt lennék, gyűrött és unott, minden hajnalban dolgozni kezdek, s mire a többiek felkelnek, már végzek is a napi adaggal. Aztán tanítok, újságcikket írok, kutatok, előadásokra, tanulmányokra készülök, jut idő a barátokra is (a barátaim nem sértődnek meg, hogy nem iszom, aki pedig rossz néven veszi, az nem barátom), szaporodnak az alkalmak a művészeti élvezetekre, délután négytől pedig a családdal tudok foglalkozni, a gyerekekkel. Valahol talán még azt is mondtam, hogy a Néző • Pont egy értelmes és tartalmas élethez szükséges terápia.

S amikor leltárt készítek, nemcsak újra és újra köszönetet mondok az Istennek és az embereknek, a támogatóknak, a családnak, hanem természetesen azt is számba veszem, hogy hová jutott el a folyóirat az egy esztendő alatt, hol jelenthet örömet, azzal együtt, hogy az olvasmányok további sorsáról korántsem lehet teljes a képem. Amennyiben teljesítik ígéretüket, a megyei és a városi könyvtár gondoskodik az összes fiókkönyvtárba és az olvasótermekbe való eljuttásról, de megkapja a példányokat az egyetemi, a kollégiumi és az összes debreceni középiskolai könyvtár is. Könyvesboltokban, képzőművészeti galériákban, múzeumokban, művelődési intézményekben, kávézóknál lehet fellapozni, de egyre inkább ki is tudott lépni a megyéből a lap. Szabolcs, Borsod, Heves, Szolnok, Bács-Kiskun, Tolna, Zala megye egyes intézményeibe, a képzőművészek, illetve a galériák vagy művésztelepek közvetítésével, személyes kapcsolatok révén Tokiótól Los Angelesig, útba ejtve Kínát, Malajziát, Ukrajnát, Izraelt, az Unió számos országát. (Egy darabig írtam a városokat, aztán úgy ítéltem meg: fölösleges hiúság, a lista semmit nem mond – ezért az sem bosszant, hogy biztosan sok helyről megfeledeztem –, sokkal fontosabb mindig az a kapcsolat, amely a folyóiratot kinyitva ember és érték között létrejön; fontosabbak azok az emberek, akik továbbvisszik a Néző • Pontot – vagy történetesen nem viszik tovább, mert nem akarnak megválni tőle.)

Leltárt akartam írni – de megint be kell vallanom, hogy nem nagyon tudok leltározni. S mi legyen mégis az összegzés, mi anyagi gyökerű, azonban túlmutat a gravitáción? Hozzákezdtem tartozásaim rendezéséhez. S mivel akad még tartozása a szellemnek, van feladat jövőre is.

(Nem kívánok boldog újévet – csak munkát, szeretetet és egészséget. Egyébként az újévnek számomra is van jelképes tartalma. Ilyenkor már évek óta soha nem fogadok meg semmit. Az újév nem új állomás, hanem a folyamatos jelképe. Új dologba mindig év végén kezdek. Szeretem úgy zárni az évet, hogy dolgozom. Éjfélkor nem koccintok, olyankor már alszom. Elsején hajnalban kelek.

Folytatom, amit elkezdtem.)

DOCERE – DELECTARE – MOVERE

Az ars poetica a retorikai alapelvek tükrében

Retorikai közhely, egyben klasszikus alapelv, hogy a közönségnek címzett üzenet tanítson (*docere*), gyönyörködtessen (*delectare*) és szellemi értelemben mozgósítson (*movere*). Szervesen épül egymáshoz e három funkció, hiszen a didaktikai hangsúlyokat esztétikai tartományba oldja a mondanivaló élvezetes tolmácsolása, az érzékletes stílus, a költői képek vagy irodalmi eszközök alkalmazása, a pátoszt viszont fegyelmezi a befogadó résztvevővé tétele, erkölcsi-filozófiai, érzelmi-gondolati aktivizálása. Érvényes ez úgy a Cicerót követő erkölcsbölcseleti fejtegetésekre, mint az emlékező beszédekre, a közéleti publicisztikákra (annak írott és szóbeli változataira) egyaránt. És általában is érvényes az ars poétikákra a művészi cselekvés tartalmi és formai kereteinek meghatározásában, eszmei indíttatások és célok megfogalmazásában.

A docere–delectare–movere klasszikus hármas megjelenését tehát nemcsak a retorikában lehet vizsgálni, hanem az úgynevezett művészi hitvallások szövetségesező struktúrájában is. A tanítani, gyönyörködtetni, mozgósítani elve egyként apellál a Gadamer-féle esztétikai szépségelv három alapkövére: a játék, a szimbólum és az ünnep jelenlétére, illetve a művészetfilozófiában és a szociálpszichológiában) szintén értelmezhető, az egyéni és közösségi habitust, affektust és kontrollt szervező sajátos karaktertípusokra, úgy mint a *homo ludens*, *homo faber*, *homo aesthe-*

ticus, *homo moralis* és *homo politicus* dominanciájára. A művészi hitvallások tehát nemcsak azt a kérdést teszik fel az elemzőnek, hogy a művész milyen stíluseszmenyt vagy alkotói eszközhasználatot tart követendőnek, hogyan és mitől lesz jó a mű, de azt is, hogy mi a művész vállalt vagy kapott feladata. A szerep-meghatározásban tisztázni kell a játékhoz, jelképhez és az ünnepiben rejlő szakrális-hoz való viszonyát, illetve azt, hogy az esztétikai habituson túl milyen erkölcsi, közösségi üzenetet tolmácsol, illetve feladatot visz.

A tankölteményen túllépő ars poética több és más, mint a mesterség dicsérete, hiszen épp azt igyekszik tisztázni, mely ponton és hogyan válik művészeté a mesterség. Meghagyja bár a tanító jelleget, de a valóság önmagában is autonóm művészi értékeket mutat fel, tehát gyönyörködtet, illetve mozgósít, mert a befogadót bevonja az alkotói szerep-értelmezésbe, a befogadót megszólítja (még ha egyes szám első személyben fogalmaz is, a közönségnek válasszol), az alkotás résztvevőjének tekinti. – Alább csupán felvillantok néhány művészi szerepet, azok értelmezését, s teszem ezt a retorikai hármas-elv megjelenésére is figyelve.

Az *ars poetica* eredeti jelentése költői művészet, költői mesterség, a tanítások összefoglalása: milyen formatani-szerkezeti szabályokat kell követni. Sík Csaba huszadik századi ars poétikákból összeállított antológiájának bevezető tanulmányában Kar-

dos László meghatározását idézi: az ars poétika tanköltemény, mely „gondos aprólékossággal és rendszerezve igyekszik felderíteni s közkinccsé tenni mindazt, amit a költői tapasztalás az alkotás formai szférájában felhalmozott”. Tárgya nem a költészet maga, még csak a költő sem, mindössze a versírás mestersége. „A suszterműhely, illetve a suszter helyett csupán a kaptafa. A mesterség oktatható s tehetséggel, szorgalommal elsajátítható fogásainak, trükkjeinek, főként a pillanat által törvényerőre emelt játékszabályainak leltára; a leltározó műhelytapasztalataiból összefoglalván, amit közvetítendőnek, közvetíthetőnek vél, tanítványokat nevel, híveket toboroz a módijának.”

Polnyi tanulmány született már arról, hogy hol van a helye (és miért ott van) a művészetnek, a kognitív és esztétikai tudásnak a Maslow-féle emberi szükségletpiramisban – tudniillik: legfelül. S jól összefoglalja József Attila *Ars poetica* című versében ennek a piramisnak az alsó és legfelső szintjeit: „*Ehess, ihass, ölelhess, alhass! / A mindenséggel mérd magad!*” (egyébként a legfelső szinthez később Maslow is hozzáette a transzcendencia iránti igényt.) Mindenesetre az egyik legmagasabb rendű igény a művészet, ugyanakkor (vagy éppen ezért) kiszolgáltatottságot is jelent. Borges egyik novellájában, a *Brodie jelentése* címűben, egy fikatív, primitív törzsről ír, a jehukról. A képzelet hiánya kegyetlenségre ösztönzi őket, s van ennek valamilyen mindig aktuális üzenete. A költészet révén is gazdagítható képzelet elsatnyulása előbb lelkiileg, majd fizikai megnyilvánulásaikban egyaránt barbárrá teheti az embereket.

„A törzs másik szokása az, hogy költőik vannak. Az egyik embernek eszébe jut, hogy kimondjon hat-hét, általában titkos értelmű szót. Nem tudja magában tartani, és kiáltozva kimondja őket, egy kör közepén állva, amit a földön heverő varázlók és a köznép alkot. Ha a költemény nem hozza indulatba őket, akkor nem történik semmi; ha a költő szavai felzaklatják őket, akkor mindnyájan csöndben eltávoznak tőle, valami szent iszonyat parancsára (...) Érzik, hogy megszállta a lélek; senki sem szól hozzá, és senki nem néz rá többé, még az anyja sem. Már nem ember, hanem isten, és akárki megölheti.” – Borgesi, példázatos ars poétika, művészi szerepértelmezés ez is, amely egyrészt túllép a gyakran alkalmazott költő-prófeta modelljén, egyenesen isteni erővel ruházva fel a művészt, az allegorikus tanmesében ott van a tanító jelleg, élvezetes és irodalmi, a szimbólum megfejtésére, majd döntésre szólítja az olvasót: hogyan viselkedne például ő a saját költőjével. S maga a példázat is a hármas-elve épül, archaikus múltba vetített negatív utópiaként: a közösség üzenetet kap, a költő szavai felzaklatják, szent iszonyat árad szét bennük, majd cselekszik.

Jegyezzük meg: Németh László általam már többször is idézett kritikái ars poétikájában nem az isteni teremtő, hanem a komponáló erőt emeli ki „A költő nem úgy alkot, mint az Isten: új fát, új emberfajt, új nyelvet. A költő új terv szerint új arányba állítja a régi világ elemeit, ez az ő alkotása. Az alkotás elsősorban kompozíció. Az alkotó a részek viszonyában az elemek közt futkosó erővonalak titokzatos rajzában fejezi ki művészi igazsá-

gát. (...) A műalkotás az a belső terv, amely a mű minden elemét egy képzelt központ felé irányítja. (...) A legmagasabb írói [művészi] törekvés, melynek a többi csak alantása lehet: komponálni, a szerkezet segítségével a mű anyagából egy irreverzibilis művészi eszmét lobbantani ki.”

A művészet lényegének végtelenül egyszerű meghatározására lelünk Sütő András *Anyám könnyű álmat ígér* című naplóregényében, amikor az író az egyik unokahúgával beszélget, aki hat elemi osztályt végzett. Jézusról és Petőfi Sándorról kérdezgette. Idézem a dialógus végét: „– Szeretsz-é verset hallgatni? – Ó, nagyon! – Miért? – Mert a vers olyan szépen fejezi ki magát. Mert én is tudom azokat a szavakat, de nem jutnak eszembe.” Ars poétikus magot lelünk itt is, a ráébresztés játékát, a felfedezés örömet, a dolgok új sorrendiségének elementáris erejét, tanítást, gyönyörködtetést és cselekvést.

Nietzsche *A tragédia születésében* az apollóni és a dionüszoszi művészetéről beszél, utóbbit tartva magasabb rendűnek, azzal együtt, hogy a művészet már nem a látszat világa, hanem a látszat látszata. „A dionüszoszi művészet is az élet örök gyönyöréről akar meggyőzni: csak ezt a gyönyört nem a jelenségekben, hanem a jelenségek mögött kell keresnünk. (...) a dionüszoszi művészet rákényszerít, hogy bepillantsunk az egyéni létezés rettenetébe – és mégsem kell elrettennünk: a fel- és eltűnő lények kavargásából azonnal kiemel bennünket a metafizikai vigasz.” A dionüszoszi mámor tehát vitális szükséglet a lét terheinek elviseléséhez. Egyébként ebben a felfogásban ismét egymást feltételezi a szükségletpira-

mis alsó és felső szintje, és az emberi viselkedés mozgatóira (játéokra, jelképre, ünnepre; morális, esztétikai, cselekvő, közösségi karakterre) épít. Borges *A költészet rejtélye* című tanulmányának egyik bekezdése arról szól, hogy a költészet misztikuma nem valamilyen távoli és megfoghatatlan dologban, hanem a hétköznapi életben, az emberi viselkedésben rejlik: „Amikor esztétikai műveket forgattam, mindig az a kínos érzés kerített hatalmába, hogy olyan csillagászok könyvét olvasom, akik még sosem vették szemügyre a csillagokat. Vagyis úgy írtak a költészetéről, mint ha a költészet valamiféle feladat volna, s nem az, ami valójában: szenvedély és élvezet. Elolvastam például nagy tisztelettel *Benedetto Croce* esztétikatanát, s ott azt a meghatározást találtam, hogy a költészet és a nyelv 'kifejezés'. Nos, ha itt valaminek a kifejezésére gondolunk, akkor visszajutunk a tartalom és forma régi kérdéséhez; ha pedig nincs semmi konkrétum, ami kifejeződne, akkor semmit nem kapunk ettől a meghatározástól. Szóval tiszteletlenül elolvassuk a definíciót, az-tán másfelé vesszük az utunkat. Például a költészet felé; az élet felé. Hisz az élet, biztos vagyok benne, csupa költészet. A költészet nem valami távoli dolog – a költészet, mint majd látni fogjuk, itt áll lesben az utcasarkon. Bármely pillanatban lecsaphat ránk.”

Megtaláljuk fent a reflexiót az egyik fő horatiusi elvre: „az alkotás formai szférájában felhalmozott tapasztalat” továbbadására vonatkozóan. Amennyiben azonban nemcsak mesterségbeli hitvallás, hanem lelki és gondolati, világnézeti önvallomás is az ars poética (néha tudományos igényű

okfejtés), mindenképpen érvényesülnek a retorikai elvek, és sok esetben éppen a mozgósításon van a hangsúly. Goethe még ezt mondta *Horatius* munkájáról: „Áhítattal bámultuk meg ennek a felbecsülhetetlen műnek az aranymondásait, de egyáltalán nem tudtuk, mit kezdjünk vele, mint egésszel, s azt sem tudtuk, hogy miként kellene hasznosítanunk.” Ezzel szemben a modern művészetek rendszerint kiáltványokba is fogalmazott ars poeticákban fejtették ki poétikai vagy egyéb művészeti (s az ezzel összefüggő társadalmi) elveiket, a tanítás és a gyönyörködtetés helyett a cselekvésre koncentrálva.

S eljuthattunk odáig, hogy nem is a végeredmény, a szép műalkotás a fontos, hanem a létrehozás folyamata (process art), többen kifejtették, hogy nem a *mit*, hanem a *hogyan* csinálni kérdése a meghatározó. – Manet úgy vélte, egyre megy, madonnát vagy káposztafejet fest-e az ember, egyedül az érdekes, hogyan festi meg. Szőnyi István ezt így mondta: „A művészi alkotásnál a téma másodrendű fontosságú. Mindig a ‘hogyan’ és nem a ‘mit’ dönti el a mű értékét.”

Sík Csaba szerint ma még kevésbé tudjuk ezt a fentebb emlegetett horatiusi titkot. Amit a költészetből (művészetből) tanítani lehet, nem érdemes megtanulni, amit érdemes, taníthatatlan. Az oktató jelleg elhalványult, vallomásba fordult, a művész nem másokat kívánt megtanítani a mesterségre, hanem azt a sorsszerű kapcsolatot akarta megragadni és kifejezni, amely őt a műalkotáshoz fűzte. Oktatás helyett sugallva tanított, gyönyörködtetett és szellemi értelemben mozgósított: a befogadót arra készítette, maga is fogalmazza meg

azt a kapcsolatot, amely őt a műalkotáshoz fűzi. Nem külső elvárásról van szó, hanem belső kényszerről – alkotó és befogadó esetében egyaránt.

Az ars poétikák tehát számolnak a művészet magasabb rendűségével, de a piramis csúcsát szeretnék az alapszükségletek közé sorolni, a művész a magasrendű célok alázasos szolgája. A mindenség megragadása, az öröklét elérése lehet bár a költő, a művész célja, rá kell jönnie, hogy „a lélek árján fénylő forró igék” „a te múltó dalodba csak vendégségbe járnak” – írta Weöres Sándor *Ars poetica* című versében. Nagy feladat a művészi lemondás, amely a pillanat teljes intenzitással történő átélését segíti. A költő ne az örökkévalóságnak alkosson – „Öröklétet dalodnak emlékezet nem adhat” –, ne a zsenitudattal írjon, hanem élje át emberségének kicsiny voltát, hiszen csak így szolgálhat a géniusznak. Valami azonban mégis megkülönbözteti a művészt a többiektől: pontnyi voltát a végtelenségben tudja látni, a maga végességével képes felmérni a bejárhatatlan mindenséget. Ezt tanítja, ennek szellemében gyönyörködtet, a sztoikus szemléledést emeli a cselekvés szintjére.

Nagy László a költő mágikus hatalmáról beszélt az egyik interjújában. Kijelentette, erkölcsi tételeket soha nem szokott megénekelni, nem akar moralistaként feltűnni, ám nagyon kényes versei etikai vonatkozásaira. Ő is jelennek ír s annak emberéről, ám nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy verseit a jövőben is olvasni fogják: „Nem törődöm az örökkévalósággal, de egyet szeretnék: verseim a jövő nemzedékeknek okulás végett dokumentumai legyenek egy költőtől s erről a sokat emlegetett máról.”

A művészi feladatvállalásban többféle szerep, klasszikus alkotói alaphabitus van jelen, illetve ötvöződik egymással. Említettük, a művész nemcsak közösségi, munkálkodó lény (*homo politicus*), illetve a *Huizinga* által a kultúra játék-elméletének alapfogalmái közé sorolt *homo ludens*, de természetesen *homo faber*, „csináló ember”, tárgyalkotó is. A közösségi erkölcs jegyében alkot, ezért *homo moralis* (ez az alkotói magatartás Babits költészetében kap fontos szerepet), és *homo aestheticus*, az önmagáért való szépség híve (amilyenek *Kosztolányi* tartotta magát, prózai ars poétikájában kifejtve álláspontját, Babits ellenében, hogy versei mellé nem hajlandó erkölcsi bizonyítványt is mellékelni.) 1927-ben írta: „Az elefántcsonttorony még mindig emberibb és tisztább hely, mint egy pártiroda”. A *homo moralis* ellentéte pedig nem az erkölcstelen ember, hanem a *homo aestheticus*,

„az önmagáért való tiszta szemlélődés embere, aki nem ismer jót és rosszat (...), csak szépet és rútat, (...) aki a mindig vitatható igazság helyett az ízlést emelte polcra”.

Babits művészi szerepértelmezése Jónás prófétái tragédiájára épít:akit nem hallgatnak meg, de az üzenet sem teljesül be. A művésznek nemcsak Istennel nehéz megbékülnie, hanem magával a szereppel is. S itt kell értelmezni az alkotóival együtt a befogadói szerepeket. Hiszen az ars poétika nem a többi művésznek szól, hanem a befogadónak – az alkotói habitus milyen viselkedési modelleket állíthat elé; a művész számára fontos társadalmi, esztétikai, erkölcsi vagy filozófiai kérdésekre mi a saját válasza, illetve milyen cselekvésekre serkenti a mű.

Nos, a „*docere–delectare–movere*” retorikai hármas-elve az ars poétikában nemcsak a szerepértelmezésben rejülő művészi önismeretről tanúskodik, hanem általában az emberi önismeretre apellál. Ebben az értelemben a valódi önismeret az a magas rendű cselekvés, melyre a művészet mozgósít azzal, hogy megtanít gyönyörködni is.

(Elhangzott a Kölcsey Ferenc Református Főiskola országos tudományos konferenciáján 2007. november 7-én.)

Kondor Béla:
Blake profétákkal vacsorázik (rézkarc)

Francisco Goya, Kondor Béla és William Blake Kölcsey Központban rendezett kiállításáról a következő számban írok.

MIÉRT ÍR? MIÉRT FEST?

Körkérdés az alkotói indíttatásról

Kezembe került a *Nappali ház* című folyóirat több mint tíz évvel ezelőtti, 1995. évi 2. száma, melyben a szerkesztők erre az egyetlen, tömör kérdésre beérkezett válaszokat közölték a folyóiratban: Miért ír ön? Mintegy harminc reflexiót közöltek: az egyetlen mondatostól a versbe fogalmazott ars poétikus vallomáson, illetve esszén keresztül a levél formában visszaküldött alkotó szerepértelmezésig. Az ötletet a *Libération* című lap által 1985-ben írókhoz intézett körkérdés adta a *Nappali ház* szerkesztőinek, nekem pedig az utóbbi vállalkozás – ha már úgymint az ars poétikákkal foglalkozom itt. Az írók mellett azonban képzőművészeket is kérdezek, habár a festőnek talán nehezebb erre válaszolnia, természeténél fogva inkább megfesti, mint írja maga-faggatását. Szándékaim szerint sorozat lesz e válaszokból, egyelőre az első csokrot adom közre.

SZÉNÁSI MIKLÓS író, költő

(Vannak történetek)

Az írás örökség. Már csak a nyelv maradt, minden más odalett, az egész ország. A nyelv is változik, alakul, belátható a lejtő, hol fog elszáncázni a beszélő. (Hova a pokolba.) Ez az egyik lehetséges változat.

Hivatalosan az írás örökség, mesén és mesével nőtem fel, mondja a kérdezett szerző, egy régi házban, egy szűk utcában, közel a pusztasághoz. A szeretet szavain.

A harmadik és talán a leginkább hihető, hogy az írás kényszer. Ha nem írok, akkor is írok. Levelet például. Amikor már régen nem nyitottam meg azt a számítógépes dokumentumot, azt a fájlt, ami az adott esztendőben született verseket tartalmazza – mert nem kell a tántorgó tintahangyákat böngészni, mehet egyenest a virtuális világban létrehozott felületre a vers is, és jó ez így! –, arra figyelek fel, milyen ritmusban jönnek elő az e-mail sorai. Nem akarom, mégis dallamot kalapálok, nem szabályos, de alapvetően zeneszerű szöveget vernek az ujjak a billentyűzeten, akár egy kétségbeesetten élni akaró rapszódia. Íve van, furcsa ritmusa, kicsit szakadozott, neki-nekifut, aztán fékez, majd újra.

Vannak történetek, amelyekről azt hiszem, csak rajtam keresztül érhetnek át ebbe a világba. Nincs olyan túl sok. Minél többet írok, annál kevésbé érzem, hogy a világ végtelen. Egyszer azt kérdezte valaki, aki fényképen látta a szobámat és a szoba falán a könyveket, nem nyomaszt-e ez a helyzet, és egy pillanatra eltűnődtem, hogy is van ez, az ember olvasni született és írni, meg élni is, az élet jó, nem mindig egyszerű, de azért vagyunk e földön, a betű meg ajándék, olvasni a betűt az maga a csoda, aki ír, részt vesz ebben a csodában. Ha tetszik, ha nem, nem is tehet mást, minthogy ír, ha erre van készítése. A

készítés lényeges. Legyen mindig készítés. Olyan nem lehet, hogy azért hallgatok, mert nincs mit mondani. Régen másképpen ment minden. Egy Kosztolányi, egy Karinthy írt és élt. Verset és szépprózát vagy cikkeket. Mindegy mit, a megközelítés pontosan ugyanaz. (Ahogyan a csillag, Berlin felett az égen.)

Az írást írónak két arca van. Ha az egyiket látod, akkor ez az arc szikár és kemény. Ott van rajta az egész világ, aki ezt az arcát tartja feléd, az visszadobja a kenyeret, ha megszáradt, viszont ha arra kéred, hogy írjon, írni fog, látod rajta, nem viccel, bármikor, bármekkora terjedelemben és műfajban képes lesz minőséget létrehozni. A másik arc álmodozóbb, és az álmodozás vonásai alatt azonban mintha ott derengene valami más is. Ez most képzel, és hogy a képzeletből mi jut el a papírig, az már egy egészen más történet. De képes profin képzelni, akár egy suszter, aki kezében tartja a cipőt és nézi a kilógó nyelvet, a kopott talpat, és tudja, hol talál ragasztót, ha a fiók felé indul a keze, és látja már, hogy ebben megint sarat fognak dagasztani.

Amikor nem írok, akkor is írok, mondom, de amit nem írok meg, az ott marad mindörökre a seholban. Amit megírok és nem szórok szét, az is.

Az olvasás szokásai talán gyorsabban változnak, mint az írásé. A hegyről lemossa a víz a földet, a kő meg szertemorzsólódik, talán lassabban, de egyszer éppen annyira üres és kilátástalan lesz ez a táj is, mint az összes többi, száraz és hideg sivatag.

Amikor az írás útjára indul, jó ha ott van mindenki. Amikor cikk születik, akkor az író és az olvasó. Amikor vers, akkor csak az angyal, akit jobb nem látni.

Rossz könyveket, rossz verseket, rossz cikkeket senki nem szeret olvasni. Írni sem jó. Csak jó.

GONDA ZOLTÁN festőművész

Nagyon egyszerűnek tűnik a kérdés, de ha elgondolkozom magam is, hogy mit miért csináltam és csinálok hol örömmel, hol kötelességből, akkor meszeszebről kell indulnom. Kezdjük talán az ősi időkben.

Kisgyermekként, mint más hasonló korúak, jómagam is a környezet rongálásával kezdtem a „művészi” tevékenységem. Néhány évvel a második nagy háború utánra esik gyermekkorom az összes örömeivel és hátrányával. Sok elpusztult épület, romok, tűzfalak kínálták a felületüket firkálgatásra még akkor. Csenevész, állandóan éhes, soványka fiúcska voltam, mint kortársaim többsége. Kisvárdán kezdtek tanítóim agyam pallérozását, s én egy életre szóló élményt gyűjtöttem. Talán a legfontosabb és legjobban meghatározó dolog volt kora ifjúságomban az a tény, hogy szép színes zászlók alatt, pattanó rügyű bokrok mellett, harsogó hangszórókból áradó indulók hangja mellett, korgó gyomorral éltettük Rákosit. Mint egy Istenre, úgy gondoltunk rá, s hittük, hogy minden jó tőle származik ezen a földön. Akkor még nem igen

tudtuk felfedezni az ellentmondásokat, de az élelemért jeggyel sorban állás sok gondolat bölcsője volt.

Játékként faszénnel hatalmas (1-2 méteres) szovjet katonát és „idióta” náci tisztet ábrázoló rajzokat készítettünk, ezzel feldíszítve az álmos kis városka falait. A baj akkor kezdődött, amikor nagymamám hófehérre meszelt fáskamrájának oldalát is kidekoráltam. Hát az első „freskóm” nem éppen váltott ki felhőtlen boldogságot. Aztán eltelt 5–6 év, és 1954-ben Debrecenbe kerülésem után az igazi fertőzést itt szereztem. Nem volt tudatos, hogy ez a pálya vonz, de állandóan a Déri Múzeumban ücsörögtem, nem tudván szabadulni a képtár anyagától. Akkor ismerkedtem 12–14 évesen a magyar művészek nevével, munkáival, és áhítattal szemléltem Barabás, Toroczkai, Munkácsy, Gáborjáni, Félegyházi munkáit. Holló is jelen volt, de annyi ellentmondásos véleményt hallottunk róla, hogy igazi nagysága elveszett akkor számomra a pletykák rengetegében. Emlékszem, az akkori zsibiben árultak pár forintért festményeket és rajzokat tőle.

Lám, milyen is a sors? Lenyűgözött Barabás Bittó házaspárja és Munkácsy Vihar a pusztában szekereinek szakadozó ponyvája. Akkor már volt elhatározásom, hogy valami ilyesmit szeretnék én is. Aztán jött a debreceni képzőművészeti kör, és szembesültem a valósággal, hogy ez egy nagyon nehéz, sok energiát, kitartást és lemondást kívánó pálya. Ez a véleményem azóta sem változott.

A kérdésre gyakran keresem a választ. Általában a jó válaszok egy szakmánál azok, amikor pozitív dolgokat lehet elmondani. Jó kereseti lehetőség, nem megerőltető munka, társadalmi elismertség... stb. Hát, erről a tevékenységről ez nem állítható egyértelműen. Marad az igazság. Ezt szeretem, s ez olyan számomra, mint másnak a levegővétel. Ha nem tehetem, meghalok.

Nem találok olyan indokot, ami racionálisan elfogadható lenne. Vannak dolgok, amiért érdemes vállalni minden kint és szenvedést, lemondást. Sokan úgy gondolják, hogy a kiállításokért tesszük. Nem! Ez csak a következménye a munkánknak, a gyöttrődéseknek, és hogy ne csak a műteremnek dolgozzunk, hanem megmutassuk igazi valónkat pőrén, kiszolgáltatva mindenkinek. Egy megnyitó olykor olyan, mint egy élve boncolás. Mégis nélküle nem lehet létezni egyetlen alkotónak sem.

Voltak emlékezetes kiállításaim, ahol személyesen élhettem át a megnyitó minden kínját, örömét, és voltak olyanok is, ahol nem lehettem jelen. Ilyen volt az Angliában, a manchesteri HOT-ART Galériában rendezett és az összes kollektív külföldi tárlat, ahol csak a munkáim voltak jelen. (Lengyelországban, Romániában, Japánban, Kínában... stb.) Eddigi életem talán legnagyobb élménye volt az idej kolozsvári Művészeti Múzeum 5 termében rendezett kiállítás. Ezek után jogos lehet a kérdés, miért festek, rajzolok?

Azért mert kell! Akár van mások számára értelme, akár nincs, nekem ez jelenti az életemet, és ismét készülök újabb kiállításokra és lelki gyötrelmekre. Nem tehetek mást!

PAPP ANDRÁS író

Nem volt más választásom; egyszerre volt ösztönös és tudatos döntés, kölcsönös választás.

(Aztán hozzáteotte: válasszak egy részletet a legutóbbi könyvéből, *A suttogó* című prózakötetéből. Több szentenciát is választottam a *Kimondott pillanatok* című ciklusból.)

„Kérdés: A folyamatos írás lehet-e az éhség kenyere és a jólét fűszere, mint ami a szegényeknek és az ingyenceknek egyaránt a gomba? Egy, csak spórányi méretekben adagolt, s csak évek múlva ható gyilkos galóca?”

„Mutatják nekem, hogy meztelen király. Igen, felelem, én varrtam a ruháját.”

„Az írás veszélye, hogy szabaddá tehet. Hogy úgymond felszabadíthat. Ami több mint eredetiség. Meghaladása a dolgoknak; túl függetlenségen és magányosságon, tekintélyeken és törvényeken. Egy idő után túl akár az öngúnyoláson és az öntörvényszerűségeken. Túl az önisméltléseken. A fejlődés nem művészi megújulás eredménye.”

„Mondom: mondat lesz mindenből, amihez csak nyúlok.”

„Valamelyik mondat úgy jön, mint magyarból bikásra álló tanulónak a kettes: kegyelemből. Félig megaláz, félig sakkban tart. Vagyis életben. Mint a kegyelem általában. De csak éppen segít, mert a többit nekem kell hozzátennem, hogy legyen kerek, szinte szerencsésen egész.

Világos mondat küzd sötét mondattal. Parasztszó támadja a futószót. A küzdelem folytatódik, bár teljesen fölöslegesen, hiszen egyetlen mondattámadás sem végződik kiütéssel, csupán arra jó az egész, hogy a világos és a sötét egymásba hatoljon, keveredjenek, teljen az idő. Hogy a mondatkirály sirassa mondatkirálynéját, aki bizonyos fogalmazási gondok miatt alárendelt viszonyba került, mégpedig az ellenséges mondatkirály bővítményeként.

Vakon játszik, aki játszik, gondolván, király fölött álló király. Nem egészen vaktában, de többnyire hangtalanul, mindig egy kicsit vesztesre állva, ha lépnie kell a következő mondatért.”

(*A suttogó – Kimondott pillanatok. Kalligram, Pozsony, 2004. 205–214.*)

KIRÁLY ANTAL festőművész

Miért is festek? Belső kényszer, teremteni, alkotni valamit, ami Én vagyok, vagy mert festés közben megáll az idő? Ki tudja? Festek, mert festeni jó.

Cs. Uhrin Tibor festőművész kiállítása a mátészalkai Szatmári Múzeumban

A Debrecenben élő művésznak 2006-ban rendezték meg 70. születésnap kiállítását, azóta ez a mátészalkai az első nagyobb bemutatkozása – a kiállítás december 10-étől látható a Szatmári Múzeumban, ahová egyébként egy évvel korábban Ujváry Zoltán Holló László-grafikákkal együtt átnyújtott kortárs művészeti adományának részeként már került egy festménye.

Cs. Uhrin Tibor elmélyült töprengéssel és játékos felelősséggel kísérletezett az általa használt anyagokkal és eszközökkel: olajjal, akrillal, vas- és rézlemezeire festéssel, színes szilikáttal, melyek megfogalmazása szerint „az Ősanyag törvényei nyomán újra egyesülve, a Tűz által örök érvényűvé válnak”. Érdeklődése középpontjában a természet és az ember kapcsolata áll, s ez határozza meg életérzését a teremtő erejű színek éltető hatalmával, a Földet borító, termékeny plasztikai gazdagsággal, a kifogyhatatlanul tápláló és gyönyörködte-tő „Örök Anyai Öllel” szemben.

Aczél Géza vélekedését elfogadva, művészetét leginkább a matériát közvetlenül formáló alkotó számára a legnyilvánvalóbb mesterségbeli tudás, az egyensúlyér-zék és az intimitás klasszikus ismérvei

jellemzik, s mindezek mellett kézműves és festő hajlamait leginkább ötvöző zománcfestészetben találta meg adekvátan önmagát a művész. „A kékek szédítő mélységének ragyogása méltó kiegészítője a lüktető piros- és narancsnak, a szférikus tiszta levegőt árasztó zöldeknek, ahol a tájat, embert vagy állatot egyaránt megjelenítő foltok s vonalak rajzolatai, a világos és sötét felületek kontraszt-ritmusai sajátosan dramatizált képi egységet teremtenek.” S ebben az egységben vezérlőelv a Folyamat ábrázolása. Hiszen a művész azt is illusztrálni szeretné, hogyan születik meg valami, és hogyan válik az anyag s a gondolat újra reménnyé, amikor elkészül belőle a műalkotás.

S felhívhatjuk a figyelmet a fontos, visszatérő motívumokra. Például azokra a képekre, amelyek egy korábbi, többé vagy kevésbé ismert téma átfogalmazásai-ként is születtek – ilyenek lehetnek a Vénusz-képek, a mesei metamorfózisok, az évszak-allegóriák vagy az olyan, szintén metaforákra építő művek, ahol a Nő az Élet és a Halál viszonylatában jelenik meg. A nő és a születés, a virág és a halál párhuzamai és ellentmondásai folyamatos lüktetésben tartják a kisebb

méretű képek világát is, a téma állandósága vagy visszatérő jellege ellenére egyedi atmoszférát kölcsönözve a műalkotásoknak. S beszélhetnénk az állati- és emberinek a művész által bemutatott párhuzamairól, a női jelképek mellett a madár-motívum jelentőségéről, az irodalmi és más művészeti élmények nyomán fakadt illusztrációkról, köztük az Ady-ábrázolások jelentőségéről, a mitológia modern képi átfogalmazásairól, a konstruktív játékokról. Mert Cs. Uhrin Tibor folyamatábrázolásában az újraépítés szándéka is kiemelt szerepet

kap. A folyamatban kell megtalálni az állandót. A támpontot, melyre szükség van ahhoz, hogy valami megszülessen.

*Cs. Uhrin Tibor:
Az elrabolt mese
(tűzzománc-
festmény)*

Végh Hajnal festőművész kiállítása a HBZ Galériában

„Kulcs a művészethez” – hirdeti a HBZ Galéria új szlogenje Végh Hajnal december 7-én nyíló, 2008. január közepéig látható kiállításának invitációjában. A zárcentrum ugyanis nemcsak nyitott a művészetek felé a Galamb utcai központi épületének első emeletén kialakított és ősszel avatott tágas galériájának működtetésével, de a szemeket is nyitattja, valóban megragadhatóvá téve a kulcs másik, ama szimbolikus jelentését. A legegyszerűbb s mégis a legnagyszerűbb „kulcsról” van szó – nem bezár és kizár, hanem beenged.

Végh Hajnal festményei

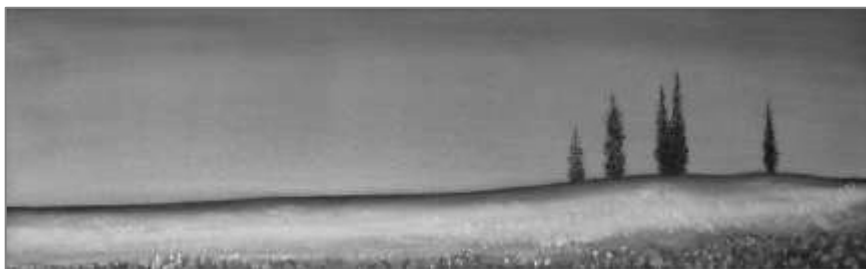

Végh Hajnal először állít ki Debrecenben, előtte – 2003-tól minden évben – bemutatkozott Budapesten, s volt kiállítása Szentendrén és Pécsen is. 1999 őszétől fest, tagja a Honvéd Kulturális Egyesület képzőművészeti tagozatának – műveivel többször szerepelt közös tárlatokon.

Maga azt vallja, hogy a természet szépsége mindig megihlette, magával ragadta és aláza tanította. Kiállni a véges-végtelen elé, olyan érzés ez, mint tükörbe nézni, csak hogy ebben a tükörben egyszerre válik minden viszonylagossá és egyetemessé. Az ember visszalátja saját arcát a természetben, fagthatja általa saját természetét, a viselkedését, szembesülhet az álmok időtlen terével ugyanúgy, mint az idő állandóságával vagy az idő állandó múlásával. Hogy valami minden pillanatban ugyanaz, és apró moccanásaiban változik. Igen aláza tanítja a természet az embert, aláza és figyelemre, játékra és fejelemre. S szeret játszani Végh Hajnal is – a természet formáit, tárgyait, életét továbbgondolva, de játszik nemcsak a természet, hanem a kép terével is, szokatlan, gyakran horizontálisan nyújtott formákban nyitva új perspektívát a szemlélődéshez és az önmegismeréshez.

Abban a szerencsés helyzetben van, hogy a világ számos pontjára eljutott már, így élményköre valóságos, és valóságos tárháza a természet és ember találkozásait kifejező megoldásoknak. Kezdetben rajzaival fejezte ki a környezet iránti rajongását, majd érdeklődése a kerámiazás felé terelte. Kalocsai és mezőtúri éve alatt remek mesterektől tanulhatta a szakma fortélyait, s elvégezte a szegedi Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola kerámia szakát is.

Horváth Lajos tulajdonos Darnai Balázs cégvezetőt bizta meg a HBZ Galéria kiállításainak szervezésével (itt kérek tőle elnézést, hogy az előző számban figyelmetlenségéből elírtam a nevét), s szándéka már most valóságos: kinyitni a szépség minél több lehetséges kapuját.

Józsa János festő és grafikusművész kiállítása a Holló László Galériában

Lapzárta után, november 30-án nyílt meg Józsa János festő- és grafikusművész kiállítása a Péter Képkerekezés Holló László Galériájában, ahol újabb festményeit, illetve rézkarcait mutatta be. A művész elmúlt évi, 70. születésnapjára szemléit követően az idén ez volt a második önálló tárlata, nyáron Szentendrén, a Rodin Galériában láthatta a közönség munkáit.

Józsa a tűzománc-sorozatok után (2005-ben *Keresztút* című, a stációkat megelevenítő összeállításából rendeztek vándorkiállítást, és a zománcokról készült reprodukciók külön albumban is megjelentek) és az egyedi darabok mellett ismét nagy kedvvel fest, s elővette a rézlemezt, a karcoló eszközöket is. Az absztrakciós természeti élmények hol a konstruktív szürreális, hol a stílízáltan szimbolikus kompozíciókon térnek vissza, s kiválóan él a sűrítés vagy az ornemens motívumépítkezés lehetőségével, olykor ezek a stílusjellemzők egymással ötvözve is megjelennek.

Józsa János:
Szent Antal megkísértése (olaj)

Konstruktív, a motívumot, de az egész felületet is elemeire bontó, majd azt a síkra vetítő, transzparenciát és fizikai, lelki, intellektuális szerkezetet egyaránt mutató újra összerakás, a festői építkezés mikéntjéről Józsa János így vallott a művész és pályatárs Komizsár Jánosnak:

„Amikor az ember le akar rajzolni valamit, már szerkezetet rajzol. Nem külön-külön mutat meg mindent, hanem felrajzol egy bizonyos vonalrendszert, amit később vagy elhagy, vagy fejleszt. Én ebből a vonalrendszerből mindig építkeztem, és ezt átvittem a festészetre is. A szerkezetépítés mindig izgatott. Még a mai napig is foglalkoztat. A kollegáim, akikkel vitatkoztam, azt mondták, hogy lágyabban kell festeni, puhábban. Én ennek nem láttam értelmét, hiszen mindig kifejezni akartam valamit. A kifejezőmódot pedig mindig az akaratom határozta meg.”

Persze, mára megjelentek a lágyabb festőhangulatok is, az oldottabb tömeg mögött azonban belső szikárság feszül, a látomásos vagy maszkos jelenetek

határozott művészi szándéktól vezérelve nyitnak ki ösztönkapukat, sőt, helyesebb, ha azt mondjuk, hogy itt is a szellemi műveltség és a mágikus játékok közötti feszültség dominál, mintsem az önefelelt látomás. Éppen ez a tudatosság teszi kínzóvá a közvetített élményt, a festői örömjáték maszkja mögött az intellektuális küzdelem és a lelki önmegismerés útján követhetjük az alkotót.

Józsa János:
Farsang (olaj)

Mint ahogy a tűzzománcokon, úgy a festményeken és a grafikákon is a finoman balladisztikus jelleg érvényesül. Józsa János himnuszokat ír képpé (a képi témából fejlődik át himnusszá a dallam) – a természethez, a nőhöz, a művészetekhez; az emberi szellem mitikus mélységben való gyökerezését dicséri.

Egyszerre van jelen az epizódszerűség és a drámai konfliktusmag, a komponálás dekoratív és sűrített színpadszerűsége már-már operai, a helyzetei pedig gyakran reneszánsz hangulatúak. A gesztusok légiesek, finomak, a darabos marionett mozgás azonban irányítottságot sugall. (Minden szépség mögül a zaklatott férfisírás bugyog fel.) Itt a ragyogó derű ötvöződik hangulatában a

fátyolos szomorúsággal, amott a nosztalgia harcol azzal, hogy a melankólia helyett az indulatok öröms megszelídülésébe fejlődjenek át a kimerevített pillanatképek

Józsa János:
Nyár (rézkarc)

TARTALOM

Holló László bibliai képei	673	
Kalácsok – Andics Árpád fotóművész összeállítása	678	
„Nem feloldódik, hanem feloldoz” – Sági Endre missziói lelkipásztor üzenetei	682	
Jótékonsági aukció az IMMÁNUEL Otthonért	688	
Bíró Lajos festőművész 80 éves (Mit itt hagyott... – vers)	690	
Várni szépen (vers).....	696	
MÚZEUMI KURÍR		
Egy arisztokratikus szenvedély (6.) – Menyhárt József – Újévi üdvözlőlapok (Isten szekerén, Üzenet a meséből – versek)	698	
10 éve halt meg Móré Mihály grafikusművész	706	
HÍREK		711
Dr. Üveges Mária Éva emlékére	719	
David Beeri műtermében a múzeumbarátok	721	
„Ajándékomat megbecsüld!” – Szabó Magda 90 éves	723	
„A leghűségesebb nagybányai” – 70 éve hunyt el Thorma János festőművész (Visszaharapni az égből... – vers)	728	
A szépség mint extázis ürügyén – Reflexiók a megyei őszi tárlathoz.....	732	
Befelé küzdő, képen zenélő – Maklár Kálmán festőművész 60. születésnap kiállítása	737	
Gyerekkrajzok, gyerekversek	742	
Elvarázsolt családok – A Debreceni Kör Dáma Egyesület vendége volt Nagy Márta gyermekpszichológus	745	
Anyám szárnyát, Jaj azoknak... – versek Katona György monotípiáihoz ..	748	
Tér és idő – Buhály József festőművész kiállítása	749	
Szerlemem, Debrecen – László Ákos grafikusművész kiállítása	752	
Sárréti mesés történetek	756	
TORONYNAPLÓ		762
Docere, delectare, movere – az ars poetica retorikai alapelvei	786	
Miért ír, miért fest?	791	
LAPZÁRTA		
Cs. Uhrin Tibor, Végh Hajnal, Józsa János kiállításai	795	

A 2008. februári szám tervezett tartalmából:

Francisco Goya és Kondor Béla debreceni kiállítása; debreceni művészek alkotásai az év végi aukciókon; Ámos Imre művészetéről; Múzeumi kurír – Interjú Lakner Lajos múzeumiigazgatóval; Testvérműzsák; gyerekversek